**Cinstind
marile
evenimente
istorice,
pe marii noștri
înaintași,
pe toți moșii
și strămoșii noștri,
avem datoria de onoare
de a fi participanți activi
la făurirea
noii istorii a patriei noastre,
a istoriei sale socialiste,
de a făuri condițiile
pentru realizarea
istoriei viitoare —
istoria comunistă
a poporului nostru.**

NICOLAE CEAUȘESCU
9 mai 1977

magazin istoric

ANUL XI Nr. 6 (123) IUNIE 1977

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XI - Nr. 6 (123)
iunie 1977

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU
Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

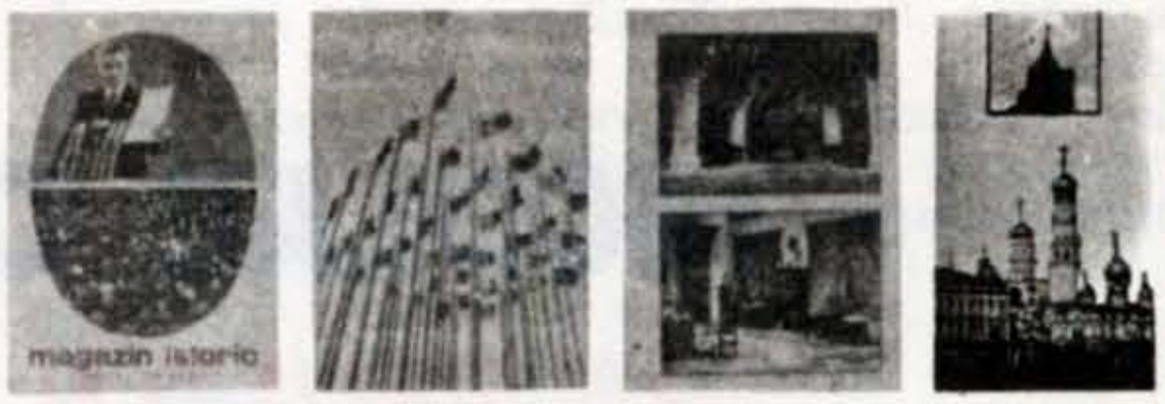

① ④ ② ③

① 9 mai 1977: sesiunea solemnă comună a ④ Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naţionale şi activului central de partid şi de stat, consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenţei de stat a României **(Milenara luptă a poporului român pentru libertate şi independenţă,** p. 2)

② Interioare din vremea lui Ştefan cel Mare. Imagini din filmul **Neamul Şoimăreştilor (Din viaţa curţilor domneşti,** p. 19)

③ Kremlinul: un ansamblu arhitectonic încărcat de istorie. În medalion — se renovează turla **(Kremlinul Moscovei şi istoria sa,** p. 43)

sumar

NICOLAE CEAUŞESCU: MILENARA LUPTĂ A POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ŞI INDEPENDENŢĂ 2
Pievna, Rahova, Vidin: MARIAN ŞTEFAN, VASILE MOCANU 6
Lucruri văzute şi trăite: GRIGORE CANTILLI 12
Omagiu eroilor
● **Medalii pentru viteji:** DAN CERNOVODEANU ● **Cronica unui dascăl de sat:** NESTOR VORNICESCU SEVERINEANUL ● **Primul film istoric românesc:** CRISTINA CORCIOVESCU 15
Din viaţa curţilor domneşti: CORINA NICOLESCU 19
Casa Aricescu din Cîmpina: GEORGETA TUDORAN 22
Un savant transilvănean la curtea Mariei Tereza: FLORENTINA DOLGHIN 25
Neamuri şi triburi tracice. Artacii, Carpodacii, Dantheletii, Dioii: AL. BARNEA, CONSTANTIN PREDA 27
Calendarul de la Sarmizegetusa: E. POENARU, C. SAMOILĂ, S. BOBANCU 28
Noua Zeelandă — tradiţie şi istorie: KEITH SINCLAIR 33
Vlăstare de domnitori români în panteonul culturii franceze ● Istoria ţării în opera Marthei Bibescu: MARIA BRĂESCU 36
Comori ale trecutului nostru la Istanbul
● **Metopa de la Adamclisi şi piatra funerară de la Izmit:** MIRCEA SĂVAN
● **Doi daci în garda lui Diocleţian:** RADU VULPE 40
Kremlinul Moscovei şi istoria sa: NONNA ŞELIAPINA 43
Istoria Marelui Octombrie: I. I. MINŢ 44
Paris, septembrie 1938-septembrie 1939. Anul laşităţilor fatale: JEAN ZAY 50
Din nou despre crucişătorul „Indianapolis"
● **Torpile...:** MOCHITSURA HASHIMOTO ● **... sau kaiten-uri?:** EDWARD L. BEACH 55
Însemnări politice: ARMAND CĂLINESCU 58
● **Cărţi sosite la redacţie... 39** ● **Poşta** Magazin istoric... **62**

O magistrală sinteză de istorie

NICOLAE CEAUȘESCU: MILENARA LUPTĂ A POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ

În luna mai 1977, poporul nostru a sărbătorit trei evenimente esențiale ale milenarei sale istorii, evenimente distincte, distanțate între ele cu cîteva decenii, dar strîns unite prin profundele lor semnificații și consecințe: un veac de la proclamarea independenței de stat a României — moment crucial ce a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea economico-socială a țării; 56 ani de la crearea Partidului Comunist Român — partidul revoluționar, care a dat noi și mărețe dimensiuni istoriei patriei; în sfîrșit pentru a 32-a oară Ziua Victoriei — zi de o deosebită însemnătate în calendarul nostru și al lumii. Cele trei aniversări, multiplele forme de celebrare pe care le-a cunoscut întreaga țară în întîmpinarea Centenarului Independenței au culminat cu sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat.

Această sesiune va rămîne înscrisă în cronica țării ca un vibrant omagiu adus memoriei înaintașilor, ca un nou prilej de afirmare răspicată a atașamentului nostru față de cauza libertății și neatîrnării și, deopotrivă, ca o înaltă manifestare a dragostei poporului român față de patria socialistă și de marele arhitect și constructor al României contemporane, Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca o entuziastă expresie a hotărîrii tuturor fiilor și fiicelor țării de a cinsti cu noi și vrednice fapte de muncă tradițiile de luptă ale poporului, de a contribui cu întreaga lor energie la înălțarea României socialiste pe noi trepte de progres și civilizație.

Cu sentimente de îndreptățită mîndrie patriotică, cu deplină satisfacție și aprobare, a primit întregul nostru popor magistrala expunere pe care secretarul general al partidului, președintele republicii, a făcut-o de la înalta tribună a sesiunii solemne. Document de impresionantă ținută științifică, ideologică și politică, cuvîntarea înfățișează procesul istoric al dezvoltării poporului român și al afirmării națiunii noastre, luptele necurmate purtate pentru apărarea ființei proprii, a libertății și independenței patriei, pentru progres social și viață mai bună, marile transformări revoluționare survenite în societatea românească, realizările măreți dobîndite în construcția socialismului, liniile directoare actuale și de viitor ale politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

Încercăm să reținem aici cîteva dintre principalele idei degajate din memorabila evocare a luptei de veacuri dusă de poporul nostru pentru libertate și neatîrnare pînă la 23 August 1944. O facem cu conștiința că întregul front al istoricilor, toți iubitorii istoriei din țara noastră consideră strălucita cuvîntare a secretarului general al partidului ca un permanent și fundamental document de referință, un îndreptar de maximă însemnătate în activitatea de cercetare și prezentare a istoriei patriei. Prin conținut, ca și prin modul de abordare a fenomenului istoric, expunerea reprezintă un strălucit model de aplicare creatoare a principiilor materialismului marxist la analiza trecutului, aflat într-o strînsă unitate dialectică cu prezentul și viitorul. Redînd istoria patriei așa cum a fost **— plină de zbucium și de măreție, de dramatice încercări și de eroice împliniri — cuvîntarea desprinde concluzii de inestimabilă valoare teoretică și practică pentru activitatea partidului și statului, a întregului popor și, cu deosebire, a celor ce muncesc pe tărîmul istoriei.**

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a început prin a se referi la îndepărtata vîrstă a patriei românești — constituirea pe aceste meleaguri, în urmă cu peste două milenii, a primului stat dac centralizat și independent de către Burebista, moment de cea mai mare însemnătate în istoria milenară a poporului nostru. *„Încă din acele vremi*, a arătat secretarul general al Partidului Comunist Român, *dacii «cei mai drepți și cei mai viteji dintre traci», așa cum îi numea Herodot, au cunoscut o perioadă de puternică înflorire economico-socială, ridicată la un grad foarte înalt în timpul lui Decebal — eroul le-*

gendar, intrat în conştiinţa poporului nostru ca simbol al neînfricării şi spiritului de jertfă în apărarea libertăţii şi independenţei". La evoluţia pozitivă a poporului dac, o contribuţie importantă a avut-o şi influenţa reciprocă cu marile civilizaţii ale antichităţii. Între statul dac şi imperiul roman au existat strînse şi îndelungate relaţii în cele mai diferite domenii, pînă ce politica de expansiune a împăraţilor de la Roma a dus la conflicte şi războaie. Crîncenele încleştări armate cu cea mai puternică forţă militară a antichităţii au evidenţiat voinţa fermă a dacilor de a-şi păstra neatîrnarea şi integritatea teritorială.

Cucerirea Daciei a avut şi urmări tragice pentru poporul ei, dar pe baza convieţuirii şi împletirii strînse şi îndelungate a celor două civilizaţii, viaţa economică, socială şi culturală din aceste ţinuturi a cunoscut un nou şi puternic progres. „*Din unirea dacilor cu romanii s-a plămădit, în decursul secolelor, un popor nou, plin de energie şi vigoare, moştenitor al marilor virtuţi şi tradiţii ale glorioşilor săi înaintaşi — poporul român. Păstrînd de la daci setea nestinsă de libertate, voinţa de a nu-şi pleca fruntea sub jugul străin, hotărîrea de a rămîne mereu el însuşi, unic stăpîn pe viaţa şi pe soarta sa, şi continuînd spiritul raţional, judecata şi pasiunea creatoare a romanilor, poporul român, nou apărut în lume, avea să împlinească, într-o existenţă de aproape două milenii, un eroic, zbuciumat şi măreţ destin istoric, dezvoltîndu-se continuu şi afirmîndu-se cu putere în rîndul popoarelor şi, astăzi, al naţiunilor lumii*".

Secretarul general al partidului a remarcat apoi că, după părăsirea Daciei de către legiunile imperiului roman — intrat în perioada declinului său politic şi militar, ca urmare a puternicelor contradicţii interne ce-l măcinau şi a luptelor pentru eliberare duse de popoarele aflate sub dominaţia sa — poporul nostru, aflat încă în plin proces de cristalizare a fizionomiei sale etnice şi spirituale, a făcut faţă singur, prin propriile-i forţe, noilor încercări ale istoriei. În veacurile vastelor mişcări demografice, în vecinătatea ţării noastre s-au aşezat unele populaţii migratoare, cu care poporul român a statornicit treptat relaţii de prietenie şi întrajutorare reciprocă, de convieţuire paşnică şi colaborare. Alte populaţii — maghiarii, germanii, slavii, tătarii etc. — s-au aşezat şi pe teritoriile locuite de români, legîndu-şi pentru totdeauna soarta de poporul nostru, muncind şi trăind împreună, făurind laolaltă progresul material şi spiritual, luptînd cot la cot pentru libertate şi independenţă, pentru dreptate socială şi o viaţă mai bună. În acelaşi timp, populaţii de naţionalitate română s-au aşezat pe teritorii vecine, convieţuind cu popoarele respective. Acest fenomen a caracterizat procesul de formare a poporului român şi a popoarelor vecine, ca şi a altor popoare europene, pe drumul constituirii lor în naţiuni distincte, în state naţionale de sine stătătoare.

Pe teritoriile de bază ale vechii Dacii — a scos în relief secretarul general al partidului — s-a accentuat procesul de formare şi dezvoltare a poporului român, acesta continuîndu-şi aici existenţa neclintit, muncind şi creînd, păşind mereu înainte pe calea progresului şi civilizaţiei, luptînd fără preget pentru păstrarea fiinţei proprii, pentru apărarea libertăţii şi neatîrnării, a graniţelor strămoşeşti şi dezvoltînd, totodată, relaţii de prietenie şi solidaritate cu popoarele vecine, participînd activ la viaţa comunităţii mondiale.

Dezvoltarea forţelor de producţie şi schimbarea caracterului relaţiilor sociale pe teritoriul ţării noastre au necesitat o organizare administrativă superioară, dînd naştere primelor nuclee voievodale, care au dus lupte grele pentru apărarea şi consolidarea unei entităţi politice distincte. Pe măsura dezvoltării lor economico-sociale tot mai puternice, formaţiunile voievodale româneşti s-au unit în state feudale, constituindu-se astfel cele trei principate române cunoscute sub numele de Ţara Românească, Moldova şi Transilvania. Ele au întreţinut permanent vaste şi intense legături economice, sociale şi culturale, politice şi militare şi s-au unit, pentru prima oară, într-un singur stat unitar, sub glorioasa domnie a lui Mihai-vodă Viteazul.

În continuare, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a relevat faptul istoric că imperiul otoman, creat la sud de Dunăre, prin politica sa de dominaţie şi asuprire a reprezentat un grav pericol pentru libertatea şi integritatea multor popoare, inclusiv a românilor. Ulterior, în vecinătatea ţărilor române au apărut alte mari state, imperiile ţarist şi habsburgic, care au urmărit, de asemenea, scopuri expansioniste. Iată de ce poporul nostru a trebuit să ducă, timp de secole, bătălii grele contra cotropitorilor şi agresorilor de tot felul, împotriva dominaţiei străine, îndeosebi a imperiului otoman. „*Lupta necurmată pentru dezvoltarea de sine stătătoare, pentru libertate şi neatîrnare constituie astfel trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinînd însuşi modul lui de existenţă, concepţiile şi idealurile sale. Nenumăratele bătălii pe care poporul român a fost nevoit să le poarte de-a lungul timpului, ca şi jafurile şi agresiunile distrugătoare la care a fost supus, eforturile de refacere, birurile pe care a trebuit să le plătească au avut repercusiuni negative asupra dezvoltării sale, au îngreunat şi încetinit evoluţia sa economică şi socială, au determinat rămînerea lui în urmă. În acelaşi timp, toate aceste suferinţe şi lupte l-au oţelit, i-au călit voinţa şi dîrzenia, i-au sporit dragostea de ţară, i-au întărit hotărîrea de a nu ceda în faţa nici unei greutăţi, de a nu pregeta în faţa nici unei jertfe pentru apărarea patriei*".

Deşi a îndurat aproape 500 ani asuprirea străină, trebuind să plătească biruri grele imperiului otoman, poporul român — spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunărean, integrate fie imperiului otoman, fie celui habsburgic — a reuşit să-şi păstreze autonomia statală. „*Ca urmare a hotărîrii cu care şi-a apărat patria, poporul nostru a reuşit să încheie cu imperiul otoman, încă*

din vremea lui Mircea cel Bătrîn, tratate care prevedeau obligaţia Porţii de a respecta organizarea ţării şi a nu se amesteca în treburile sale interne, şi chiar angajamentul de a apăra ţara împotriva atacurilor străine. Tratate conţinînd înţelegeri şi angajamente asemănătoare au încheiat domnitorii români şi cu imperiul ţarist. Desigur, în decursul timpului, aceste tratate nu o dată au fost încălcate, ceea ce a determinat riposta înverşunată a ţărilor române, lupta lor fermă de apărare, impunerea cu arma în mînă a drepturilor sale legitime. Referindu-se la situaţia în care se găsea România în secolul trecut, Karl Marx scria: «Principatele dunărene sînt două state suverane sub suzeranitatea Porţii, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiţia ca Poarta să le apere de toţi duşmanii din afară, oricare ar fi ei, şi totodată să nu se amestece în treburile lor interne». *Statutul de autonomie al ţărilor române a asigurat condiţii pentru un progres mai intens al forţelor de producţie, pentru apariţia noilor relaţii capitaliste, precum şi pentru întărirea conştiinţei unităţii naţionale şi desfăşurarea luptei în vederea făuririi statului unitar deplin suveran*".

Secolul XIX, a arătat în continuare tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a determinat profunde transformări revoluţionare în viaţa poporului nostru, ducînd la accelerarea dezvoltării forţelor de producţie, la apariţia relaţiilor noi, capitaliste, la schimbarea structurii sociale; pe arena istoriei au intrat burghezia în ascensiune şi noua clasă revoluţionară, proletariatul, s-au realizat reforme economice, sociale şi politice, s-a intensificat lupta pentru unitate, care a culminat cu împlinirea visului secular al unirii Moldovei şi Munteniei într-un singur stat. Afirmarea noilor clase şi forţe sociale, progresul multilateral al societăţii şi afirmarea naţiunii române libere, în marea familie a popoarelor lumii, impuneau lichidarea oricăror relaţii de dependenţă faţă de Poartă şi abolirea dreptului de garant al marilor puteri europene faţă de România, prevăzut în Tratatul de la Paris, cucerirea deplinei independenţe de stat a ţării.

Condiţiile internaţionale erau prielnice: puternicele contradicţii interne şi lupta de eliberare a popoarelor asuprite slăbeau necontenit tot mai mult forţa imperiului otoman. De asemenea, noul şi acutul conflict ruso-turc evolua cu repeziciune spre declanşarea războiului în Balcani.

Hotărîrea de luptă a tuturor categoriilor de populaţie a sporit considerabil în urma atacurilor armatelor otomane împotriva garnizoanelor române de la Dunăre şi a populaţiei civile de pe teritoriul ţării noastre. În acest climat, dînd curs voinţei arzătoare a întregului popor, aspiraţiilor şi idealurilor sale fundamentale, Parlamentul român a proclamat, prin vot unanim, în memorabila zi de 9 Mai 1877, deplina independenţă de stat a României. Actul avea să fie consfinţit prin sîngele vărsat pe cîmpul de luptă de ostaşii noştri, prin efortul unanim al întregului popor în sprijinul frontului.

Secretarul general al partidului a reliefat că, la lupta pentru cucerirea independenţei, alături de munteni, olteni şi moldoveni, au luat parte şi românii din provinciile aflate sub stăpînire austro-ungară: Transilvania, Bucovina, Banatul. Populaţia din aceste regiuni a trimis ofrande pentru ostaşi, iar un mare număr de tineri au trecut munţii şi s-au înrolat în armată, luptînd şi jertfindu-se pentru independenţa României.

De asemenea, unii locuitori de origine maghiară din Transilvania şi de origine germană şi-au manifestat adeziunea la cauza poporului român, au acordat sprijin luptei pentru independenţă, unii oferindu-se chiar să se înroleze în unităţile româneşti şi în serviciile de Cruce Roşie. „*De altfel*, a constatat tovarăşul Nicolae Ceauşescu, *în decursul istoriei nu o dată mulţi maghiari, secui, saşi, şvabi au luptat alături de oştile române şi au pecetluit cu sîngele lor frăţia, solidaritatea în lupta comună, pentru un viitor comun, liber pe aceste meleaguri*".

În 1877, a spus în continuare tovarăşul Nicolae Ceauşescu, oştile române au luptat cot la cot cu armatele ruseşti, vărsîndu-şi sîngele împreună: „*În cursul acestui mare război, care a avut o importanţă hotărîtoare pentru cauza libertăţii şi independenţei popoarelor din Balcani, s-a închegat o puternică solidaritate şi frăţie de arme între ostaşii români şi ostaşii ruşi*". Tradiţionala prietenie, cu vechi rădăcini istorice, dintre cele două popoare, dintre forţele democratice, progresiste, avea să capete un conţinut nou odată cu dezvoltarea mişcării muncitoreşti, revoluţionare, din cele două ţări, cu solidaritatea crescîndă, de clasă, dintre proletariatul din România şi cel din Rusia, cu lupta pentru victoria Revoluţiei din Octombrie şi apărarea tînărului stat sovietic, pentru progres şi pace.

În războiul din 1877 s-a manifestat puternic solidaritatea poporului nostru cu poporul bulgar, frăţia de arme cu luptătorii bulgari care s-au aflat alături de români şi ruşi. Dealtfel, întreaga luptă de eliberare naţională a poporului bulgar a fost legată de colaborarea şi sprijinul frăţesc al poporului român. Tot pe teritoriul ţării noastre au găsit sprijin în organizarea luptei lor de eliberare naţională alte popoare din Balcani: grecii, sîrbii, albanezii. A fost o ilustrare elocventă a relaţiilor multiseculare de prietenie, bună vecinătate, colaborare şi solidaritate între popoarele din această zonă, în lupta lor împotriva asupririi, pentru libertate şi o viaţă demnă.

Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a relevat sensurile profunde pe care le dezvăluie întreaga desfăşurare a istoriei poporului nostru: „*Dobîndirea independenţei de stat a României nu a fost deci rezultatul unor împrejurări întîmplătoare sau al unei conjuncturi politice, nu a reprezentat un dar primit din afară, ci este rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintaşi, lupte care au culminat cu măreaţa victorie obţinută în 1877 pe cîmpul de bătălie împotriva imperiului otoman — ce a deschis*

o eră nouă în dezvoltarea liberă și independentă a patriei noastre [...]. *Greutățile prin care a trecut poporul român, adversitățile pe care le-a înfruntat, precum și victoriile pe care le-a cucerit în momentele de răscruce ale existenței sale demonstrează în mod incontestabil că un popor hotărît să-și apere glia, libertatea și neatîrnarea, decis să nu precupețească nimic pentru a-și afirma drepturile inalienabile, pentru a-și cuceri un loc demn sub soare, nu poate fi înfrînt și îngenunchеat de nimeni și de nimic, niciodată!*".

Cucerirea independenței a marcat începutul unei etape noi în dezvoltarea economico-socială a României, a arătat în continuare secretarul general al partidului, un puternic avînt al forțelor sociale noi, o intensificare a luptei revoluționare a maselor muncitoare de la orașe și sate. Proletariatul, cea mai avansată clasă a societății, a jucat un rol tot mai mare pe arena politică a țării, în lupta pentru dreptate socială și o viață mai bună. Progresul societății românești a impus, ca o cerință obiectivă, desăvîrșirea procesului de făurire a statului național unitar — aspirație multiseculară a întregului nostru popor.

Lupta maselor populare din cele trei provincii românești a avut drept rezultat unirea Transilvaniei cu România. Mărețul act de dreptate istorică — rod al luptei duse de nenumărate generații, de principalele clase și pături ale societății, de întregul nostru popor, expresie a legităților obiective ale progresului social și național — a asigurat unitatea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre, deschizînd calea afirmării ei tot mai puternice în viața economică și politică a lumii.

Odată cu realizarea statului național unitar, România a intrat într-o nouă etapă a dezvoltării sale economice, sociale și politice: au crescut forțele de producție, s-au modificat considerabil structura societății și raporturile dintre clase, s-au afirmat noi forțe sociale în viața politică a țării. Ca urmare a victoriei Revoluției Socialiste din Octombrie, s-a înregistrat un puternic avînt al mișcării revoluționare pe plan internațional, a crescut lupta de eliberare a popoarelor. „*În aceste condiții*, a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu, *în țara noastră se manifestă o tot mai intensă radicalizare politică a maselor muncitoare, ceea ce are ca rezultat crearea Partidului Comunist Român, în 1921, bazat pe concepția științifică a materialismului istoric. Proletariatul, în frunte cu partidul său revoluționar, își propune sarcini noi, impuse de transformarea democratică a societății românești, devine stegarul luptei pentru salvgardarea suveranității și independenței naționale a României, pentru înfăptuirea aspirațiilor ei fundamentale*".

În perioada interbelică, partidul a condus marile bătălii de clasă pentru apărarea drepturilor și intereselor oamenilor muncii, pentru unirea forțelor democratice, patriotice, în vederea barării ascensiunii fascismului, pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică, cu toate popoarele vecine. Partidul a organizat și condus masele largi populare la lupta împotriva politicii cercurilor guvernante de înfeudare a țării Germaniei naziste, împotriva războiului dezlănțuit de Hitler contra Uniunii Sovietice, pentru ieșirea României din acest război și alăturarea ei coaliției antihitleriste. Realizînd o largă unitate a tuturor forțelor care se pronunțau pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, întărind colaborarea cu forțele militare, partidul a pregătit și a dus la victorie insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, de la 23 August 1944, cînd poporul român și-a luat soarta în propriile sale mîini. Cu întreaga sa armată, cu toate forțele sale materiale și umane, țara s-a angajat, alături de U.R.S.S., de întreaga coaliție antifascistă, în războiul antihitlerist, pînă la grandioasa victorie de la care s-au împlinit 32 ani. În luptele pentru realizarea ei, a arătat secretarul general al partidului, „*s-a pecetluit pentru totdeauna prietenia de nezdruncinat dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice, dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, dintre cele două țări ale noastre, s-au pus bazele colaborării multilaterale româno-sovietice în opera de edificare a socialismului și comunismului, a păcii pe planeta noastră*".

Prin înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944, România și-a dobîndit, pentru prima dată în mod cu adevărat plenar, independența și suveranitatea națională, la baza cărora au fost puse eliberarea poporului de orice exploatare și asuprire, cucerirea puterii politice și economice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu celelalte forțe sociale, edificarea noii orînduiri socialiste în care masele muncitoare, poporul își făuresc în mod conștient propriul viitor, propria istorie.

În cele peste trei decenii care au trecut de la eliberarea țării, poporul nostru a parcurs, sub gloriosul steag de luptă al partidului, mai multe etape ale dezvoltării sale istorice, înfăptuind revoluția democratică, asigurînd triumful revoluției socialiste, construind cu succes și consolidînd orînduirea socialistă, trecînd la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism. România se prezintă astăzi ca o țară în continuă înflorire, liberă și independentă, care se afirmă cu demnitate în rîndul națiunilor lumii, o țară al cărei viitor luminos — jalonat de hotărîrile Congresului XI, de Programul Partidului Comunist Român — se edifică prin voința unanimă a poporului strîns unit în jurul partidului, al secretarului său general. Aniversarea Centenarului Independenței a fost un nou și minunat prilej pentru toți fiii și fiicele țării de a-și reînnoi angajamentul solemn față de partid, față de întîiul fiu al patriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a „*ține întotdeauna și în orice împrejurări sus steagurile de luptă, atît tricolorul, cît și steagul roșu, servind cu devotament și dîrzenie cauza revoluționară a poporului, independența și suveranitatea patriei, cauza socialismului și comunismului în România*".

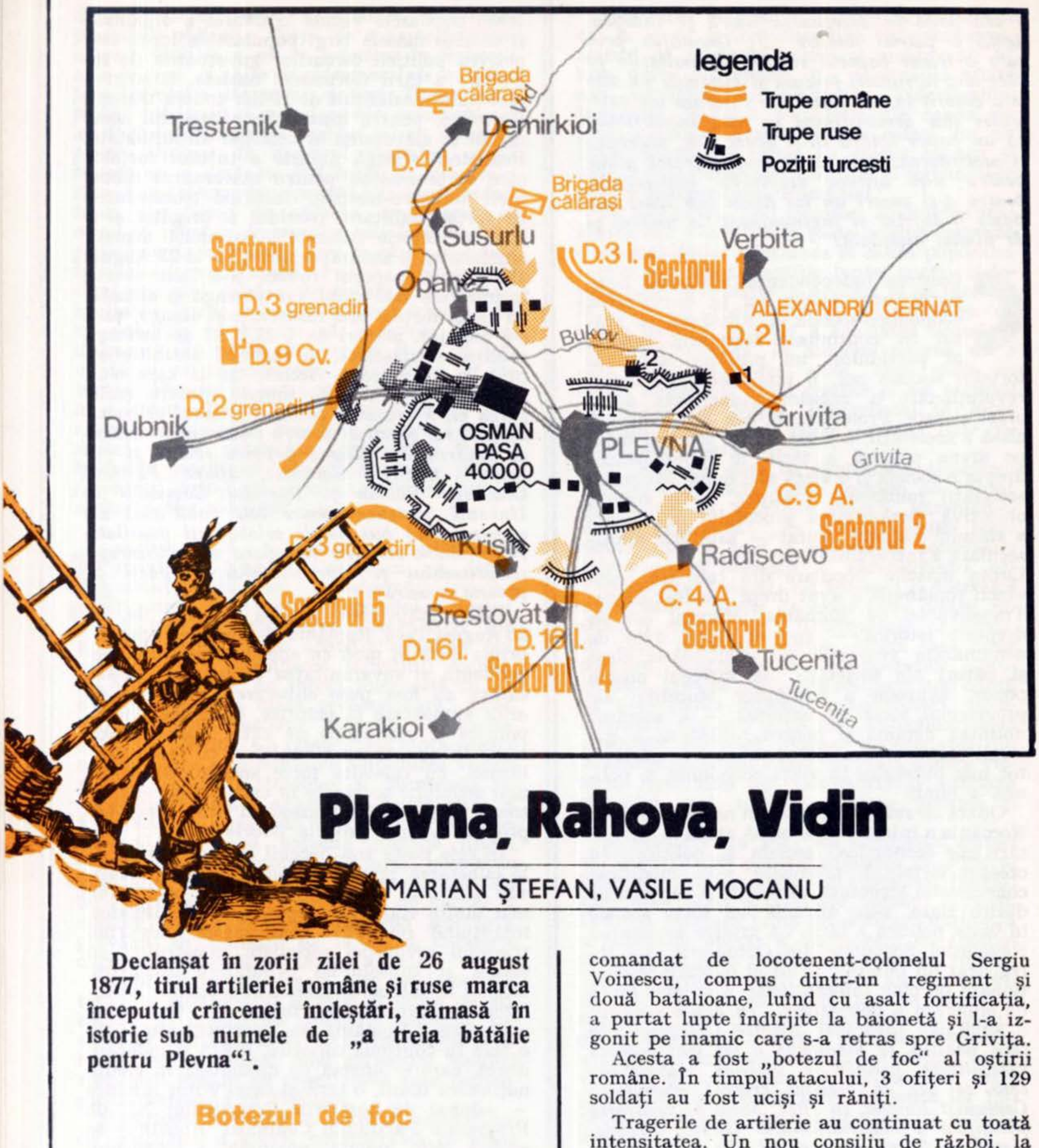

Plevna, Rahova, Vidin

MARIAN ȘTEFAN, VASILE MOCANU

Declanșat în zorii zilei de 26 august 1877, tirul artileriei române și ruse marca începutul crîncenei încleștări, rămasă în istorie sub numele de „a treia bătălie pentru Plevna"[1].

Botezul de foc

Tragerile artileriei aliate au continuat și în dimineața următoare. Riposta adversarilor a fost destul de puternică. La un moment dat, asupra artileriei Diviziei 4 române s-a abătut o ploaie de gloanțe a infanteriei inamice dintr-un redan (semiredută) aflat în fața Griviței. Comandantul diviziei românești, colonelul Alex. Anghelescu, a cerut aprobarea să atace și să ocupe redanul. La ora 16, un detașament comandat de locotenent-colonelul Sergiu Voinescu, compus dintr-un regiment și două batalioane, luînd cu asalt fortificația, a purtat lupte îndîrjite la baionetă și l-a izgonit pe inamic care s-a retras spre Grivița.

Acesta a fost „botezul de foc" al oștirii române. În timpul atacului, 3 ofițeri și 129 soldați au fost uciși și răniți.

Tragerile de artilerie au continuat cu toată intensitatea. Un nou consiliu de război, la 29 august, a precizat ultimele detalii în vederea atacului general asupra Plevnei.

În zorii zilei de 30 august, pe o ceață deasă, coloanele de asalt au pornit spre zona de adunare aflată în valea rîului Bukov. Atacul Diviziei 3 române a început la ora 15. În primul eșalon se aflau subunitățile maiorului George Șonțu; în urma lor înainta batalionul comandat de căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu. După aproape 1 000 m, coloana de atac a ajuns pe creasta dealului Bukov. Aici s-a constatat că în fața lor nu se afla nici o

[1] Vezi începutul acestui articol în **Magazin istoric**, nr. 5/1977.

redută, ci... o vale largă de circa 500-600 m; abia după ce se urca o nouă pantă abruptă se ajungea la fortificația inamică. Dorobanții s-au oprit o clipă; apoi, în frunte cu maiorul Șonțu, au coborît în ordine pînă în fundul văii, fiind urmați îndeaproape de infanteriștii căpitanului Mărăcineanu. Au început apoi urcușul pantei, dar pe măsură ce se apropiau de întăriturile din fața redutei, focul inamic a crescut în intensitate, rărind rîndurile atacatorilor. În șanțul dinaintea redutei a căzut fulgerat de glonț maiorul Șonțu. Aceeași soartă au avut căpitanii Leon Cracalia, Vasile Panu, sublocotenenții Vasile Horcea și Constantin Ulescu. Valter Mărăcineanu a preluat atunci comanda celor două batalioane și atacul a continuat cu vigoare. În fața parapetului redutei Griviția a căzut și căpitanul Mărăcineanu. Cea mai mare parte a ofițerilor fuseseră uciși sau răniți.

În clipa în care românii începuseră escaladarea redutei, inamicul a contraatacat din spate și flanc și după 40 minute de lupte înverșunate resturile batalioanelor maiorului Șonțu și căpitanului Mărăcineanu s-au retras în ordine.

În sectorul său, Divizia 3 n-a mai putut relua lupta, mai întîi din cauza pierderilor mari suferite (26 ofițeri și 683 soldați), dar mai ales deoarece se constatase că la Griviția era nu o singură redută, ci două. Ca atare, efortul celor două divizii românești nu s-a îndreptat, cum se prevăzuse, spre un singur obiectiv, ci spre două, slăbind eficacitatea lui.

Concomitent cu Divizia 3, a intrat în luptă și Divizia 4. După 900 metri, coloana de atac s-a dispus în trei eșaloane: în frunte se afla Batalionul 2 vînători, comandat de maiorul Alexandru Candiano-Popescu, fiind urmat de Batalionul 1 din Regimentul 16 dorobanți, Batalionul 2 din Regimentul 5 linie și Batalionul 1 din Regimentul 14 dorobanți.

Avanposturile inamice din acest sector au fost date peste cap și adversarul azvîrlit spre reduta Griviția. Ajunși în apropierea fortificației, vînătorii au fost însă țintuiți de o ploaie de foc. Linia a doua a înaintat atunci rapid spre dreapta, atacînd reduta din flanc și din spate. Dar inamicul a ripostat puternic și trupele române s-au văzut amenințate cu încercuirea. Batalioanele din linia întîi s-au repliat într-o vîlcea, unde, reorganizîndu-și dispozitivul au reluat atacul, în jurul orei 16. Între timp adversarul își adusese întăriri din reduta Griviția nr. 2, unde atacul Diviziei 3 fusese oprit, și printr-un foc viu a respins din nou pe atacatori. Trimițînd încă un batalion în luptă, comandantul Diviziei 4 a ordonat reluarea acțiunii la ora 17. Cu toată vitejia și înverșunarea ostașilor noștri și acest atac a fost respins.

Situația devenise critică. Pierderile erau mari și căderea serii se apropia. Comandamentul român a hotărît să se încerce încă un asalt la ora 18. Pentru a patra oară, vînătorii și dorobanții s-au aruncat vijelios spre reduta vrăjmașă. S-a angajat o luptă cruntă la baionetă care a ținut pînă la ora 19. Luptătorii români au escaladat parapetul și au pătruns în redută, silindu-l pe inamic să părăsească poziția. În vîltoarea încleștării, soldatul Grigore Ion, ajutat de sergentul Gheorghe Stan și caporalul Vasile Nica, toți din Batalionul 2 vînători, a capturat un steag de luptă otoman[1]. Griviția nr. 1 a fost cucerită de către ostașii Diviziei 4 române cu prețul unor grele jertfe: 27 ofițeri și 1 300 soldați morți și răniți.

În zilele de 30 și 31 august, forțele ruse au purtat și ele lupte violente. Corpurile 4 și 9 au dat asalturi îndîrjite asupra pozițiilor de la Radișcevo; de 14 ori coloanele ruse au pornit la atac, dar de fiecare dată au fost respinse de apărarea inamică; peste 100 ofițeri și 5 000 soldați ruși au fost uciși și răniți.

Nici trupele comandate de generalul Imeretinski n-au avut mai mulți sorți de izbîndă. În ziua de 30 august, ele au reușit să ocupe două redute, dar a doua zi turcii au contraatacat și le-au recucerit, restabilind situația.

În total, în timpul luptelor din 27-31 august, trupele ruse au pierdut 197 ofițeri și 12 471 soldați, iar cele românești 53 ofițeri și 2 511 soldați. În cea de-a „treia bătălie pentru Plevna", aliații au pierdut 24% din efectivele pe care le-au angajat în luptă.

Așadar, singurul succes în crîncenele încleștări din 30 și 31 august a fost cel realizat de subunitățile Diviziei 4 române: ocuparea redutei Griviția nr. 1.

Pentru comportarea în aceste lupte, armata română a fost felicitată de țarul Alexandru II, printr-o telegramă adresată prințului Carol.

Căciulile cu pene lungi de curcan

Insuccesele ultimului atac au demonstrat că Plevna nu putea fi cucerită printr-un asalt direct. În ziua de 2 septembrie, la Radeniția s-a ținut un consiliu de război aliat la care au participat țarul Alexandru II, prințul Carol, marele duce Nicolae, alți generali și ofițeri superiori ruși și români. După discuții aprinse, s-a respins propunerea unor generali ruși de a se ridica asediul Plevnei și de a se relua operațiile în primăvară. S-a adoptat soluția propusă de comandamentul român, și anume: aliații să păstreze aliniamentul atins și să continue consolidarea liniei de asediu în jurul cetății[2].

Generalul Eduard F. Todleben — care trebuia să sosească la Plevna — a primit misiunea de a conduce lucrările de asediu, fiind numit, totodată, și locțiitor al comandantului Armatei de vest.

În zilele următoare, trupele române au trecut la consolidarea pozițiilor pe care le dețineau și care se întindeau pe o lungime de aproape 20 km. Pe de altă parte, dîndu-și seama de importanța pe care o avea Griviția nr. 2 în întregul sistem de apărare inamic de la Plevna, comandamentul român a făcut pregătiri pentru cucerirea acestei redute. „Griviția înaintea Plevnei — nota generalul turc Izzet Fuad —

[1] Vezi și **Magazin istoric**, nr. 1/1967.
[2] Vezi în această privință relatarea generalului Al. Cernat, în **Magazin istoric**, nr. 5/1972.

Principalele elemente constitutive ale armatei române în 1877-1878: armata permanentă cu rezerva ei, **formată din ostaşi recrutaţi pe o perioadă de 3 ani;** armata teritorială cu rezerva ei; miliţiile **(compuse din cetăţeni între 21 şi 37 ani care nu făceau parte din armata permanentă sau din cea teritorială);** garda civică **(formată la oraşe din cetăţenii între 37 şi 46 ani);** gloatele **(organizate la sate din locuitorii între 37 şi 46 ani).**

INFANTERIA

— **infanteria de linie** —trupe obişnuite de infanterie ale armatei permanente, organizate în 8 regimente;
— **vînătorii** — trupe speciale de infanterie ale armatei permanente, superioare prin instruire şi încadrare cu ofiţeri; erau organizaţi în 4 batalioane (a cîte 4 companii);
— **dorobanţii** — organizaţi în 16 regimente ale armatei teritoriale; erau recrutaţi pe judeţe şi efectuau instrucţie o săptămînă pe lună, timp de 6 ani;
— **miliţienii** — organizaţi în batalioane; au fost mobilizate 31 unităţi de acest fel;
— **garda civică** — chemată să facă serviciul de garnizoană în oraşe în timp de război sau manevre; în 1877 existau 7 batalioane şi 6 companii.

CAVALERIA

— **roşiorii** — trupe de cavalerie ale armatei permanente, organizate în 2 regimente (a cîte 2 escadroane);
— **călăraşii** — cavalerişti constituind 8 regimente ale armatei teritoriale; erau recrutaţi pe judeţe şi efectuau instrucţia cîte o săptămînă pe lună, timp de 6 ani;
— **miliţienii** — trupe de cavalerie, organizate în escadroane, cîte unul de fiecare escadron de călăraşi; în 1877 au fost mobilizate 4 escadroane, cîte unul pentru fiecare divizie.

ARTILERIA

— **artileria armatei permanente** — compusă din 4 regimente a cîte 6 baterii, cu un total de 96 tunuri;
— **pompierii** — trupe ale armatei permanente, instruite pentru ca în caz de necesitate, să acţioneze şi ca artilerişti; în timpul războiului au constituit artileria armatei teritoriale.

TRUPELE DE GENIU

— **săpătorii-minari** — constituiţi în 4 companii, reunite în batalionul de geniu;
— **telegrafiştii** — formau 4 secţii, cîte una pentru fiecare companie de săpători-minari;
— **pontonierii** — organizaţi într-o companie în cadrul batalionului de geniu. La mobilizarea din 1877, fiecare divizie avea, conform ordinii de bătaie, cîte o companie de geniu.

M.E.I.

era Marengo înaintea Alessandriei[1] şi, din moment ce trebuia cucerită Plevna, trebuia, în prealabil, cucerită Griviţa".

La 4 septembrie, românii au executat o recunoaştere, iar două zile mai tîrziu au declanşat un atac în forţă cu un detaşament compus din trei batalioane comandate de colonelul Otton Sachelarie. La apropierea de redută, inamicul a ripostat cu energie. „Era ceva nemaipomenit — nota medicul Gh. Sabin în amintirile sale — disciplina şi nepăsarea cu care înaintau soldaţii şi ofiţerii acestui batalion [1, din Regimentul 15 dorobanţi — **n.n.**]. Parcă-i văd şi acum cu căciulile lor cu pene lungi de curcan, cu corpul înclinat înainte, cu arma în cumpănă, alergînd spre şanţurile turceşti ca un singur om. Nu era unul care să meargă mai încet sau să şovăiască". Artileria inamică şi-a concentrat focul asupra liniei a doua şi a rezervelor româneşti, împiedicîndu-le înaintarea. Orice încercare de a veni în ajutorul batalionului comandat de maiorul Ion Nicolae, aflat în prima linie, s-a soldat cu pierderi mari. Au căzut în fruntea ostaşilor pe care-i comandau: maiorul Ion Nicolae, căpitanii Nicolae Lascăr Bogdan şi Ion Gr. Năstase, locotenentul Dimitrie Călinescu, sublocotenenţii George Nicolescu, George Valentineanu şi Alex. Dănescu. La ora 17, atacul a încetat, fără a-şi fi atins scopul; pierderile înregistrate: 22 ofiţeri şi 1 167 soldaţi.

În aceste împrejurări, comandamentul român a ordonat să se urgenteze efectuarea unor şanţuri de acces spre poziţia inamică. Cînd acestea au ajuns la circa 100 m de Griviţa nr. 2, s-a hotărît un nou asalt asupra redutei duşmane, de data aceasta de către unităţile Diviziei 4.

În ziua de 7 octombrie, la ora 12.30, coloana de atac, comandată de colonelul Nicolae Dona, a ieşit din adăposturi şi, în pas alergător, s-a îndreptat spre redută, pătrunzînd în şanţurile din faţa acesteia. Riposta garnizoanei otomane a fost deosebit de violentă şi românii au fost obligaţi să se retragă. La ora 18.30 s-a executat un al doilea asalt, de astă dată de către Regimentul 7 infanterie, ai cărui ofiţeri ceruseră insistent să li se acorde această onoare. Regimentul, cu drapelul desfăşurat, avînd în frunte pe locotenent-colonelul Grigore Ioan şi susţinut de Regimentul 13 dorobanţi, Batalionul 1 vînători şi Batalionul 2 din Regimentul 5 dorobanţi, s-a avîntat vijelios înainte, pătrunzînd în şanţurile redutei. În timpul luptelor au fost ucişi căpitanul Dimitrie Gănescu şi sublocotenentul Dimitrie Lemnea. Atacul a eşuat, pierderile ridicîndu-se la 23 ofiţeri şi 964 soldaţi.

A doua zi, Divizia 4 infanterie, care se afla în prima linie încă de la 26 august şi care pierduse jumătate din efectiv, a fost trecută în rezervă şi înlocuită cu Divizia 2 infanterie, comandată de colonelul Mihail Cerchez.

---

[1] La 14 iunie 1800, Bonaparte a învins pe austriaci la Marengo, sat din Piemont (Italia), situat la 5 km de oraşul Alessandria.

O izbîndă românească

Timp de aproape 40 zile, între 2 septembrie şi 12 octombrie, forţele aliate au interceptat toate căile de comunicaţie prin care îi puteau veni ajutoare lui Osman paşa, executînd apoi încercuirea completă a Plevnei, prin ocuparea unor întăriri inamice din exterior (Gorni Dubnik, Dolni Dubnik, Dolni Etropol şi Gorni Etropol).

După ocuparea Telişului (16 octombrie) de către ruşi, aliaţii au căutat să mărească distanţa care separa garnizoana Plevnei de celelalte forţe otomane. La 16 noiembrie, prin acţiunile ofensive ale grupării generalului Gurko, acest spaţiu se întindea spre sud pe circa 60-70 km, speranţele lui Osman de a mai primi vreun ajutor din Sofia fiind complet spulberate.

În zona de nord, între Plevna şi Dunăre, pentru a preîntîmpina un atac dinspre Vidin, comandantul Armatei de vest a ordonat ca, paralel cu acţiunile generalului Gurko, detaşamentul român comandat de colonelul George Slăniceanu să atace Rahova, situată la jumătatea distanţei dintre Vidin şi Plevna, şi unde, de asemenea, se afla o puternică garnizoană otomană, apărată de redute şi şanţuri dispuse pe lungimea de 3 km. Detaşamentul era compus din două brigăzi de dorobanţi, comandate de locotenent-colonelul George Măldărescu şi maiorul Constantin Ene, şi Brigada 1 cavalerie sub comanda colonelului Pavel Cernovodeanu.

În ziua de 17 octombrie, subunităţile maiorului Ene au atacat şi ocupat poziţiile inamice de la Vadin şi Ostrov, deschizînd drumul spre Rahova. La 3 noiembrie, colonelul Slăniceanu a primit ordin să înainteze cu toate forţele spre Rahova. În vederea atacului, a fost trimis în sprijin şi detaşamentul comandat de generalul rus Meyendorf, compus din Brigada română de roşiori (două regimente), condusă de colonelul Victor Creţeanu, şi Regimentul 4 ulani ruşi. Totodată, comandantul Corpului de observaţie român de la Calafat, generalul Gh. Lupu, a primit ordin să execute trageri de artilerie asupra Vidinului, spre a pune inamicul din această fortăreaţă în imposibilitate de a ajuta garnizoana Rahovei. De asemenea, trupele de la Bechet (în dreptul Rahovei) au primit ordin să susţină cu foc atacul.

În ziua de 7 noiembrie, la ora 9, s-a declanşat bătălia. Trupele române au efectuat marşul de apropiere, după care au pornit asaltul. Lor le revenea sarcina de a da asaltul decisiv dinspre est (detaşamentul Meyendorf urma să iniţieze un atac demonstrativ dinspre vest). O primă redută a fost cucerită, dar la cîteva zeci de metri se afla o alta mult mai puternică. Vitejii dorobanţi musceleni ai maiorului Dimitrie Giurescu au asaltat-o de mai multe ori; rezistenţa îndărătnică a inamicului i-a obligat însă să se retragă. În clipa în care porneau din nou la atac, maiorul a fost lovit mortal. Maiorul Ene, care venea din urmă cu linia doua de atac, a preluat comanda şi trupele române au ajuns la 40 paşi de redută. Dar şi acest brav ofiţer a fost rănit mortal...

Începuse să se înnopteze. Rezistenţa inamicului continua cu înverşunare. Toţi ofiţerii superiori români fuseseră ucişi sau răniţi. Către ora 17.30, trupele colonelului Slăniceanu s-au retras pe poziţiile iniţiale.

În noaptea de 8/9 noiembrie, forţe turceşti au încercat să treacă peste rîul Ogost. Podul a fost însă apărat eroic de batalionul de dorobanţi comandat de căpitanul Constantin Merişescu. Profitînd de faptul că atenţia românilor fusese reţinută de luptele de la pod, comandantul garnizoanei din Rahova, trecînd rîul prin vad, a reuşit să-şi strecoare o parte din trupe spre Lom Palanka şi Vidin.

Informat despre ieşirea turcilor din cetate, generalul Lupu, împreună cu circa 500 ostaşi din Corpul de observaţie, a trecut pe malul drept al Dunării şi a ocupat Rahova. Peste cîteva ore, trupele comandate de colonelul Slăniceanu şi generalul rus Meyendorf au intrat şi ele în cetate. Prin cucerirea acesteia, încă un puternic punct al rezistenţei inamice, care îşi avea principalul nucleu la Plevna, a fost lichidat.

Referindu-se la comportarea ostaşilor români în timpul acestei bătălii, generalul Meyendorf declara: „Fiecare soldat român a fost un erou".

Lacrimile mareşalului

După informaţiile comandamentului aliat, la începutul lunii noiembrie, în Plevna se aflau peste 40 000 infanterişti şi cavalerişti otomani. Muniţia şi proviziile deveniseră insuficiente. Rezistenţa nu mai putea dura mult. În cadrul comandamentului turc se conturase ideea părăsirii oraşului.

Pentru a zădărnici o astfel de încercare, comandamentul aliat a recurs la regruparea forţelor şi comandamentelor pe cercul interior de împresurare. Întregul perimetru de peste 45 km a fost împărţit în şase sectoare: Sectorul 1 (generalul Cernat), dat în siguranţa Diviziilor 2 şi 3 române, a Brigăzii 2 din Divizia 4 şi a unei brigăzi de călăraşi; Sectorul 2 (generalul Krüdner); Sectorul 3 (generalul Zotov); Sectorul 4 (generalul Skobelev); Sectorul 5 (generalul Katalai); Sectorul 6 (generalul Ganeţki); în cadrul acestuia acţiona şi Brigada 1 din Divizia 4 română.

Forţele române încadrate în dispozitivul de încercuire se ridicau la 35 000 ostaşi.

Referindu-se la situaţia garnizoanei asediate, unul dintre generalii otomani — Muzaffer paşa — scria: „Un cerc de fier şi foc strîngea Plevna".

În aceste condiţii, la 18 noiembrie, Osman paşa a convocat pe comandanţii de divizii şi brigăzi; toţi s-au pronunţat pentru ie-

șirea din cetate. A doua zi, Osman pașa s-a adresat comandamentului aliat, cerînd ca forțele sale să fie lăsate să părăsească Plevna fără arme și să se retragă spre Sofia sau Vidin. I s-a răspuns că nu poate fi acceptată decît capitularea necondiționată. Din acel moment, comandamentul otoman a început pregătirile pentru a încerca să rupă încercuirea. O parte din forțe (Divizia 1) — comandate de Tahir pașa — urmau să atace apărarea româno-rusă la vest de rîul Vid și să deschidă drumul spre Sofia; Divizia 2, comandată de Adil pașa, forma eșalonul doi, avînd misiunea să asigure culoarul de trecere pentru cele o mie de care, ce veneau la circa 1 500 m în urma primului eșalon.

În seara de 27 noiembrie, către ora 20, colonelul Otton Sachelarie, aflat cu brigada sa la nord-est de Opanez, a raportat că în interiorul Plevnei se desfășura o importantă concentrare de forțe. Comandamentul aliat a alarmat întregul dispozitiv. La ora 5 dimineața, în ziua de 28 noiembrie, primul eșalon inamic a început atacul în sectorul apărat de trupele generalului Ganețki (Diviziile 2 și 3 grenadieri și Divizia 9 cavalerie; în sprijinul acestor trupe fuseseră date și Divizia 4 română, precum și o brigadă de cavalerie). Dar după numai 1 500 m a fost oprit printr-un foc intens. Primind întăriri, turcii au reluat înaintarea și au atacat cu îndîrjire pozițiile primei linii a Diviziei 3 grenadieri rusă și au reușit să le străpungă, dar au fost opriți din nou de rezervele din linia a doua. Divizia 1 otomană a ajuns într-o situație critică, înregistrînd pierderi foarte mari. Cealaltă divizie turcă nu putea intervenі, căci, la rîndul ei, fusese angajată de către trupele române. Între timp, două regimente de grenadieri din Divizia 2 rusă au sosit în ajutorul Diviziei 3 grenadieri, și pornind la atac, l-au respins pe inamic.

Încă în cursul nopții de 27/28, sesizînd că turcii au părăsit reduta Grivița nr. 2, Divizia 2 română a ocupat-o către ora 8 dimineața și, împreună cu Divizia 3, a continuat înaintarea pînă în fața satului Bukov, de aici s-au deplasat pînă aproape de Vid, căzînd în spatele grupării lui Osman pașa. Între timp, un batalion din Regimentul 6 linie a fost trimis la Plevna spre a asigura ordinea.

Lupte aprige au angajat unitățile române pe înălțimile de la Opanez, unde se afla o brigadă otomană care avea misiunea să sprijine operația de spargere a blocadei. Două brigăzi române, comandate de coloneii Otton Sachelarie și Grigore Borănescu, au luat cu asalt pozițiile inamicului, care în jurul orei 12 a capitulat. O jumătate de oră mai tîrziu, lovită din toate părțile și amenințată cu încercuirea, Divizia 2 otomană a capitulat și ea. Între timp, rușii și românii din Sectorul 6 de apărare au contraatacat puternic Divizia 1 turcă. Osman pașa a fost rănit și retragerea forțelor otomane s-a transformat în derută. „Comandanții de divizii și brigăzi au declarat cu toții că era imposibilă continuarea luptei — consemnează Muzaffer pașa. Mareșalul [Osman pașa — **n.n.**], cu ochii în lacrimi, a dat ordinul de încetare a focului și ridicare a drapelului alb deasupra b răcii unde se afla".

În p. 6: *Plevna — septembrie — noiembrie 1877*

Garnizoana otomană își trimite solul cu steag alb: rezistența a încetat...

Colonelul Cerchez, înaintînd cu Divizia 2 spre Vid, a ajuns la locul unde se afla Osman pașa, care i s-a predat, dînd și ordinul de capitulare pentru întreaga armată: 10 generali, 130 ofițeri superiori, 2 000 ofițeri inferiori, circa 40 000 infanteriști, 1 200 călăreți și peste 77 tunuri. Pierderile inamicului în ziua de 28 noiembrie s-au ridicat la 2 500 soldați.

Prima ocupație în istoria Vidinului

Plevna capitulase, dar războiul nu luase sfîrșit. Un consiliu de război aliat, ținut la 30 noiembrie, a hotărît modul de continuare a operațiilor. Astfel, o grupare rusă (80 000 ostași), comandată de generalul Gurko, a început înaintarea și la 22 decembrie a intrat în Sofia, iar la 3 și 8 ianuarie 1878 în Filipopol și, respectiv, Adrianopol. O altă grupare rusă (70 000 luptători), sub comanda generalului F. F. Radetzki, a ocupat, la 28 decembrie, pasul Șipka, continuînd înaintarea spre Adrianopol. Cel de-al treilea grup de forțe ruse a pornit ofensiva prin Troian spre valea Mariței, spre a face legătura dintre cele două mari grupări. Paralel cu aceste forțe, alte mari unități ruse acționau în Cadrilater.

Desfășurînd acțiuni total independente, forțele române — reorganizate în cadrul Corpului de vest (Diviziile 1, 2 și 4 infanterie), comandat de generalul Nicolae Haralambie — au început acțiunea de lichidare a grupărilor otomane de la Vidin, Belogradgic și din celelalte localități importante de pe malul Dunării. Divizia 3 a fost desemnată să escorteze în țară prizonierii capturați la Plevna. Pentru apărarea Vidinului, comandamentul otoman amenajase poziții înaintate pe principalele căi de acces, transformînd localitățile Nazîr-Mahala, Novoselce, Smîrdan, Inova și Capitanovcea în puternice obstacole pentru atacatori. Gruparea otomană din Vidin și împrejurimi număra peste 12 000 luptători și dispunea de o puternică artilerie, mari rezerve de hrană și muniții.

La 29 decembrie 1877, subunități din Divizia 1 au luat cu asalt pozițiile inamicului de la Nazîr-Mahala, silindu-i pe adversari să se refugieze în Vidin. După acest succes, comandantul Corpului de vest a hotărît împresurarea Vidinului, concentrîndu-și forțele în trei sectoare. La 12 ianuarie 1878, s-a dezlănțuit atacul general. Satele Tatargik, Rupcea, Rainovcea, apoi Smîrdan și Inova au fost cucerite de români. O parte din trupele otomane care apăraseră aceste localități s-au predat, restul s-au refugiat în Capitanovcea. În ziua de 14 ianuarie, cercul din jurul Vidinului a fost complet închis, prin ocuparea localităților Capitanovcea, Cherumbec, Ceizec și Cutova, iar cetatea supusă unui violent bombardament de artilerie.

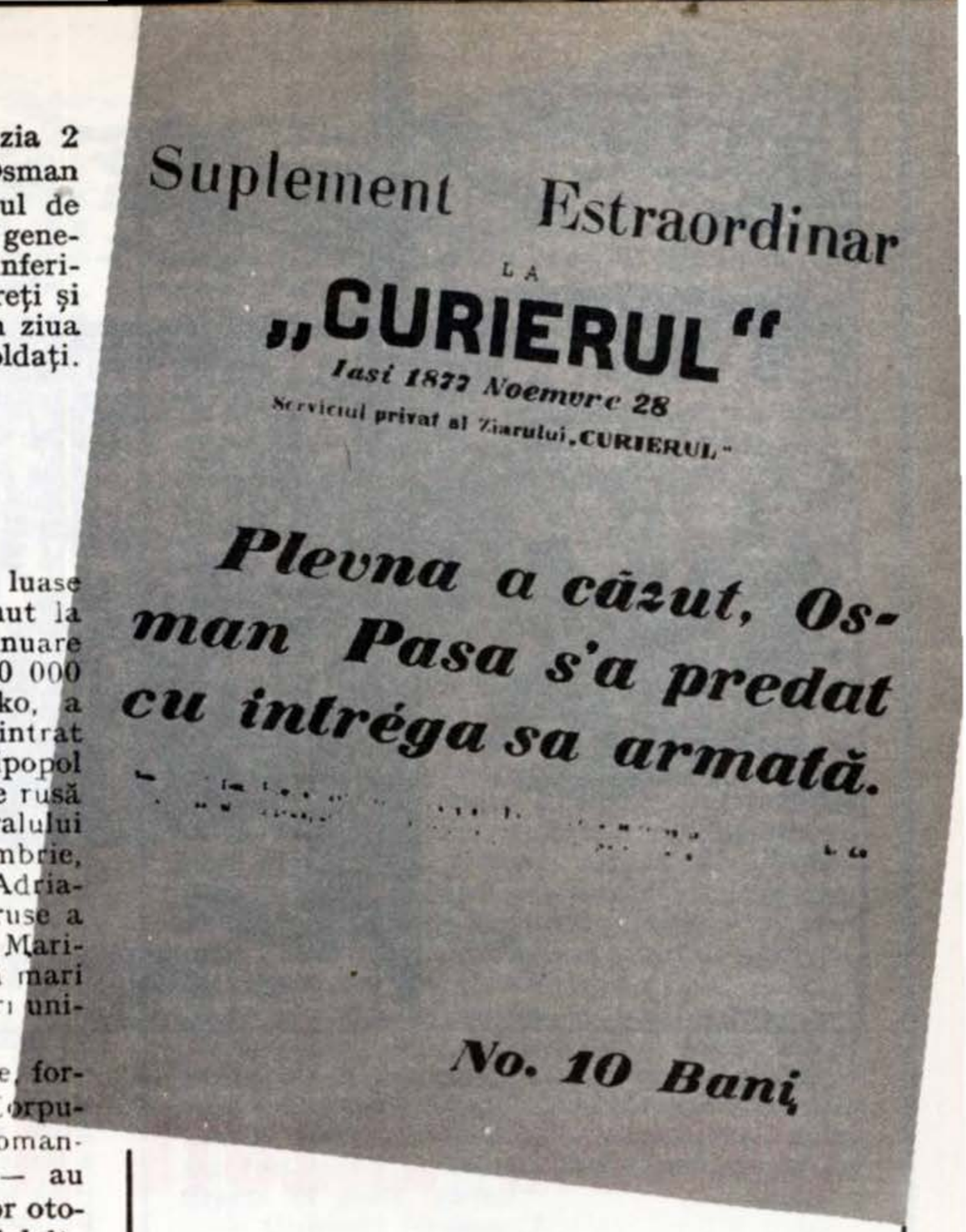

În luptele din jurul Vidinului trupele române au avut 5 ofițeri și 233 soldați morți și 6 ofițeri și 364 soldați răniți.

Paralel, trupele române au acționat energic și în zona cetății Belogradgic, pe care au reușit să o încercuiască și s-o supună tirului artileriei. Învinsă pe toate fronturile, la 19 ianuarie 1878, Turcia a semnat armistițiul. Izzet pașa, comandantul trupelor otomane din Vidin, a primit ordin să predea ambele cetăți armatei române.

La 12 și, respectiv, 13 februarie 1878, trupele române au intrat în Vidin și Belogradgic. Era pentru prima dată cînd, de la zidirea ei, în cetatea Vidinului intra o armată străină.

Cu ridicarea tricolorului românesc pe meterezele acestor două cetăți se încheia drumul de lupte glorios al armatei române în războiul pentru cucerirea independenței depline a țării.

La 8 octombrie 1878, populația Bucureștilor a întîmpinat cu mare însuflețire întoarcerea vitejilor infanteriști, dorobanți, vînători, călărași, roșiori, artileriști și geniști, a tuturor ostașilor români care, prin grele jertfe (peste 10 000 morți și răniți), consfințiseră pe cîmpul de luptă voința națiunii române atît de clar exprimată de Kogălniceanu la 9 mai 1877, prin cuvintele: „Voim să fim independenți, pentru că voim să trăim cu viața noastră proprie".

LUCRURI VĂZUTE ȘI TRĂITE (IV)

GRIGORE CANTILLI

În ziua de 13 februarie 1878, pe cel mai înalt turn al Belogradgicului a fost arborat tricolorul românesc[1]. Momentul solemn a fost salutat cu salve de artilerie. Erau prezenți ostași români, locuitori ai orașului și membri ai fostei garnizoane otomane. Cu alte cuvinte, învingători, eliberați și învinși. Dar marea aceea de oameni forma acum un singur tot, în care pacea reașezase la loc cuvenit sentimentele de prețuire și respect pentru om. Acest climat de înțelegere și prețuire reciprocă a impresionat adînc pe memorialistul Grigore Cantilli, din ale cărui Însemnări publicăm ultimele fragmente. În tipărirea textului s-au efectuat aceleași operațiuni ca la fragmentele precedente.

Marian ȘTEFAN, Vasile ȘIMANDAN

La cîntarea de „întru mulți ani trăiască" cu care se sfîrșește Te-Deumul, *bateria din afară dete o salvă de șase tunuri, la care răspunse prin alte salve acea din dealul cel mai nalt, deasupra căruia se înălța totodată drapelul Regimentului 7, al cărui comandant fusese trimis înadins acolo, iar muzicele intonară Imnul național. Am ieșit înaintea trupelor. Să descriu momentul acesta sublim, nu pot, n-am puterea să spui cît de frumos, cît de măreț a fost! Știu atît, că ochii mei se pironiseră spre cutele tricolorului nostru care fîlfîia măreț deasupra zidurilor turcești [...]*

Am făcut semn muzicilor să tacă, trupele rămînînd cu arma în prezentare și apoi, cu un glas a cărui emoțiune o simt și acum după atîția ani, am rostit aproape cam aceste cuvinte, care se pot găsi în Jurnalul de operații *al Brigăzii 1, din Divizia 2 activă, așa cum le-am zis:*

„Ofițeri, sub-ofițeri, caporali și soldați, vitejilor! Domnitorul nostru iubit v-a trimis pe voi aici, în fundul Balcanilor, acolo unde nici un soldat român n-ajunsese încă, alegîndu-vă dintre aleșii armatei noastre, căci v-a văzut la lucru, atît peste Dunăre — la Islaz, în fața Samovitului, la Corabia, unde cît p-aci era să puneți mîna pe un vapor turcesc, care în ziua de 15 iunie [1877] venise pînă sub malurile portului să vă bombardeze și căruia, prin o lucarnă [fereastră] a lui, i-ați vîrît un obuz și a eclatat [explodat] într-însul, la Turnu Măgurele, în fața Nicopolei, unde ați dat ajutor trupelor generalului [rus] Krüdner, cît și dincoace de Dunăre — în tranșeele Plev-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1977.

nei, în care aţi stat şase săptămîni neschimbaţi şi unde aţi înscris pe drapelele noastre zile ca acelea de 27, 30 şi 31 august, 6 septembrie şi 7 octombrie. Pentru vitejia voastră, v-a ales apoi de v-a trimis să ajutaţi operaţiile generalului Gurko, în zilele de 12 şi 16 octombrie, zilele de la Gorni-Dubnik şi Teliş, iar eu am avut deosebita onoare să fiu mereu în capul atîtor viteji cu care am luptat şi din care mulţi, foarte mulţi de tot, au căzut în luptă, ca noi să putem ajunge în Balcani. Aci cred că a sfîrşit însărcinarea noastră şi în curînd vom revedea pămîntul ţărişoarei noastre, făcută independentă şi prin voi! Întoarceţi ochii către drapelul ce aţi înălţat şi stă falnic colo pe zidurile acestei cetăţi şi, cu gîndul către scumpa noastră Românie, să strigăm din toţi plămînii: Trăiască România independentă, trăiască domnitorul nostru iubit!"

Aşa se sfîrşi Te-Deumul.

Trupele se retraseră în regulă, fiecare spre partea oraşului ce-i era destinată, colonelul Fotti dînd ordinele cele mai severe ca să nu supere întru nimic pe locuitorii şi mai cu seamă să nu urmărească sau să adreseze vreun cuvînt femeilor turcoaice, respectînd cu totul partea casei destinate lor, la fiecare turc. De la soldat pînă la cel mai înalt ofiţer, toţi am pus cea mai mare silinţă ca să nu aducem nici o nemulţumire locuitorilor, decît aceea de a ne găzdui acolo unde voiau ei şi sînt dator să constat, cu o mare satisfacţie, că n-am avut nici o reclamaţie în contra trupelor [...]

Hogea, după îndemnul meu, adunase toată populaţia turcă de mai multe ori la geamie şi îi spusese că avea permisiunea mea, ca pentru orice vexaţie, fie din partea ori şi cui, să vie direct să se plîngă mie [...] Nu le venea, sărmanii, să creadă ceea ce vedeau cu ochii, că, adică, nimeni nu-i supăra de nimic şi că pentru orice nedreptate li se făcea, pe dată li se da satisfacţie. Nu zic că nedreptatea venea din partea noastră, căci fiecare a rivalizat de zel ca să fie adevărat prieten sau protector al locuitorului paşnic, aşa că, desigur, şi astăzi numele de român este pronunţat cu respect şi cu iubire în Belogradgic de cei ce mai există din vremea aceea, sau căror ei le-au transmis sentimentele de recunoştinţă ce ne purtau [...]

Ieri inamici — astăzi prieteni

Trei zile după intrarea mea în Belogradgic primii o notificare de la generalul Cerkez, ce se afla în Vidin, că a doua zi avea să sosească aci Izet paşa, comandantul Vidinului, cu trupele sale care se retrăgeau spre pasul Sf. Nicolae. Mi se ordona a-i da onorurile cuvenite unui general de divizie şi să-l găzduiesc, pe cît voi putea, mai bine [...]

În ziua hotărîtă pentru sosirea lui Izet paşa, m-am dus înaintea lui, însoţit de colonelul Fotti şi escortat de călăraşi, la o distanţă de vreo trei kilometri de Belogradgic. Calculasem bine ora sosirii lui, căci nu trecu o jumătate de oră şi văzui apărînd la o cotitură a şoselei în vale, o trupă călare, tare [de mărimea] ca de un escadron, ce venea în trapul cailor. Nu ştiam dacă între aceştia se afla şi Izet paşa; eram îndreptăţit a crede mai mult că era o trupă călăreaţă înainte-mergătoare şi că Izet venea în urmă, în capul trupelor ce se retraseseră din Vidin. La vreo 50 paşi de locul unde aşteptam trecerea călăreţilor, se detaşară doi înspre noi, în galop mare, şi salutîndu-mă, unul dintr-înşii zise: „Izet paşa", iar celălalt se retrase mai pe dreapta şi mai înapoi; acesta era medicul lui, Nury bey.

Izet paşa era un om de o statură de mijloc, cu o figură albă, arsă de frig şi de soare, barba tunsă mică de jur împrejur. Ochii vioi, nasul lung şi subţire, trăsături foarte fine, un tip de osmanlîu de viţă mare. Era, pe de altă parte, unul din literaţii cei mai de seamă în limba turcă şi arabă şi rudă cu sultanul — aşa spunea Nury bey. Izet paşa nu ştia altă limbă decît turceşte, lucru ce îngreuia modul nostru de a ne înţelege. Nury bey ne servi de interpret şi, printr-însul, îi spusei că eram fericit de ocazia ce mi se prezenta spre a mă pune la dispoziţia sa, făcîndu-i cunoscut că, cartierul său era pregătit la conac. Izet paşa îmi mulţumi cu multă căldură strîngîndu-mi mîna de repetate ori, adăogînd că îmi aducea ştiri bune de la trupele noastre din Vidin, care au făcut obiectul admiraţiei lui prin bravura lor în timpul asediului Vidinului şi prin aspectul lor marţial, cînd le-a văzut de aproape, la ieşirea sa din Vidin.

Asupra acestor cuvinte, ne îndreptarăm spre Belogradgic. Izet, călare pe o iapă murgă aurie, de o frumuseţe extraordinară şi de o rasă arabă pură de tot [...] El observă admiraţia mea şi, mîndru de a poseda un asemenea dobitoc, îmi surîse puind cele trei degete ale mîinii drepte la gură, zicînd:

— Ghiuzel! *[frumos!].*

La conac, unde-i pregătisem cartierul lui, aştepta o companie cu muzică şi drapel, spre a-i da onorurile cuvenite. Le primi cu înduioşare şi cînd trebui să ne despărţim, îmi zise, prin Nury bey, că nu va uita niciodată onorurile ce o armată victorioasă a făcut, atît la Vidin, cît şi aci, unui potrivnic nenorocit, lucru ce va face ca să-şi aducă aminte de armata românească cu respect şi admiraţie.

Ca să fiu drept, trebuie să declar că spusele lui Izet reproduse aci sînt nu întocmai, căci mi-ar fi greu să traduc cuvintele lui pline de figuri de stil de care limba turcă şi mai cu seamă cea arabă sînt pline. Cu aproximaţii cred să fi spus gîndirea lui, dar nu întocmai, [ci] aşa cum se traducea de Nury.

La conac aşteptau toţi ofiţerii superiori sosirea lui Izet şi, îndată ce intră în salonul cel mare, îi prezentai pe fiecare nominal şi la fiecare le strînse mîna şi le spuse cîteva cuvinte pe turceşte, după care ne retraserăm. Cînd ne coborîrăm jos, după ce ne-am luat concediu de la Izet, am găsit piaţa dinaintea conacului plină de turci, cu femei şi cu copii, care ne salutară cu mult respect şi cu cuvinte din care n-am înţeles nimic, iar în fruntea lor erau Soleiman efendi şi cei doi ofiţeri ai lui.

Nury bey, înainte de plecare, îmi făcuse cunoscut că Izet paşa avea să vie să mă vadă poate vreo două sau trei ore şi mă ruga să fiu acasă. În adevăr, două ore după aceea sosiră amîndoi şi Izet intrînd în casă cu amîndouă mîinile întinse, îmi făcu o cuvîntare în turceşte,

în care cuvîntul de Allah se repeta mereu. Tradusă de Nury, cuvîntarea sa a fost cam aceasta: Izet venea nu numai să-mi întoarcă politeţea ce i-am făcut, dar încă să-mi arate recunoştinţa lui, în numele padişahului, pentru modul părintesc şi omenesc cu care populaţia turcească a fost tratată de trupele româneşti. Îşi făcea o datorie să roage pe Allah pentru fericirea armatei româneşti şi a domnitorului Carol şi să transmită la Constantinopol cele ce a văzut şi a auzit aici [...]

Nu putea să ni se facă un elogiu mai mare, lucru pentru care i-am arătat mulţumirile mele cele mai sincere. Totodată, l-am invitat să ia prînzul cu mine, dar s-a scuzat că nu putea primi, fiind prea ostenit, bolnav şi făcînd dieta [postul] mare. Nury bey confirmă spusele lui, adăogînd că suferea de stomac şi de insomnie. Către seară însă Nury bey îmi scrise o scrisoare foarte nostimă ca să-mi spuie că Coranul nu permite a se lua vin, dar că turcul, ca şi oricare muritor, are trebuinţă de reconfortante, şi paşa, muritor fiind, trebuie să se supuie la legea comună. Îi este imposibil însă să trimită să cumpere în oraş vin, căci s-ar scandaliza populaţia întreagă, afară că, desigur, nu va găsi ceva potabil. Mă ruga dar pe mine ca vinul ce i-aş fi servit la masa ce cu părere de rău a trebuit să refuze, să i-l trimit acasă.

Cererea aceasta mi-a făcut plăcere şi i-am trimis îndată trei butelii din aprovizionamentul meu, pe care nu-l antamam [foloseam] decît în zile de lipsă; după primirea acestora, îmi răspunse mulţumind, subscriind scrisoarea Izet paşa singur. Scrisorile acestea le păstrez între hîrtiile mele din campanie, unde sînt şi alte scrisori ce-mi scria Soleiman la Caluger pe timpul asediului, ca să-mi ceară cînd zahăr, cînd cafea [...]

A doua zi, Izet paşa a pornit înainte şi a treia zi m-am despărţit şi de Soleiman efendi, pentru totdeauna, plecînd şi el spre Adrianopol [...]

Pe Soleiman nu l-am mai văzut, dar am văzut pe Izet paşa, în 1879, la Constantinopol. Mă întorceam de la Selamlék, într-o trăsură, care din cauza mulţimii fusese nevoită să se oprească în stradă, cînd deodată, zăresc pe trotuar pe Izet paşa însoţit de un adjutant. Căutam să pun un nume pe figura aceasta, fără s-o pot face la început şi, într-acelaşi timp, el se opri în loc, uitîndu-se la mine, desigur făcînd aceleaşi sforţări de memorie, spre a-şi aduce aminte cine eram. Recunoscîndu-l eu întîi, m-am coborît şi m-am dus către dînsul. Dar cum să ne înţelegem? Ofiţerul ce-l însoţea nu ştia se vede nici el vreo limbă străină, căci Izet paşa mă luă de mînă şi mă băgă într-o băcănie dinaintea căreia tocmai ne aflam. Spuse cîteva cuvinte stăpînului magaziei care începu să rîză şi-i răspunse ceva tot pe turceşte. Izet insistă şi atunci băcanul mă întrebă dacă ştiam greceşte şi, la răspunsul meu afirmativ, îmi spuse că paşa mă întreabă dacă nu-mi este ruşine să-l întîlnesc pe drum, în loc să-l anunţ că aveam să vin la Constantinopol ca să mă ia la dînsul în gazdă, la Belerbey, unde are un palat!

Această fotografie poartă următoarea dedicaţie (în lb. franceză): „Excelenţei sale generalului Cernat, ministru de Război, din partea sincerului său amic şi adversar în faţa Vidinului. Amintirea unei foarte înalte consideraţii. Izzet, Constantinopol, 1. VIII. 1878

In p. 12: Plevna, 28 noiembrie 1877: capitularea garnizoanei comandate de Osman paşa

Din nenorocire, promisese mamei sale să plece în ziua aceea în Asia, la nişte rude, aşa că convorbirea noastră a fost scurtă, după care apoi ne-am despărţit, nu însă fără a-şi arăta recunoştinţa pentru primirea ce-i făcusem la Belogradgic, făcîndu-mi laude către lumea care se adunase acolo, despre modul cum am tratat locuitorii din acel oraş.

De atunci nu l-am mai văzut nici pe acesta, căci peste cîtva timp a fost numit guvernator la Scutari, în Albania, de unde mi-a trimis fotografia lui cu o dedicaţie foarte frumoasă şi unde a murit.

Plecarea mea din Belogradgic a fost un adevărat exod, căci toată populaţia turcească, cu mare cu mic, ne-a recondus pînă aproape de Caluger şi, pe măsură ce unii dintr-înşii se despărţeau de noi, alergau pînă în capul coloanei să vie să-mi sărute mîna, să-mi vorbească de Allah şi mulţi să plîngă [...]

Ca trofee personale din Belogradgic am luat două obuze de tun şi un porumbel de zinc — un guguştuc, pasăre venerată de turci—ce era la poarta cetăţii [...] Ne-am retras spre Vidin, unde am trecut Dunărea, ca să ne întoarcem în ţară. După aproape un an de marşuri şi operaţii, era întîia dată că făceam un marş fără serviciu de siguranţă şi liniştit! Cîtă mulţumire sufletească pentru că marşul din ziua plecării era întîia etapă spre acasă, *mîndri de a ne fi îndeplinit datoria!*

OMAGIU EROILOR

Medalii pentru viteji

Eroicele fapte de arme ale militarilor români în timpul războiului pentru independenţă au fost cinstite, la acea epocă, şi prin diverse ordine şi medalii. Aceste prime însemne de onoare româneşti de război şi-au avut originea în proiectele unor distincţii de acelaşi gen, elaborate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza în perioada 1864-1866. În 1872 a fost instituită medalia **Virtutea militară,** iniţial de argint şi destinată a răsplăti pe sergenţii care serviseră în armată 12 ani (ulterior, şi pe alţi subofiţeri şi trupa), apoi şi de aur, pentru fapte de merit ale ofiţerilor. Deşi creată pentru perioada de pace, a fost conferită cu precădere în timpul războiului pentru independenţă. Distincţia, de formă circulară, a păstrat, în ambele variante, caracteristicile medaliei cu acelaşi nume, preconizată de Cuza vodă în 1864. O medalie purtînd aceeaşi denumire, dar avînd formă de cruce, va constitui **Virtutea militară** (exclusiv de război), creată în 1880 şi conferită ofiţerilor (de aur), subofiţerilor şi trupei (de argint). Ea va înlocui medalia circulară obţinută anterior ca răsplată a faptelor de arme săvîrşite de militari pe cîmpul de luptă.

Steaua României, ordin înfiinţat la 10 mai 1877 şi destinat a recompensa serviciile aduse statului de către militari şi civili, a constituit, de asemenea, realizarea unui vechi deziderat, scump lui Cuza vodă, care intenţionase, în mai multe rînduri, să instituie prima decoraţie românească, sub numele de **Ordinul Unirii.** Ca un omagiu adus înfăptuitorului Unirii, şi majoritatea elementelor acestei distincţii (forma crucii, culoarea panglicii etc.) au trecut neschimbate din vechiul proiect în noua versiune.

Trecerea Dunării, medalie în formă de cruce bizantină, instituită în 1878 şi acordată atît militarilor (indiferent de grad), cît şi asimilaţilor (medici, infirmieri, personal telegrafo-

Steaua României, Virtutea militară şi crucea Trecerea Dunării

poştal, preoţi militari) care au luat parte efectiv la campania din 1877-1878, a fost, de asemenea, inspirată de un prototip de decoraţie proiectat de Cuza. În realizarea noului însemn, s-au păstrat unele elemente, precum tehnica de alcătuire şi materialul de confecţionare (oţel oxidat).

Medalia **Apărătorii Independenţei** a fost creată în 1878, pentru a fi conferită tuturor acelora care, fără a fi făcut parte efectiv din armată, au prestat servicii pe lîngă unităţile militare, atît în ţară, cît şi peste Dunăre. Confecţionată din bronz şi destinată iniţial civililor, această distincţie a fost conferită şi militarilor, mai apoi şi ofiţerilor şi gradelor inferioare din gărzile orăşeneşti, care au înlocuit un timp mai îndelungat armata în paza oraşelor ţării.

Crucea comemorativă **Elisabeta** a fost creată în 1878, pentru a răsplăti femeile care, ca infirmiere, au îngrijit în spitale pe bolnavii şi răniţii din timpul campaniei din 1877-1878.

Dan CERNOVODEANU

Cronica unui dascăl de sat

Printre emoționantele evocări ale războiului pentru cucerirea independenței se numără și un manuscris inedit, identificat recent în comuna Urzicuța (jud. Dolj). El poartă titlul **Narațiune despre urmarea resbelului ruso-româno-turc din anul 1877** și a fost descoperit în **Evanghelia** care provine de la biserica parohială din Siliștea Crucii (jud. Dolj), fiind scris pe cele 11 pagini albe ale acesteia. Autorul cronicii a fost Ștefan Cotigescu, „dascăl de sat" sau învățător, timp de 13 ani, în satul Catanele și, din toamna anului 1877, în Siliștea Crucii pînă în anul 1879.

În redactarea evocării, un rol important l-a avut și Ioan Stoica (Enache), parohul bisericii de la Siliștea Crucii care — așa cum mărturisește Ștefan Cotigescu — l-a „îndemnat" la scrierea ei. Un al treilea colaborator, Ioan Mitrănescu, fost elev al învățătorului Ștefan Cotigescu de la Catanele, a caligrafiat textul.

Dorința autorilor de a lăsa posterității știri despre marele eveniment al cuceririi neatîrnării, i-a determinat să caute și o modalitate cît mai potrivită pentru a asigura perenitatea mărturiei. Aceasta este motivul care a făcut ca manuscrisul să-și găsească adăpost în paginile unei **Evanghelii,** deci într-o carte care îi asigura conservarea.

Cronica relatează evenimentele cuprinse între 10 aprilie 1877 și luna mai a anului următor. Se acordă o atenție deosebită luptelor de la Plevna, cărora li se consacră un capitol: **Eroismul românilor la Plevna.** Iată cum sînt descrise luptele pentru cucerirea redutei Griviția 1: „S-au pus cu bombardarea pozițiunilor turcești de toate părțile, începînd de la 26 august, în care timp, făcînd planul de atac, românii au ocupat cele mai periculoase și mai apropiate locuri; de la Bucova, unde se afla un lagăr turcesc, și pînă la Griviția, toate crîngurile și toate bălăriile erau pline de tiraliori români așteptînd, sub adăpostul bombelor dușmane, ora de atac. Cînd se începu atacul, românii au dat asalt asupra pozițiunii Griviția. S-au repezit ca vîntul, au ieșit din crînguri și au atacat pe turci cu baioneta. Regimentul al 13-lea de dorobanți au intrat întîi în foc, au luat un tun și au pus pe goană pe turci, care se băgase într-o pădurice în dosul redutei, și ocupară pozițiunile turcești. Au încercat mai multe ori turcii, noaptea, a lua înapoi acele pozițiuni, dar n-au putut. Însă ordinea de bătaie nu se ridicase, ci românii trebuiau să meargă la locul desinat; și în ziua de 30 august, coloana a doua, în lipsa armatelor ruse care întîrziase, au apucat reduta pe la spate și au năvălit spre ea despre sud-vest, dar fură primiți de focurile dușmane din două părți. Planul topografic al locului fusese greșit. În loc de o redută erau două și cea atacată era cea mică. Cu toate acestea, bravii descendenți a două neamuri viteze [autorul se referă la originea daco-romană a românilor — **n.r.**] năvăliră spre ziduri și începură o cumplită luptă cu baioneta. În trei rînduri i-au respins, dar însă al patrulea atac la care au luat parte două re-

Autorul și prima pagină a lucrării sale

gimente ruseşti şi 18 batalioane române, fură încoronate cu succes. Şi mica Griviţă rămase în mîna învingătorilor; cinci tunuri şi două steaguri şi mai multe arme căzură în mîna armatelor creştine. Unul din steaguri s-au luat de un soldat din al doilea batalion de vînători, anume Grigore Ion".

În continuare, sînt prezentate faptele eroice ale ostaşilor noştri din timpul luptelor pentru cucerirea Tatargicului, Rahovei şi, în sfîrşit, a Belogradgicului şi Vidinului. După intrarea trupelor noastre în aceste din urmă două cetăţi, cronicarul descrie încetarea ostilităţilor şi întoarcerea trupelor române în patrie.

Necunoscută pînă astăzi, această originală **Cronică de la Siliştea Crucii** reprezintă încă o elocventă expresie a patriotismului ce anima poporul nostru în lupta sa neobosită pentru dobîndirea independenţei.

Nestor VORNICESCU SEVERINEANUL

Primul film istoric românesc

În martie 1912, un grup de actori ai Teatrului Naţional din Bucureşti, finanţaţi de un entuziast animator al cinematografului românesc din acest început de veac — Leon Popescu — a dat primul tur de manivelă unui film inspirat din faptele de vitejie ale românilor în războiul de la 1877-1878[1]. Filmările, realizate pe un platou improvizat în curtea Teatrului liric din Bucureşti şi în decoruri naturale la Otopeni, Ciurel, Brăila şi Măcin, necesitînd un mare număr de figuranţi, puşi la dispoziţie de către armată, au durat aproximativ trei luni, după care materialul brut a fost expediat la Paris spre developare, montaj şi copiere. Prima proiecţie, rezervată oficialităţilor, a avut loc la Castelul Peleş, la 20 iulie, iar cîteva săptămîni mai tîrziu, la 1 septembrie, „acest film de mare artă şi senzaţie patriotică" a fost prezentat în premieră publicului bucureştean.

Această „grandioasă reînviere a paginilor de istorie" — cum scria **Adevărul,** din 3

[1] După cum ne scrie Mitică Buică, din comuna Grindu-Ialomiţa, pentru a realiza acest film, Leon Popescu şi-a vîndut toată averea. Cei 1 000 000 lei obţinuţi nu i-au fost însă îndestulători şi atunci statul român a contribuit cu 500 000 lei pentru terminarea filmului. În rolul domnitorului Carol a jucat Constantin Nottara, iar în cel al Elisabetei, soţia sa, Marioara Ventura.

Kogălniceanu, Carol I, Brătianu, Osman paşa şi alţi protagonişti ai evenimentelor din 1877, în filmul din 1912

septembrie 1912, a mobilizat cele mai reprezentative forțe ale artei teatrale românești, care au contribuit la realizarea ei în calitate de scenariști (Petre Liciu, Constantin Nottara, Aristide Demetriade), de interpreți ai rolurilor principale (Aurel Athanasescu, Aristide Demetriade, Constantin Nottara) și chiar de figuranți (Ion Brezeanu, Vasile Toneanu, Aristizza Romanescu, Maria Ciucurescu, Maria Giurgea, Maria Filotti). Regia a aparținut tot unui actor — Grigore Brezeanu — care își mai încercase talentul de cineast, realizînd singurele două pelicule care au precedat filmul **Independența României** și care țineau mai mult de genul teatrului filmat.

Independența României a fost conceput ca o îmbinare de reconstituiri ale unor momente în care apar personaje reale — regele Carol I, I. C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Cernat, Osman pașa, țarul Alexandru II — cu episoade de ficțiune, ale căror eroi provin din ciclul de poezii **Ostașii noștri** de Vasile Alecsandri. Astfel, secvențe ce reconstituie cît mai fidel mobilizarea armatei, trecerea Dunării, activitatea febrilă a Cartierului general de la Poradim, asalturile redutelor sau capitularea lui Osman pașa, alternează cu scena plecării celor zece ostași la război, cu moartea lui Cobuz sau cu întoarcerea sergentului acasă, „pe drumul de costișă ce duce la Vaslui" și întîlnirea sa cu detașamentul rus care-i dă onorul. Potrivit unei cronici din **Adevărul,** aceste secvențe în care predomină ficțiunea „fac un cadru și mai atrăgător scenelor de război care sînt alcătuite cu un realism de mare stil".

Grija pentru redarea cît mai fidelă a evenimentelor istorice a fost considerată, pe bună dreptate, unul dintre punctele forte ale filmului, constituind, în același timp, una dintre explicațiile succesului de care s-a bucurat atît la București — unde, în sala Eforie, a ținut afișul mai bine de o lună, durată record pentru acele timpuri — cît și în celelalte principale orașe ale României. „Am văzut ceea ce e cam rar la noi — scria **Gazeta ilustrată,** din 15 septembrie 1912 — sala întreagă în delir, aplaudînd cînd filmul arăta eroismul soldaților noștri".

Cu mult interes a fost primit filmul de către românii din Transilvania, unde „a colindat sătișoarele, pregătind sufletele pentru idealul care se apropie".

Dar audiența peliculei a depășit granițele teritoriilor locuite de români. Cumpărarea și prezentarea lui la Budapesta, Viena și Paris, au adus o nouă confirmare a valorii sale de oglindă a sufletului românesc, de document al patriotismului care a însuflețit poporul nostru în pragul primului război mondial.

Independența României acumulează în palmaresul său cîteva premiere: este primul film românesc de anvergură, primul film istoric românesc, primul film care s-a păstrat și primul film românesc difuzat peste hotare.

Cristina CORCIOVESCU

„Dorobanțul" în viziunea unui sculptor italian

Nume de largă notorietate în Italia, ca și dincolo de hotarele ei, sculptorul Ettore Ferrari (1849-1930) a realizat și în țara noastră cîteva remarcabile monumente: statuia lui Ion Heliade-Rădulescu din Capitală (dezvelită în 1879); a lui Ovidiu din Constanța (1883); statuile lui Traian și Decebal, de la Cluj-Napoca, realizate în 1928.

Sculptura din imagine reprezintă o operă din creația lui Ettore Ferrari, rămasă pînă acum cîțiva ani necunoscută. Statueta, înfățișînd un dorobanț în atac, achiziționată în 1969 de Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România este expusă în Sala Cuceririi independenței naționale a României, 1877-1878. Din inscripția gravată pe soclul ei, rezultă că a fost realizată în 1878 și turnată în bronz, la Roma, în 1879.

Mircea DUMITRIU

DIN VIAȚA CURȚILOR DOMNEȘTI

Conf. univ. dr. CORINA NICOLESCU

Cu puțin timp înaintea tragicei sale dispariții, în seara zilei de 4 martie, Corina Nicolescu (1922-1977) ne-a încredințat alăturatul text. Îl prezentăm ca un sincer și respectuos omagiu pentru memoria autoarei, ale cărei contribuții științifice au onorat paginile revistei Magazin istoric **încă de la primele sale numere[1]. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.**

● Sobe enorme în stil gotic ● Zestre: 100 covoare persane ● Sfeșnice de Augsburg și oglinzi venețiene ● Sute de tipsii și zeci de cupe din argint aurit ● Linguri de sidef, montate în aur și incrustate cu pietre scumpe ● Berbecii lui Petru Rareș și elefantul lui Ieremia Movilă

Numărul important de locuințe, curți domnești și cetăți cercetate pe cale arheologică, mai ales în ultimul sfert de veac, coroborate cu informațiile furnizate de cronicarii noștri și de călătorii străini, ne-au îndemnat să încercăm a recompune, într-o lucrare specială, aspectul interior al principalelor încăperi care compuneau o locuință princiară. Această încercare e ușurată de faptul că unii soli primiți de domnitor și-au povestit vizita foarte amănunțit, începînd de la scara palatului și continuînd cu toate încăperile prin care au fost purtați.

Din toate datele pe care le avem azi la îndemînă, se desprind cîteva constatări de ordin general. În primul rînd, străinii care au cunoscut reședințele noastre domnești au remarcat simplitatea exterioarelor în puternic contrast cu bogăția și strălucirea interioarelor, elegant mobilate și împodobite cu felurite lucruri de mare preț, cu țesături, broderii și covoare viu colorate. În al doilea rînd, încercînd să stabilim funcția diferitelor încăperi și a mobilierului lor, constatăm că aceste elemente corespund celor cunoscute pe plan european. Ceea ce înseamnă că organizarea, destinația și mobilierul încăperilor curții domnești țin de obiceiurile europene. Prin aceasta, în ciuda pigmentării cu atîtea trăsături orientale, interiorul palatelor românești era fundamental deosebit de cel al seraiurilor otomane, de pildă.

Avem suficiente știri privind decorația interioară a camerelor din palatele noastre princiare. Astfel, un călător polon în secolul XVII, a constatat că la curtea din Iași, pereții și bolțile unor încăperi erau acoperite cu o pictură realizată „cu mult meșteșug, pe un fond de aur". Străbătînd palatul, el a văzut la parter două încăperi „cu pereții și tavanul acoperiți cu plăci de ceramică". Alt sol polon venit la Iași în 1677, a remarcat și el în unele camere, „zidurile acoperite cu pătrate mari albastre, modelate în forma teracotei olandeze". În realitate, nu era vorba de celebra faianță olandeză (de Delft), ci de aceea produsă la Iznik, în Asia Mică. Plăcile cu bogate decoruri florale, lucrate acolo, erau destinate împodobirii seraiurilor și geamiilor otomane; folosirea în palatele noastre a ceramicii produse de furnizorii curții împărătești pare a fi fost un privilegiu deosebit acordat de Poartă domnilor români.

Portrete și teme istorice sau ansambluri de pictură religioasă se aflau în palatele din Țara Românească (Potlogi, Mogoșoaia, Hurez). De tradiție bizantină, această pictură alterna cu mari panouri împodobite cu motive florale, caracteristice miniaturilor și argintăriei persane.

Pavimentele sălilor erau, ca și ale bisericilor, mai ales din plăci de piatră, ori cărămidă simplă sau smălțuită, alcătuind un joc de linii. Aceste cărămizi smălțuite, de culoare verde, brună sau galbenă, găsite în timpul săpăturilor arheologice, au un vădit aspect occidental; mai puțin frecvente sînt acelea de culoarea peruzelei, de influență orientală.

[1] Vezi **Magazin istoric, nr. 1 și 3/1967.**

Un element comun tuturor încăperilor palatelor, în Moldova și în Țara Românească, erau sobele. De mari dimensiuni, adevărate construcții — de obicei în stil gotic — ele erau bogat „îmbrăcate" în plăci de ceramică, purtînd diferite motive decorative, antropomorfe, zoomorfe și heraldice, tratate în manieră occidentală și lucrate în relief sau ajurate (traforate). Una dintre cele mai caracteristice teme e cea a cavalerului în armură occidentală, reprezentat în picioare sau călare în fața intrării într-un castel medieval. Un exemplar întreg al unei asemenea sobe, din vremea lui Ștefan cel Mare, s-a găsit la cetatea din Suceava[1]. În sec. XVI-XVII, plăcile folosite la ornamentarea sobelor și-au modificat înfățișarea, renunțîndu-se la stilul gotic pentru formele Renașterii: se mențin siluetele de cavaleri și castelele, dar motivele vegetale ocupă acum primul loc și, alături de ele, apar portrete de împărați romani.

Astfel împodobite, camerele palatului erau un cadru potrivit fastului deosebit în desfășurarea diverselor ceremonii.

Covoare, candelabre și oglinzi

Asemenea ceremonii se desfășurau, de obicei, în cea mai importantă sală din reședința domnească, numită curent **sala mare** sau **divanul cel mare.** Aici, domnul „ținea sfat" sau divan, cum spun izvoarele vremii, aici se vestea înfrîngerea sau moartea unui domn, se citea testamentul acestuia sau proclamația succesorului său, aici aveau loc înscăunarea noului domn, confirmarea sau mazilirea sa de către Poartă; tot aici erau primiți solii. Imaginîndu-ne că pătrundem în palat împreună cu unul dintre acești soli, vom încerca să descriem — în limita posibilităților — aspectul cîtorva încăperi pe care le-am fi putut străbate.

În unele împrejurări, domnul ieșea în întîmpinarea oaspetelui chiar la intrarea în sală, salutîndu-l după moda „turcească" — de fapt, cu mult mai veche, bizantină — plecînd ușor capul și ținînd mîinile încrucișate pe piept. Uneori, în semn de mare prietenie, cobora pînă la ultima treaptă a scărilor de la intrare. În sala divanului, solul era invitat să se așeze pe unul dintre jilțurile aflate lîngă tronul domnesc. În jurul pereților, se găseau lungi bănci de lemn, asemănătoare laviței țărănești, pe care se așterneau saltele moi, îmbrăcate în catifea sau în mătase și perne mari, din aceleași țesături scumpe, brodate cu fir de aur; uneori, prin calitatea materialului și finețea lucrăturii, aceste perne erau obiecte de mare preț. Cîteva asemenea fețe de perne, de proveniență orientală sau venețiană, se păstrează în tezaurele Mănăstirilor Sucevița, Agapia, Secu, la Muzeul Bruckenthal etc.

Înălțat pe un postament cu cîteva trepte, se afla tronul. Jilțurile de lemn, bogat sculptate, aflate azi la Voroneț, Probota, Moldovița și alte mănăstiri, dau imaginea tronurilor domnești din sec. XV-XVI. Din descrierile călătorilor din veacul XVII, reiese că atunci tronul era de modă apuseană. Marco Bandini, care ne-a lăsat atît de multe și amănunțite știri despre viața de la curtea lui Vasile Lupu, scria că „tronul domnesc este de modă italiană, acoperit cu catifea roșie".

Covoare, broderii, țesături de artă împodobeau principalele încăperi ale reședințelor domnești. În afară de catifelele și mătăsurile aduse din Italia sau din Imperiul otoman și așternute pe lavițe, în diferite documente, (descrieri de călători, rapoarte diplomatice, inventare, foi de zestre etc.) se menționează trei categorii de covoare: unele de mici dimensiuni erau atîrnate pe pereți, decorînd spațiile neîmpodobite cu picturi sau ceramică; altele, mijlocii, se așterneau pe paturi și sofale; în fine, cele de mari dimensiuni (aproximativ 8/14 m), erau folosite pentru acoperirea dușumelelor. Cele mai multe dintre aceste covoare erau persane, de mare preț; astfel, numai în zestrea uneia dintre fiicele lui Ieremia vodă Movilă sînt menționate 100 covoare persane (și alte cîteva de mătase); în testamentul lui Miron vodă Barnovschi, figurează 44 covoare persane. Alte covoare, țesute special, erau destinate meselor, atunci cînd acestea nu erau acoperite cu fețe de masă pentru oaspeți. O asemenea acoperitoare de masă s-a păstrat la Trei Ierarhi (Iași) și o alta, cu stema Movileștilor, la Mănăstirea Dragomirna.

Pe mese și pe alte piese de mobilier, mari sfeșnice, cu multe brațe, purtau lumînările care se aprindeau odată cu căderea serii. Aduse de la Brașov și Sibiu sau tocmai de la Augsburg, din Germania — cum sînt cele 12 piese menționate printre lucrurile lui Ieremia Movilă — aceste sfeșnice erau, adesea, adevărate obiecte de artă. Se foloseau și sfeșnice mici, cu două-trei brațe, aplicate pe pereți. În sălile mai spațioase, cu bolți înalte, locul sfeșnicelor era luat de candelabrele de argint aurit, cumpărate la Augsburg sau la Veneția. Lumina care se revărsa din candelabre sau sfeșnice era

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1976.

uneori multiplicată de oglinzile atîrnate pe pereți; în palatele brîncovenești, de pildă, se aflau oglinzi venețiene. Nu lipseau nici ornicele, menționate în averile Movilești-lor și ale lui Constantin Brîncoveanu.

După ce-l primea în sala mare a divanu-lui, ca să-l onoreze mai mult pe sol — și prin el, pe monarhul pe care-l reprezenta — domnul dădea un ospăț, fie chiar în această sală, fie într-una alăturată, **spătăria** sau cancelaria domnească. Aici, pe o măsuță așezată lîngă tron, se găseau însemnele puterii: spada și sceptrul. O masă lungă se afla în centrul încăperii; de jur-împrejur — aceleași lavițe ca în sala divanului, iar în fruntea mesei — jilțul domnului. Unui sol polon, venit în Moldova la 1622, Ștefan vodă Tomșa i-a oferit un ospăț într-o „sală luminoasă, unde muzicanții domnului cîntă o melodie și se aud sunete plăcute. Pe mesele acoperite cu frumoase fețe de masă, stau, în talere de argint, gustări reci din abun-dență, precum și mîncăruri calde".

Nestăvilită aspirație către frumos

Lucrate în argint, vesela și podoa-bele pentru masă aveau nu numai un rol funcțional, ci constituiau și importante mijloace de tezaurizare, datorită valorii lor. De aceea, în inventarele medievale ele sînt enumerate și evaluate cu grijă și, datorită acestui fapt, le cunoaștem destul de bine. Peste 100 tipsii, cupe și ibrice de argint au-rit sînt menționate în inventarul averii lui Petru vodă Șchiopul, iar în cel al Movileștilor — zeci de căni, cupe, paha-re, tăvi, tot de argint aurit; unele erau „lucrătură nemțească", provenind din ate-lierele de la Nürnberg și Augsburg, altele erau realizate la Brașov, Bistrița, Sibiu.

Lîngă talere, se așezau tacîmurile, avînd gravată stema domnului; s-a păstrat un asemenea serviciu, al lui Vasile Lupu, pentru 24 persoane, aflat azi în tezaurul de la Trei Ierarhi. Lingurile mari, pentru servit, erau de aur sau de sidef montat în aur, incrustate cu pietre scumpe. În fața mesenilor se aflau cupe înalte cu picior, sau pocale mari și pahare mai mici, pro-venite din aceleași centre producătoare de argintărie. Domnul, boierii de prim rang și oaspeții erau serviți în pocale în stilul Renașterii germane: întreaga suprafață a cupei și baza piciorului sînt, de obicei, bogat ornamentate cu motive vegetale — vrejuri, ciorchini, fructe, flori legate în buchete sau ghirlande, cu scene de vînă-toare sau inspirate din mitologie.

Mîncărurile erau aduse — la curtea lui Neagoe Basarab (1512-1521), de pildă — pe tăvi mari de argint, acoperite cu capace din același metal. De pe masă nu lipseau solnițele, de aur sau argint și felurite figurine ornamentale, frecvent întîlnite în sufrageriile germane din vremea Renașterii, reprezentînd călăreți sau animale, cizelate în metale prețioase. Cîțiva berbeci de argint sînt menționați în tezaurul lui Petru Rareș, un elefant — la Ieremia Movilă și un călă-reț — la Brîncoveanu.

Pentru fructe și dulciuri, se foloseau vase speciale, împodobite tot în spiritul Renaș-terii, înălțate pe un picior, cu două toarte eleganțe; unele dintre acestea au fost dăruite unor biserici și refolosite pentru apa sfin-țită, așa cum e cupa de la Mitropolia din Iași, opera unui argintar din Brașov, sau aceea de la Tismana, decorată cu imitații de monede romane. În muzeul bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, s-a păs-trat un frumos vas de faianță, împodobit cu motive orientale în cobalt și îmbrăcat în argint aurit.

Cînd ospățul se isprăvea, mesenii înce-pînd cu domnul, își clăteau mîinile în apă parfumată; la curtea lui Ieremia Movilă, pentru această operație se foloseau un ibric și un lighean de aur. După ce oaspeții se retrăgeau, slujitorii adunau — sub supra-vegherea stolnicilor — vesela și tacîmu-rile, le curățau și le orînduiau în dulapuri speciale, cunoscute sub numele de credențe. Acestea se înfățișau fie ca niște firide mici în pereți, fie ca piese de mobilier, cu polițe și uși aurite, cum este aceea care a aparți-nut lui Ieremia Movilă, folosită pentru păs-trarea argintăriei.

În lumina încercării de reconstituire, atmosfera cultural-artistică de la curtea domnească ne apare mai clară, mai exact conturată decît pînă acum. Ne obișnuisem greșit, cu imaginea unor încăperi reci și sumbre și iată că cercetarea atentă și îm-binarea tuturor datelor documentare ne dezvăluie o lume strălucitoare, fastuoasă — un fast pe care nu vom greși considerîn-du-l de nivel european — în permanentă legătură cu Occidentul continentului, sen-sibilă la curentele artistice de acolo. Din toate, se desprinde o nestăvilită aspirație către frumos, și această aspirație se reali-zează fie prin cromatica atît de caldă a faianțelor și covoarelor, fie prin eleganța vaselor de argint și de aur.

Studiul acestor aspecte, al acestor frag-mente de viață feudală, e folositor nu numai pentru istoria artei, ci și — sau mai ales — pentru cunoașterea civilizației existente pe pămîntul țării noastre, la încrucișarea celor mai însemnate curente culturale.

Casa Aricescu din Cîmpina

Dr. GEORGETA TUDORAN

Prin 1903-1904 sosea la Cîmpina, venind din Bucureşti, familia Aricescu: doi băieţi, Dumitru şi Ion, şi două fete, Maria şi Dida, împreună cu mama lor, Elisabeta. În tînărul oraş, începuturile industriei petrolifere generau primii muguri ai mişcării socialiste. Spre această mişcare aveau să-şi îndrepte paşii, încă de la venirea lor, şi membrii noii familii cîmpinene. Băieţii s-au angajat la sondele petrolifere. Dumitru a urmat mai tîrziu o şcoală de maiştri, făcînd parte din prima promoţie de maiştri sondori pregătiţi în ţara noastră. Ion a devenit muncitor metalurgist; Maria şi Dida au ales croitoria. O familie obişnuită în care mama se îngrijea de casă, iar copiii îşi împleteau munca grea cu activitatea socialistă. Locuinţele lor, atît cea de pe strada Griviţei, unde au stat la început, cît şi cea de pe strada Lascăr Catargiu, au devenit locuri de întîlnire ale tovarăşilor de muncă ai celor doi fraţi. Discutau în jurul unei cești de ceai, despre necazurile lor, despre necesitatea luptei organizate, despre viitorul clasei muncitoare.

Un oaspete drag

În anul 1905, au poposit la Cîmpina, în căutare de lucru, Ştefan Gheorghiu şi Constantin Mănescu, cunoscuţi fruntaşi ai mişcării socialiste din România, şi au fost găzduiţi de familia Aricescu. Cu vremea, Ştefan Gheorghiu a devenit aproape un membru al acestei familii, între el, Dumitru şi Maria legîndu-se o prietenie sinceră, caldă.

Odată cu venirea celor doi fruntaşi socialişti la Cîmpina, activitatea revoluţionară în acest oraş s-a intensificat. Şi cum locuinţa familiei Aricescu devenise neîncăpătoare, pentru organizarea adunărilor a fost închiriată o sală în oraş.

În anul 1906, ca urmare a unei activităţi socialiste susţinute, se remarca o accelerare a procesului de organizare a muncitorilor în organizaţii de clasă, în condiţiile unei lupte intransigente împotriva corporaţiilor. În august 1906, o întrunire muncitorească memorabilă a fost convocată la Cîmpina. Au participat nu numai muncitorii din localităţile din jur, ci şi alţii, veniţi din Ploieşti şi Sinaia. A luat cuvîntul şi Ştefan Gheorghiu, iar presa vremii menţiona că întrunirea a întrecut toate aşteptările. În decembrie, acelaşi an, după o astfel de întrunire, participanţii au manifestat timp de o oră pe străzi, sub faldurile roşii ale steagului şi în cadenţa energică a **Internaţionalei.** La Conferinţa pe ţară a sindicatelor şi cercurilor socialiste care a avut loc la Bucureşti, în zilele de 13-15 august 1906, muncitorii din Cîmpina l-au delegat pe Ştefan Gheorghiu,

1 Mai 1911, la Cîmpina

care în acea perioadă lucra în Cîmpina, să reprezinte organizaţiile lor profesionale.

Tinerii membri ai familiei Aricescu au participat cu elan la activitatea socialistă, desfăşurată în aceşti ani la Cîmpina. Dumitru a răspîndit cuvîntul de organizare printre muncitorii sondelor la care lucra în Telega, Buştenari, Băneşti, Corn, Poiana, Băicoi, Moreni şi altele.

La rîndul ei, Maria îşi aducea contribuţia, pe măsura forţelor ei, la activitatea propagandistică. Împreună cu alte tinere, ajuta la difuzarea gazetei **România muncitoare,** precum şi a broşurilor socialiste.

În furtunosul an 1907, cînd ţăranii răsculaţi din Telega, împreună cu muncitorii petrolişti care îi sprijiniseră (între care se aflau Ştefan Gheorghiu şi Dumitru Aricescu), au fost duşi la închisoarea din Ploieşti, Maria a organizat o manifestaţie de protest a familiilor celor arestaţi, însoţind convoiul pînă la Ploieşti pentru a se interesa de soarta lor. Cînd Ştefan Gheorghiu, bolnav grav de plămîni, a fost eliberat din închisoare, a găsit adăpost tot la familia Aricescu. Maria, împreună cu mama sa, l-au înconjurat cu afecţiune şi atenţie, l-au îngrijit, ajutîndu-l să-şi refacă forţele şi să-şi reia nobila activitate de îndrumător al maselor, de mobilizator la lupta împotriva exploatării.

Lipsa unui local corespunzător în care să se poată ţine întrunirile muncitoreşti ce deveniseră foarte frecvente în acei ani, se făcuse de mult simţită. De aceea s-a hotărît construirea prin contribuţia muncitorilor a unei clădiri care să ofere condiţii mai bune de activitate. Astfel a luat fiinţă „Casa poporului", una dintre primele construcţii de acest fel din ţară, aparţinînd exclusiv muncitorilor. Era o construcţie simplă, cu o singură încăpere de 20 m pe 10-12 m, terminată cu o mică scenă la capăt. Ziua era folosită ca atelier de tîmplărie, iar seara era transformată în sală de festivităţi.

Maria Aricescu care, ca şi fratele său Dumitru, făcea parte din comitetul constituit pentru a se ocupa de viitoarea construcţie, a contribuit la reuşita acţiunii, oferind modestele sale economii şi făcînd colecte printre muncitorii din oraş. A sprijinit de asemenea, comitetul în organizarea a diferite manifestări culturale, sumele rezultate fiind folosite (aşa cum reieşea dintr-o dare de seamă publicată în **România muncitoare,** din mai 1908) pentru plata datoriilor contractate în timpul construcţiei.

La înălţarea clădirii au lucrat echipe de muncitori împărţiţi pe specialităţi: Ştefan Gheorghiu conducea dulgherii, Constantin Mănescu se ocupa de acoperişul clădirii, Maria cu un grup de fete şi femei, lucra la stingerea varului şi la pregătirea mortarului, Dumitru Aricescu construia sobele. Festivitatea de inaugurare a fost pregătită de Maria; a organizat un cor, o alegorie a muncii, fiind sufletul întregului colectiv artistic.

În perioada următoare, numeroşi muncitori au ascultat aici conferinţele însufleţitoare ale lui Ştefan Gheorghiu sau cuvîntările lui Dumitru Aricescu, prin care demasca exploatarea petroliştilor de la Societatea „Creditul petrolifer". Tot de aici, de la „Casa poporului" a pornit în 1911, una dintre cele mai mari demonstraţii pe care le-a cunoscut Cîmpina. La 1 Mai, peste 1 500 participanţi — între care se aflau Maria şi cei doi fraţi Aricescu — au defilat pe străzile oraşului, purtînd steagul partidului, intonînd cîntece muncitoreşti.

File de corespondenţă

Corespondenţa purtată de întreaga familie cu Ştefan Gheorghiu şi cu alţi fruntaşi socialişti ai vremii este concludentă pentru rolul pe care în mod deosebit Dumitru, Maria şi Ion l-au avut în organizarea mişcării muncitoreşti din Cîmpina. Multe dintre aceste scrisori aveau drept subiect organizarea unor acţiuni de propagandă socialistă. În martie 1910, Ion Aricescu îl invita pe Ştefan Gheorghiu la o adunare muncitorească: „Aşadar, vei veni cu siguranţă, căci eşti aşteptat de tovarăşi cu nerăbdare". În răspunsul său, Ştefan Gheorghiu scria că, spre părerea lui de rău, nu putea veni, dar va trimite în loc un alt tovarăş. „Stăruiţi să fie lume cît mai multă [la adunare — **n.a.**]. Manifestele nu am putut să le fac, deoarece abia acum am primit răspuns de la cei ce i-am rugat să vie să vorbească la Cîmpina [...] Săptămîna viitoare le veţi avea, voi publica şi la gazetă. Cu bine tuturor, Ştefan".

Cu alt prilej, în legătură cu o nouă serbare a muncitorilor, el îi scria din Ploieşti, tot lui Ion: „Dragă Aricescule [...] E nevoie să vă trimit inscripţii pentru serbare? Noi avem cîteva placarde roşii cu [lozincile] 8 ore de muncă, Votul universal şi altele. De vă face trebuinţă aş putea să vi le trimit. Ştefan Gheorghiu".

Mariei i se adresa adesea Ştefan Gheorghiu atunci cînd simţea că îi este greu sau că puterile îl părăsesc, la ea se refugia cînd tuberculoza se agrava, împiedicîndu-l să mai muncească. Uneori, tonul era glumeţ, ca într-o scrisoare din septembrie 1911, cînd îi comunica, în stil pseudooficial: „Dragă tovarăşă, prin prezenta îţi fac cunoscut că sînt bolnav în sanatoriul de tuberculoşi din Bîrnova. Ce fac Ion, Dumitru şi Didina? Dar mama dv.? Primiţi cîte o strîngere de mînă de la cel ce vă doreşte multă sănătate, Ştefan Gheorghiu".

Peste cîteva zile, tonul devenea trist, reflectînd starea sa sufletească: „Buna mea amică, am primit scrisoarea şi începusem să-ţi răspund printr-o alta, pe care nu am putut s-o termin din cauză că sînt cît se poate de surescitat". După un alt scurt interval, Maria Aricescu primea o nouă scrisoare: „Buna mea amică, după cîte vezi, am dezertat de la Sanatoriul din Bîrnova şi am răsărit la Odobeşti, de unde îţi trimit salutări. Ilustratele ce mi le-ai trimis, le-am primit. Pe curînd mă voi abate pentru o zi la Cîmpina. Cu bine, Ştefan Gheorghiu". Multe din scrisori se referă la broşuri socialiste, manifeste, titluri de cărţi din literatura română şi universală, pe care Ştefan Gheorghiu i le recomanda Mariei spre lectură, uneori procurîndu-i-le.

Cei care au trecut o dată pragul casei Aricescu, cu greu puteau s-o uite. Dovadă stau numeroasele scrisori trimise pe adresa tuturor

membrilor familiei. Din Bucureşti, de la o serbare a ziarului **România muncitoare** un grup de participanţi o saluta pe Maria, iar în decembrie 1912 primea un salut din partea unui grup de delegaţi la primul congres al muncitorilor din transporturi, pe apă şi uscat din România. Printre cei ce semnau se aflau Ştefan Gheorghiu, Constantin Mănescu, Constantin Popovici, Dumitru Popp.

După ce s-a întors din călătoria în Egipt (într-o încercare zadarnică de a-şi ameliora boala), starea sănătăţii lui Ştefan Gheorghiu s-a agravat. Ca şi în alte dăţi, paşii l-au purtat din nou spre casa Ariceştilor, unde a stat mai mult, bucurîndu-se de îngrijirea atentă a Mariei şi a mamei sale. Adesea, Maria îl însoţea în plimbările zilnice pe care le făcea în împrejurimi, purtînd cu el lungi discuţii despre problemele mişcării muncitoreşti, şi pe marginea ultimelor lecturi.

Printre cei veniţi în familia Aricescu, împreună cu Ştefan Gheorghiu se afla şi Panait Istrati, care, atunci cînd era departe de ţară, le adresa, din cînd în cînd, cîteva rînduri pe spatele unor ilustrate.

În martie 1914, Ştefan Gheorghiu a încetat din viaţă, la Spitalul Filaret din Bucureşti. În ziua înmormîntării, Maria a aşteptat la marginea oraşului Ploieşti, împreună cu Dumitru, cortegiul mortuar care îl aducea pe bunul lor prieten la Cimitirul „Bolovani". A stat două ore ţintuită în ploaie pentru a-l vedea pentru ultima dată pe cel care a fost pentru ea cel mai apropiat îndrumător şi prieten, luptător şi frate.

În pofida ocupanţilor

În perioada care a urmat, Maria şi fraţii Aricescu nu şi-au dezminţit convingerile. În anii primului război mondial, cînd activitatea Partidului Social-Democrat fusese interzisă, iar sediile închise, casa Ariceştilor a continuat să fie locul de întîlnire al fruntaşilor socialişti din localitate şi al celor din centrele apropiate. Maria şi Dumitru au făcut parte din grupul ilegal socialist care a organizat o luptă susţinută împotriva ocupanţilor germani. În pivniţa casei era instalată o maşină de scris, acolo se tipăreau, se multiplicau şi se depozitau manifestele care chemau pe muncitori la luptă împotriva ocupanţilor, pentru o viaţă liberă, lipsită de exploatare. Grupului din Cîmpina i s-au alăturat socialiştii din Ploieşti. Maria era cea care răspundea de depozitarea materialelor propagandistice, de difuzarea lor. Ajutată de un grup de fete şi femei, ea a devenit un sprijin real al familiilor celor plecaţi pe front, găsind pentru fiecare, cuvinte de îmbărbătare şi organizînd susţinerea materială a celor greu loviţi de război. Deşi poliţia de ocupaţie supraveghea cu atenţie casa Ariceştilor, nu a reuşit niciodată să descopere nimic.

În ianuarie 1919, în urma unui accident, Maria Aricescu s-a stins din viaţă, în plină tinereţe şi activitate revoluţionară. Sicriul drapat în roşu a fost însoţit de tovarăşii săi de idei şi de o mare mulţime de oameni. În necrologul publicat, ziarul **Socialismul** scria: „Ea era depozitara gazetelor şi a broşurilor noastre,

Maria Aricescu şi Ştefan Gheorghiu

era adresa unde fiecare năpăstuit venea să se plîngă şi să ceară un sfat". La rîndul lor, tovarăşii săi de partid din Ploieşti notau în **Lupta socialistă** din martie 1919: „Pentru mişcarea din Cîmpina, în special, moartea acestei tovarăşe lasă un gol foarte adînc. Ea reprezenta acolo pivotul adevărat în jurul căruia se grupau celelalte elemente. În timpuri de mărire ale mişcării socialiste din Cîmpina ca şi în timpuri de restrişte, ea a fost veşnic la postul său, veşnic activă. [...] Niciodată nu se dădea la o parte cînd era vorba să servească interesele clasei muncitoare"

*

Dumitru Aricescu a rămas în Cîmpina, ca reprezentant al familiei şi al aspiraţiilor ei revoluţionare. Impunîndu-se în activitatea socialistă şi primind mandat din partea muncitorilor din Moreni să participe la Congresul din mai 1921, el a fost arestat şi deţinut la Văcăreşti, împreună cu ceilalţi congresişti care votaseră pentru transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român. Numele său figurează pe scrisoarea de protest împotriva deţinerii în închisoare a celor arestaţi, adresată preşedintelui Camerei Deputaţilor. În 1924, poliţia cerea supravegherea sa atentă, deoarece avea informaţii că făcea propagandă comunistă printre muncitorii sondelor de la Moreni.

Amintirea anilor de început ai organizării luptelor muncitoreşti la Cîmpina, ca şi a personalităţilor de frunte ale mişcării muncitoreşti şi socialiste care au trecut prin acest oraş, rămîne legată pentru totdeauna de numele Mariei, al lui Ion, al lui Dumitru, al mamei lor, Elisabeta, de neuitata casă a familiei Aricescu.

UN SAVANT TRANSILVĂNEAN LA CURTEA MARIEI TEREZA

FLORENTINA DOLGHIN

În vara anului 1783, librarii vienezi recomandau cititorilor lor un nou autor, Ignațiu de Loyola Kuttenpeitscher, cu lucrarea în limba latină Johannis Phisiophili specimen monachologiae methodo Linneana[1]. **De la primul contact cu cartea, lectorului vienez i se sugera aerul ironic al numelui debutantului (de fapt un pseudonim): Ignațiu de Loyola (1491-1556) fusese călugărul spaniol care întemeiase, în anul 1534, ordinul iezuit, iar vocabula** Kuttenpeitschen **s-ar putea traduce prin parafraza „care biciuiește pe călugări". Deci, „Ignațiu de Loyola care îi biciuiește pe călugări". Tratatul, de vădită orientare iluministă, era o filipică la adresa moravurilor și vieții monahale, a obscurantismului și fanatismului religios. El conținea tabele cu ordinele călugărești, după sistemul clasificării plantelor și animalelor introdus de naturalistul suedez Carl von Linné (1707-1778).**

Descrierea detaliată și parodiată a călugărilor benedictini, dominicani, franciscani, augustini etc., construită pe una și aceeași schemă — pieptănătură, vestimentație, aspect exterior, moravuri, obiceiuri — permitea autorului satirizarea lor pînă la caricatură. Fostul iezuit scria cu mînie despre amestecul bisericii în politică și cultură, despre prejudiciul pe care îl aducea ea tinerei generații. Dată fiind activitatea militant-agresivă a iezuiților și a altor ordine monahale, călugărul reprezenta pentru Born întruchiparea a tot ceea ce însemna exploatarea omului, anesteziat de opiul religiei. „Ceea ce este insectă în rîndul animalelor lipsite de rațiune — scria el — este călugărul între ființele raționale. Dar, în timp ce insectele aduc o pagubă mică, călugării aduc o pagubă mare. De pildă, omida roade numai frunze, călugărul devorează un stat întreg. Ploșnița suge o picătură mică de sînge, călugărul suge ultima picătură de sînge a țărănimii".

Lucrarea a stîrnit multă vîlvă. Conștiente de oportunitatea ei social-educativă, cercurile progresiste vieneze au salutat-o cu satisfacție. Era cu numai un an înaintea răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan. Reacțiunea a reprobat-o însă vehement, iar pe autor l-a decretat demn de dispreț. La scurtă vreme după apariție, cardinalul C.A. Migazzi a ordonat retragerea cărții de pe piață. Curînd însă pamfletul vienezului a apărut în traducere la Londra și la Paris, unde, în toiul revoluției din 1789, a fost reeditat de încă două ori.

Puțini știau însă că incisivul autor era a): un cunoscut mineralog, metalurgist și geolog, Ignațiu Born și b): de obîrșie transilvăneană.

Născut la 26 decembrie 1742, într-o familie de mici nobili din Alba Iulia, Born a fost trimis în 1755 să învețe la Viena. Patru ani mai tîrziu a intrat în Ordinul iezuiților. Avea pe atunci 17 ani. Sufocat de scolastica iezuită, el nu i-a putut suporta dogmele decît 16 luni, după care a părăsit ordinul plecînd la Praga, unde a studiat la Universitate dreptul și științele naturale. În cursul unor lungi călătorii prin Imperiul habsburgic, în vara anului 1770, a străbătut Slovacia, Ungaria, ținuturile Iugoslaviei de azi. În același an, Born s-a întors la Praga, unde a lucrat ca mineralog, fiind numit în 1772 consilier în această ramură științifică. Tînărul transilvănean s-a afirmat repede în lumea savanților praghezi. În anul 1774 a publicat lucrarea **Scrisori** [pe teme] **de mineralogie în urma călătoriei mele prin Banatul Timișoarei, Transilvania, Ungaria,** care a avut un mare ecou în cercurile științifice ale epocii, fiind tradusă în limbile engleză, franceză și italiană.

Alături de spiritele progresiste ale vremii, I. Born a desfășurat și o vie activitate socială. Din suma de trăsături fugar creionate, pe care ni le oferă izvoarele, cît și din analiza atentă a informațiilor relativ parcimonioase de care dispunem despre el, apare portretul unui om de excepție, adept convins al iluminismului. În prima jumătate a anului 1771, în jurul său s-a constituit cercul „Societatea oamenilor de știință", cu sediul la Praga, care a editat, în limba germană, săptămînalul critico-bibliografic **Buletin științific praghez.** În cele 50 numere ale **Buletinului** (apărute între 1 octombrie 1771 și 15 septembrie 1772), lucrările de istorie, drept, filozofie, economie, politică, științe naturale și exacte, beletristică, ziaristică, care apăreau în Imperiul habsburgic, erau analizate de pe poziții iluministe. Pornind de la ideea că țărănimea este producătoarea bunurilor în societate, Born a abordat în paginile revistei și problemele acestei pături sociale, condamnînd fățiș rînduielile feudale și, în primul rînd, iobăgia. A persiflat apoi cu curaj, pe ton incendiar, scolastica medievală, superstițiile, fanatismul religios

[1] „Mostră de știință călugărească după metoda lui Linné de Johannes Phisiophilus".

care-i otrăviseră o parte din anii tinereții — cînd făcuse parte din ordinul iezuiților. Temeritatea cu care a tratat aceste probleme îl anunța pe autorul **Monachologiei.**

Dar orientarea deschis antifeudală a publicației nu putea fi tolerată în imperiul Mariei Tereza. Born, care recoltase multe inimicități, a fost învinuit că și-a neglijat obligațiile profesionale și, în toamna lui 1772, **Buletinul științific praghez** a fost interzis. Conducătorul revistei, care nu împlinise nici 30 ani, a fost nevoit să demisioneze și să părăsească pentru un timp Praga.

Spirit independent și temerar, tînărul om de știință nu a renunțat însă la activitatea sa pe tărîm social. Un exemplu de critică, ieșită de sub pana lui Born, este povestirea **Die Staatsperücke** („Peruca de Stat"). Publicată anonim, la Viena, în 1773, și construită pe motivul picaresc al trecerii unei peruci de pe capul regelui pe cel al cameristului său, apoi al unui actor, ea i-a oferit satiricului prilejul străbaterii, alături de bătrîna perucă, a cîtorva medii sociale. Pe canavaua acestui subiect, autorul a zugrăvit un tablou critic al societății habsburgice la sfîrșitul secolului XVIII. Tema avea rezonanțe și în biografia autorului: în anul 1765 Born se căsătorise cu fiica unui frizer.

Cu toată atitudinea ostilă a autorităților imperiale față de activitatea lui Born, cercul „Societatea oamenilor de știință" și-a continuat activitatea. Între anii 1773 și 1782, cu participarea savantului transilvănean, a fost editat un dicționar biobibliografic de savanți și pictori ceho-moravi, în cinci volume. La sfîrșitul anului 1773, sub președinția lui Born, s-a constituit la Praga „Asociația particulară pentru sprijinirea succeselor matematicii, ale istoriei naționale și ale cunoștințelor despre natură".

La 32 ani, savantului plecat din Alba-Iulia i s-a publicat primul volum din **Operele** sale științifice (în două volume), iar doi ani mai tîrziu împărăteasa Maria Tereza l-a chemat la Viena, pentru a organiza Muzeul Imperial de Științe Naturale și Mineralogie, a cărui conducere i s-a încredințat. Tot în acești ani a descoperit și introdus metoda amalgamării metalelor, a făcut alte inovații în domeniul mineralogiei și metalurgiei. A semnat tratate științifice: **Über das Anquicken (Amalgamiren) der Gold und Silberhaltigen Erze** („Despre amalgamarea minereurilor de aur și argint") în 1786, iar împreună cu un alt autor, von Treba, **Bergbaukunde** („Știința minelor") în două volume. La 29 decembrie 1776, fusese ales membru al Academiei Imperiale de Științe din Petersburg.

La 24 iulie 1791, cînd Ignațiu Born, în vîrstă de 49 ani, a murit la Viena, lumea progresistă a pierdut o personalitate enciclopedică, un om de știință și un militant pe tărîm social și ideologic.

BIBLIOGRAFIE

P. Mitrofanov, **Politiceskaia deiatelnosti Iosifa II, eio storonniki i eio vraghi,** 1907; **Antologie z dějin československé filosofie,** Praga, 1963; J. Haubelt, **Studie o I. Bornovi,** Praga, 1972; A.S. Milnikov, **Vozniknovenie ranneprosvetitelskih obiedinenii v Ceșskih zemliah. „Razvitie kapitalizma i naționalnie dvijenia v slavianskih stranah",** Moscova, 1970; **Vesmir,** 1954, nr. 10, Praga; **Voprosî istorii,** 1973, nr. 9, Moscova.

De asemenea: **The Encyclopaedia Britannica,** vol. 4, p. 255; **Grand Larousse Encyclopédique,** vol. 2, p. 246; **Der Grosse Brockhaus,** vol. III, p. 170; **Meyers Lexikon,** vol. II, p 675; **Österreich Lexikon,** vol.I, p. 135; **Enciclopedia maghiară,** vol. III, p. 558; **Minerva, Enciclopedie română,** p. 207; C. Diaconovici, **Enciclopedia română,** vol. I, p. 536.

Praga la sfîrșitul secolului XVIII

dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagisi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
iai
mædobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Artacii

Ramură munteană a moesilor[1], care locuia între Traiana și Philippopolis (actualele orașe Stara Zagora și, respectiv, Plovdiv). Foarte războinici, așa cum relevă istoricul grec Dio Cassius (c. 155 - c. 236 e.n.), artacii s-au ridicat împotriva cuceritorilor romani, dar în anul 28 î.e.n. au fost învinși de proconsulul Marcus Licinius Crassus. Pe o inscripție găsită la Plovdiv și semnificativă pentru împămîntenirea unor zeități grecești la mitologia locală, Hera are atributul de **artakene,** adică „a artacilor".

Al. BARNEA

Carpodacii

Neam menționat în lucrarea istoricului grec Zosimos (sec. V. e.n.) **Istoria nouă,** în care ni se relatează că „Teodosius a respins pe sciri și pe carpodaci și, învingîndu-i în luptă, i-a silit să treacă Istrul și să se întoarcă pe meleagurile lor". Denumirea de carpodaci, pe care n-o mai întîlnim în celelalte izvoare scrise, a fost interpretată de istorici în mod diferit: carpodacii ar fi ori „daci amestecați cu carpi"[2], ori „carpi de origine dacică", ori „daci în țara carpilor". Fiecare formulare oferă concluzia că n-ar fi vorba despre o singură populație, ci despre două neamuri de aceeași origine (dacă).

V. Pârvan a identificat numele carpodacilor cu acela al carpilor, importanta uniune de triburi dace de la est de Carpați. Cercetările și descoperirile arheologice recente au dovedit justețea acestui punct de vedere, demonstrînd o dată în plus identitatea carpodacilor cu aceea a carpilor. Denumirea de carpodaci folosită de Zosimos se referă de fapt la populația carpică rămasă pe loc, în Dacia, după ce o parte a acestei populații a fost transferată în Imperiul roman, la sfîrșitul sec. III și începutul sec. IV e.n.

(Continuare în p. 39)

[1-2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 6, 2/1976.

CALENDARUL DE LA SARMIZEGETUSA (I)

E. POENARU, C. SAMOILĂ,
S. BOBANCU
Universitatea din Braşov

Dintotdeauna, înţelegerea timpului de către om a fost legată de perceperea faptului că sîntem implicaţi în curgerea lui ireversibilă şi că aceasta ne conferă o existenţă perisabilă, un statut de „trecători"[1]. Cît de adînc, de tulburător, de dramatic chiar, s-a implantat această înţelegere în conştiinţa umană ne-o dovedeşte faptul că toate creaţiile spirituale ale omenirii, la începuturile dezvoltării culturii sale, au fost dominate de mitul nemuririi, al unei existenţe în afara vămuirii vremii. Credinţele primitive şi apoi religiile s-au închegat în jurul acestui vis.

Primul pas pentru înţelegerea raţională a timpului a fost măsurarea curgerii lui. Omul a făcut acest pas împins de anume nevoi ale vieţii, cum ar fi stabilirea perioadelor pentru muncile agricole, pentru deplasarea turmelor şi urmărirea vînatului sau pentru revărsarea apelor, ca în Egipt. Dar, totodată, măsurînd timpul, omul a înţeles că îşi drămuieşte şi propria sa existenţă, adică îşi punctează curgerea vieţii cu borne convenţionale. De asemenea, organizarea socială a tins spre surprinderea curgerii timpului fizic, obiectiv şi, pentru aceasta, a fost nevoie de anumite puncte de referinţă relativ stabile. Cum s-a ajuns la astfel de puncte?

Astrele bolţii, cu succesiunea observabilă şi cu repetabilitatea exactă a mişcării lor, păreau că se rotesc deasupra Pămîntului anume spre a marca timpul. Soarele, astrul izvor de lumină, căruia i s-au închinat, la început, aproape toate popoarele, a marcat unitatea primară de măsură a timpului prin intervalul dintre două apariţii succesive, ziua **de 24 ore, unitate impusă şi de condiţionarea activităţii umane, prin alternanţa dintre lumină şi întuneric. Un alt astru, Luna, cu regulata ei apariţie nocturnă, schimbîndu-şi înfăţişările într-o succesiune regulată, putîndu-se, deci, stabili numărul de zile cuprinse între două înfăţişări identice (lunaţii), a servit drept reper pentru a se crea o unitate de timp superioară—**luna. **Intervalul necesar soarelui pentru a ajunge în aceeaşi poziţie în mişcarea sa aparentă pe boltă a devenit unitatea de timp numită** an solar, **iar intervalul obţinut prin însumarea a 12 lunaţii succesive a devenit** anul lunar. **Observînd cerul, omul a putut constata că soarele este precedat la răsărit, sau urmat la apus, de mereu alte cortegii de stele, ce se succed într-o anumită regularitate sau că, pentru emisfera noastră, întreaga boltă înstelată se află într-o lentă mişcare de rotire în jurul stelei fixe a Nordului.**

Pe baza acestor observaţii, s-au putut elabora calendarele care jalonează timpul în unităţi cărora li s-au imprimat semnificaţii distincte (zile de lucru, zile de sărbătoare). S-a conturat, astfel, conceptul de timp social, făcîndu-se un prim pas în ceea ce s-ar putea numi „umanizarea timpului".

Cu aceste sumare consideraţii, să ne aplecăm asupra sanctuarelor de la Sarmizegetusa. Privindu-le, încerci senzaţia că piesele care le compun încorporează, prin dispunerea, numărul, orientarea şi dimensiunile lor, anume semnificaţii încă nedescifrate. Dar, pornind de la această premisă, trebuie admisă şi o alta, anume că informaţia condensată în aceste monumente e codificată, deci mult mai greu de „citit" decît scrierea în cuvinte, dar, în acelaşi timp, mai sintetică, mai bogată în semnificaţii.

[1] Ipoteza de lucru prezentată în acest articol de cei trei cercetători de la Universitatea din Braşov, a format şi obiectul unei comunicări la Congresul de tracologie, din septembrie 1976, de la Bucureşti—n. r.

Anul dacic și fluctuanța lui

După o prealabilă ridicare topometrică efectuată cu sprijinul șefului de lucrări dr. Kiss Arpad (Universitatea Brașov), am procedat la „descifrarea" monumentelor, analizînd succesiv atît funcția lor de calendare, cît și calitatea de a păstra și evidenția cunoștințe de astronomie, geometrie, trigonometrie etc.

Pentru a înțelege calendarul înscris în aceste monumente trebuie să privim, mai întîi, cele două sanctuare circulare,

Micul sanctuar circular este alcătuit din 114 piese, dintre care 13 sînt lespezi care separă 13 grupări de stîlpi cu următoarea structură: 8 grupe de cîte 8 stîlpi, 1 grupă de 7 stîlpi, 3 grupe de cîte 8 stîlpi, 1 grupă de 6 stîlpi (în total, 101 stîlpi + 13 lespezi).

Marele sanctuar circular este compus din 3 cercuri concentrice (A,B,C) și o construcție absidală (în formă de potcoavă închisă) situată central, avînd o axă de simetrie și o axă a pragurilor. Cercul exterior (cercul A), este alcătuit din 104 blocuri de andezit lipite unul de altul; cercul următor (cercul B) alăturat primului, este format din 210 piese, dintre care 30 sînt lespezi de separare a 30 grupări a cîte 6 stîlpi (în total 180 stîlpi + 30 lespezi); cercul al treilea (cercul C), este format din 4 grupări de lespezi ce separă 4 grupări de stîlpi, după următorul aranjament, considerat de la axa pragurilor și pragul nr. 4, în sens trigonometric (invers acelor de ceasornic): 17 stîlpi — 4 lespezi — 18 stîlpi — 3 lespezi — 16 stîlpi — 4 lespezi — 17 stîlpi — 3 lespezi (în total 68 stîlpi și 14 lespezi; absida centrală este alcătuită din 2 grupări de lespezi ce separă 2 grupări de stîlpi în următorul aranjament, considerat de la axa pragurilor și pragul nr. 3, în sens trigonometric: 13 stîlpi — 2 lespezi — 21 stîlpi — 2 lespezi (în total, 34 stîlpi + 4 lespezi).

Pornind de la ideea avansată încă de Constantin Daicoviciu, anume că marele sanctuar circular reprezintă un „templu calendar", colectivul nostru, utilizînd analiza numerică și testînd o serie de algoritmi originali, a construit un sistem unitar de interpretare, deosebit de cele propuse pînă în prezent de alți autori.

Să încercăm cu un minim de demonstrații matematice, și rezumativ, să prezentăm acest sistem cititorilor revistei **Magazin istoric.**

Cea mei mică diviziune naturală de timp, ușor sesizabilă și instalată biologic fiind ziua (24 ore), orice calendar trebuie să marcheze scurgerea timpului prin cuantificarea lui în zile. În această idee, propunem, pentru micul sanctuar circular, echivalența: 1 stîlp de andezit = 1 zi (zi plus noapte) și 1 lespede = 1 însemn de separare. Circumferința micului sanctuar circular devine, astfel, egală cu 101 zile. Parcurgînd de 3 ori sau de 4 ori circumferința ($101 \times 3 = 303$; $101 \times 4 = 404$) observăm că valorile obținute sînt prea îndepărtate de valoarea unui an astronomic (365 zile). Trebuie căutat, așadar, un multiplu M de circumferințe care să permită cea mai mare apropiere de un număr întreg de ani (R).

Din calcule, rezultă că R = 13, iar M = 47 (deoarece, în acest caz, rămînerea în urmă a calendarului care se caută, este minimă), adică 13 ani astronomici corespund cu 47 circumferințe ale micului sanctuar, după care mai este necesară o singură zi de corectură (e posibil să fi fost o zi de sărbătoare). Avem, astfel, prima concluzie importantă: calendarul dacic avea la bază un ciclu de 13 ani, încheiat cu o zi de corectură. Aceleași calcule arată că un „an dacic" avea 47 săptămîni. Divizarea micului sanctuar în 13 grupe nu este, deci, întîmplătoare ci căutată și are calitatea că, datorită ei, anii dacici încep totdeauna în prima zi a unei grupe, sfîrșindu-se, deci, totdeauna în ultima zi a unei grupe, iar toate cele 13 zile de început ale celor 13 grupe sînt, în decursul unui ciclu, o singură dată zile de început de an. Faptul că anii dacici nu începeau și nu se sfîrșeau cu oricare dintre zilele „săptămînii" (fiindcă se propune echivalența: o grupă egal o „săptămînă"), este o proprietate interesantă, o calitate pe care nu o are nici calendarul actual.

Dispunerea circulară a stîlpilor micului sanctuar conduce la ideea echivalenței dintre scurgerea continuă a timpului și rotirea continuă și unisens, care asigură o succesiune imuabilă a săptămînilor pe circumferință: 8 săptămîni de 8 zile, urmate de o săptămînă de 7 zile, trei săptămîni de 8 zile și o săptămînă de 6 zile. Această imuabilitate, ușor de memorat pentru omul simplu (întreruptă doar de momentul în care înțelepții sanctuarelor anunțau începutul noului an și introducerea zilei de corectură la 13 ani), constituie motivul pentru care vom numi, convențional, acest calendar ca fiind „calendarul civil". Datorită rotirii continue, a faptului că fiecare an are 47 „săptămîni" și a celor două „săptămîni" de excepție (de 7 și 6 zile), valoarea anilor dacici e fluctuantă: 366, 365, 364, 367, 364, 366, 365, 364, 366, 365, 366, 365, 364 zile.

Evidența celor 47 săptămîni ale „anului dacic" se putea face pe absida centrală (fig. 2), numărînd cele două grupe de stîlpi în succesiunea 13 — 21 — 13, realizabilă în două moduri.

Din cele expuse pînă aici, se desprind două concluzii:

— „Anul dacic" era subîmpărțit în trei părți („trimestre"), avînd durata și succesiunea 13 — 21 — 13 săptămîni. Considerăm această diviziune ca reflectînd structura anului dacic nu numai pentru motivul că și alte civilizații străvechi au cunoscut împărțirea anului în trei perioade (ex. vechiul calendar egiptean), ci mai ales pentru faptul că perioada de 21 „săptămîni" se suprapune „perioadei vegetative", dacă luăm ca etalon vița de vie, plantă despre care se știe că a fost cultivată intens aici. „Perioada vegetativă" putea constitui o durată distinctă în lungimea unui an, mai ales pentru un popor de agricultori și păstori.

— Considerînd fiecare lespede a absidei ca însemn de evidență a zilei de corectură ce încheie un ciclu de 13 ani, rezultă unitatea de timp superioară unui asemenea ciclu

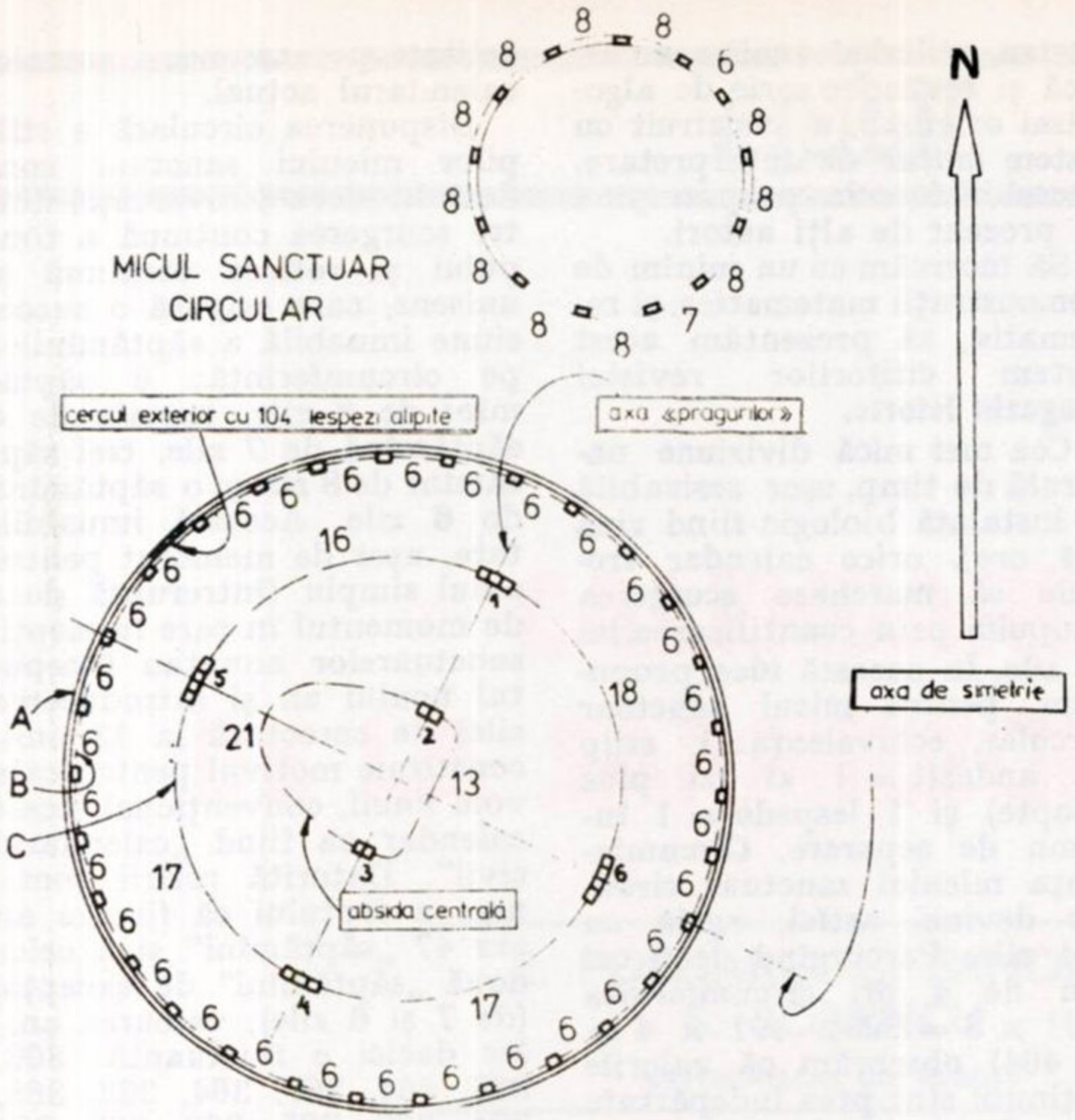

și anume perioada dacică de 52 ani (4 lespezi=4 corecturi; 4 înmulțit cu 13 ani=52 ani).

Un „ceasornic cu două cadrane"

Modul de utilizare a acestui calendar era simplu. În cercul micului sanctuar circular (figură geometrică ce simbolizează atît de bine curgerea neîntreruptă a timpului), erau cei 101 stîlpi, separați de cele 13 lespezi, adică semnele cuantificării timpului în raport cu semnificațiile umane ale curgerii lui continui. Pentru fiecare zi (24 ore), se număra un stîlp, însemnarea operației putîndu-se face fie prin marcarea stîlpilor, fie prin mutarea unui obiect (cursor „diurn") de pe un stîlp pe altul. Epuizîndu-se însemnarea stîlpilor dintr-o „săptămînă", consumarea unei asemenea perioade se marca pe unul dintre stîlpii absidei marelui sanctuar circular. Acești stîlpi erau implantați cu 9-13 piroane, terminate la cap cu cîrlige, de care se puteau atîrna semnele mobile (cursoarele). Cînd se numărau stîlpii din absidă în ordinea 13+21+13, avînd parcurse 47 „săptămîni" și aflîndu-ne deci la sfîrșitul unui an, pe circumferința micului sanctuar circular se însemna lespedea dintre ultimul stîlp al ultimei perioade parcurse și primul stîlp al perioadei cu care începea noul an; astfel, cele 13 lespezi ale micului sanctuar căpătau destinația de lespezi de memorare a anilor și, implicit, a întregului ciclu. Această însemnare a unei lespezi pe micul sanctuar circular coincidea cu momentul reînceperii evidenței „săptămînilor" pe absidă, marcîndu-se astfel trecerea într-un nou an.

În felul acesta, se marca scurgerea zilelor, „săptămînilor" și anilor dacici. La împlinirea celui de-al treisprezecelea an, se marca însă ultima dintre cele 13 lespezi ale circumferinței micului sanctuar circular, care rămăsese neînsemnată. Era momentul încheierii ciclului de 13 ani. Atunci, în absidă se marca una dintre cele 4 lespezi, iar pentru reînceperea numărătorii pe micul sanctuar circular se avea în vedere ziua de corectură. Cînd toate cele patru lespezi ale absidei erau marcate, se împlinea ciclul superior de 52 ani.

Să analizăm acum marele sanctuar circular. Cercul B este compus din 180 stîlpi. Menținînd aceeași echivalență — 1 stîlp=1 zi (24 ore) — observăm că parcurgînd de două ori circumferința acestui cerc însumăm 360 zile. În 13 ani (26 rotiri pe circumferință), avem, în total, 4 680 zile. Față de cele 4 748 zile (4 747+ziua de corecție), obținute într-un ciclu de 13 ani pe micul sanctuar circular, apare o diferență de 68 zile. Dar, această cifră corespunde exact cu numărul stîlpilor care compun cercul C! Cercul B și cercul C ale marelui sanctuar circular formează, deci, un calendar care cuprinde același număr de zile într-un ciclu de 13 ani ca și calendarul înscris pe circumferința micului sanctuar circular.

Am numit primul calendar „civil", iar pe acest al doilea îl numim „religios", gîndindu-ne la faptul că în mai multe civilizații ale antichității calendarul religios îl dubla pe cel civil și avînd în vedere două aspecte: mai întîi, că acest calendar, grupînd zilele în perioade egale de cîte șase, conține mai multe zile de sărbătoare decît cel „civil", ceea ce este specific calendarelor religioase și, în al doilea rînd, faptul că în general calendarele religioase erau „tradiționale", adică menținеau un an simbolic — cum este anul de 360 zile—an la care se adăugau corecturi. Tocmai această menținere a anului simbolic de 360 zile face ca în calendarul „religios" sau „tradițional", în răstimp de 13 ani să fie implicate 68 zile de corectură, probabil tot zile de sărbătoare, pe cînd în calendarul civil, în aceeași perioadă se inserează doar o singură zi de corectură.

Cele două sisteme de măsurare a timpului, „civil" și „religios", prezintă următoarele caracteristici principale:

— Calendarele dacice respectă permanent echivalența 1 stîlp=1 zi; ele reprezintă, deci, sisteme de evidență în numere întregi a unor mărimi neîntregi (anul dacic fluctuant și întreg, față de anul tropic—mărime zecimală); ele sînt astfel concepute, încît să rămînă în urma timpului astronomic exact și să permită corecția lor cu o unitate (1 zi) prin adiție.

— Construcția micului sanctuar circular determină durate

fluctuante ale anilor, sistem prin care precizia se asigură, cu ajutorul unor mărimi întregi, la un ciclu de 13 ani.

— Întotdeauna, anul începe în prima zi a „săptămînii" şi se sfîrşeşte în ultima zi.

— Calendarul „civil" şi cel „religios" sînt roadele aceluiaşi sistem de gîndire, dovedit de modul identic de simbolizare (1 stîlp = 1 zi), de utilizarea aceluiaşi ciclu de 13 ani, precum şi de precizia identică (dar şi autonomă).

Calendarele Sarmizegetusei conţin, aşadar, materializarea constructivă a unor cicluri de 13 ani, avînd fiecare un total de 4 748 zile. Valoarea exactă în zile a unui an mediu dacic (mediu, deoarece anii dacici erau, cum am arătat, fluctuanţi şi întregi), este de 365,2307692 zile faţă de cea a anului tropic, de 365,242198 zile. Diferenţa dintre anul tropic şi cel mediu dacic este de 0,0114287692 zile, adică 16'27,44566154" şi o definim deoarece este necesară calculelor de precizie. Această diferenţă medie se însumează şi după 13 ani (un ciclu corectat), diferenţa dintre calendarul dacic şi timpul astronomic ajunge la 0,148574 zile. Se iveşte problema aflării numărului X de ani, după care diferenţa ajunge să fie exact de o zi, deci să impună o corectură suplimentară celei de la ciclurile de 13 ani.

Soluţia imediată şi unică este: X = 87,498485 ani. Dar ipoteza potrivit căreia strămoşii noştri ar fi efectuat după acest număr de ani corectura cu o zi a calendarului lor este nefirească şi lipsită de dovezi materiale pe terasele monumentelor.

Apropierea calendarului dacic de reperele astronomice (solare) purtătoare ale timpului exact, trebuia să se facă cu un număr întreg de zile, după un număr întreg de ani, nu cu mărimi fracţionare. Acest număr întreg de zile în măsura anilor medii dacici se atinge de fiecare dată cînd numărul N de ani este multiplu de 13, adică: N este produsul dintre 13 şi un întreg pozitiv, Q, reprezentînd numărul ciclurilor de 13 ani şi fiind evidenţiat de fiecare dată atunci cînd, pe micul sanctuar circular, apare prima suprapunere în marcarea lespezilor, pe care le-am considerat ca memoratoare a trecerii anilor.

Raţionamentele conduc la scrierea unui sistem algebric, numit de noi „sistem secular", avînd ca una din soluţii pe Q=8 şi N=104 ani, cifră pe care am întîlnit-o materializată în cercul A al marelui sanctuar circular, compus din 104 lespezi de andezit şi care reprezintă momentul unei noi corecturi cu o zi („corecţie seculară"). În afară de coincidenţa numerică surprinzătoare dintre soluţia oferită de „sistemul secular" şi numărul pieselor ce compun centura primului cerc al marelui sanctuar, se suprapune şi coincidenţa de semnificaţie dimensională, în sensul că cele mai mari piese din construcţia marelui sanctuar circular sînt cele ale cercului exterior, potrivite deci pentru a simboliza anii unui secol „dacic".

O zi în plus la 8 840 ani!

Acest cerc al marelui sanctuar circular de 104 lespezi permite o memorare globală şi nefragmentată a „secolului" dacic, dar nu distinge, datorită uniformităţii lespezilor, nici ciclurile de 13 ani, nici perioadele de 52 ani, a căror existenţă a fost descoperită şi dovedită în construcţia absidei centrale.

De asemenea, era firesc să existe şi o evidenţă în piatră a fiecărui an dintr-un ciclu de 13 ani, deoarece micul sanctuar circular, cel care conţine valoarea în zile a anilor dintr-un ciclu, necesita cunoştinţe avansate şi familiarizare în modul de utilizare a monumentului, nepermiţînd decît iniţiaţilor să cunoască unde a început şi unde s-a sfîrşit un an, în ce an al ciclului „sîntem", cîţi ani mai „sînt" pînă la terminarea ciclului, sau cîte cicluri de 13 ani au trecut dintr-un secol dacic. Pentru evidenţa curentă, trebuie să fi existat altă modalitate.

Ne-am îndreptat atenţia asupra sanctuarelor patrulatere; dintre acestea, singurul care conţine cifra 13 şi ideea de repetare a acesteia este sanctuarul patrulater cu patru şiruri de cîte 13 tamburi, aflat pe terasa XI. Atribuind unui tambur de andezit din acest sanctuar valoarea de un an, am ajuns la concluzia, deosebit de importantă, că exista evidenţa fiecărui an dintr-un ciclu de 13 ani, a grupării anilor în cicluri, a perioadei dacice de 52 ani (4×13=52), ca şi a „secolului dacic", ca urmare a parcurgerii duble a sanctuarului patrulater.

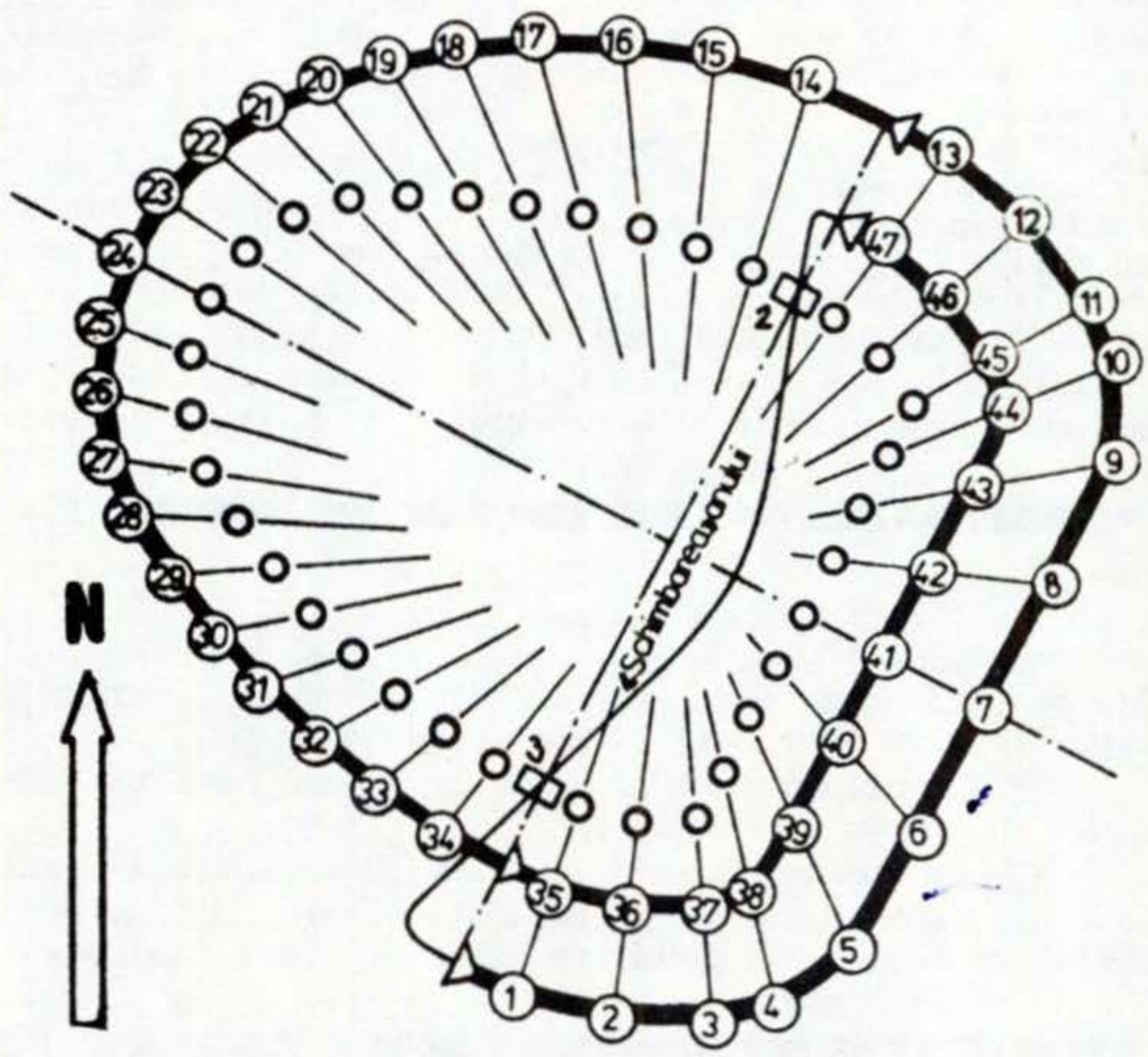

Ţinînd seama de componenţa numerică a cercului exterior a marelui sanctuar circular, conjugată cu sanctuarul dreptunghiular de 4 × 13, se pare că numărul anilor unui „secol dacic" (104) trece din domeniul supoziţiilor în domeniul certitudinilor. Dar stabilirea acestei unităţi noi de timp ridică alte probleme. „Corecţia seculară", de o zi la 104 ani dacici, nu aduce originea calendarului dacic în acelaşi punct, pe axa timpului, cu originea calendarului astronomic. În adevăr, la un „secol dacic" diferenţa dintre cele două calendare este 1,188592 zile. Dacă după 104 ani se face o corecţie de 1 zi, diferenţa în timp (întîrzierea „seculară") între noua origine a calendarului dacic şi timpul astronomic rămîne de 0,188592 zile, adică 4 ore, 31 minute şi 34,34879991 secunde.

După al doilea „secol dacic" de 104 ani, după efectuarea corecţiei corespunzătoare de 1 zi, se adaugă încă o întîrziere egală cu aceasta. Şi atunci, iar se pune întrebarea: după cîte „secole" (Z), diferenţa acumulată ajunge să fie foarte aproape de obişnuita unitate de corecţie de o zi, astfel încît să permită o nouă corecţie, denumită corecţie multiseculară sau milenară? Un nou şir de calcule conduce la două soluţii: în primul caz, ciclul superior secolului dacic (de 104 ani) ar avea 5 secole (5 × 104 = 520 ani), iar în al doilea caz — 6 secole (6 × 104 = 624 ani). Pentru prima soluţie avansul calendarului dacic devine egal cu o zi după 8 840 ani, iar la a doua soluţie, întîrzierea devine egală cu o zi după 4 742 ani.

Dar toate aceste rezultate obţinute prin procedee matematice nu ar avea nici o valoare, ar fi doar simple „dezvoltări" teoretice ale sistemului dacic de măsurare a timpului, dacă nu ar avea un suport material în structura monumentelor de la Sarmizegetusa.

În cazul în care calculele noastre de precizie sînt corecte şi exprimă o realitate a vremilor trecute, atunci rezultatele lor (chiar dacă nu putem face afirmaţii certe asupra modului în care strămoşii noştri au obţinut aceste rezultate) trebuie să se regăsească în unul sau mai multe sanctuare din muntele „sacru" al Sarmizegetusei, tot aşa cum, modelul de calendar prezentat anterior se regăseşte fidel în sanctuarele circulare şi tot aşa cum sanctuarul patrulater de 4 × 13 exprimă materializarea ideii de an, ciclu, perioadă şi „secol" dacic.

Acceptînd această idee — întărită şi de faptul că, pentru corecţia „seculară", simbolul pietrificat al efectuării ei îl constituia parcurgerea **completă a cercului** de 104 stîlpi al marelui sanctuar circular, respectiv dubla parcurgere a sanctuarului patrulater de 4 × 13 — să căutăm dovada cunoaşterii ciclului superior „secolului" dacic, fie a celui de 520 ani, fie a celui de 624 ani, după cum a rezultat mai sus. Observăm că ambele soluţii obţinute sînt multipli de 13, adică multipli ai ciclului de bază al calendarului dacic, care este totodată şi prima unitate de timp ce se corectează cu o zi.

Dacă presupunem ciclul de 13 ani ca fiind o unitate temporală „sacră" (fapt demonstrat de repetate ori prin elemente ale sanctuarelor circulare şi dreptunghiulare, dar în mod deosebit de coincidenţa după 13 ani a calendarului „civil" cu cel „religios"), vom constata că există o dovadă în piatră a ciclului superior de 520 ani. Este suficient să privim cel mai mare şi mai impresionant dintre toate monumentele Sarmizegetusei, şi anume sanctuarul mare dreptunghiular, format din 4 aliniamente de cîte 10 tamburi de andezit.

Acest mare sanctuar dreptunghiular impresionează atît prin suprafaţa lui, cît şi prin dimensiunile pieselor ce îl compun, care au actualmente un diametru cuprins între 2,14 şi 2,24 m. Dacă tamburii sanctuarului de 4 × 13 piese sînt de dimensiuni mai mari decît stîlpii care simbolizau zilele, ei simbolizînd anii, tamburii sanctuarului de 4 × 10 sînt şi mai mari, sugerînd, în aceeaşi ordine de idei, alte dimensiuni ale unităţilor de timp pe care le simbolizează. Este semnificativă şi situarea acestui sanctuar pe cea mai înaltă dintre terase. Pentru acest sanctuar, propunem deci echivalenţa: 1 tambur = un ciclu de 13 ani. Astfel, marcîndu-se cîte un tambur sau deplasîndu-se un însemn caracteristic de pe un tambur pe altul, la epuizarea tuturor celor 40 coloane se încheia un mare ciclu de 520 ani (40 × 13 = 520). Înainte de a se reîncepe marele ciclu, se introducea în calendar ziua de corectură „multiseculară", considerată probabil ca o zi de sărbătoare de deosebită importanţă.

Cu această corectură, calendarul dacic înregistrează un avans, în raport cu timpul astronomic, de o zi la fiecare 8 840 ani.

(Va urma)

PLANŞELE NOASTRE

① Autorul anonim al acestei picturi de la Mitropolia din Tîrgovişte — pictură expusă la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România — a înfăţişat „Cina cea de Taină" ca pe un ospăţ domnesc **(Din viaţa curţilor domneşti,** p. 19)

② Centrul Bucureştilor, acolo unde axa nord-sud întretaie axa est-vest: o imagine în vîrstă de peste 60 ani...

③ ...şi aceeaşi intersecţie astăzi, fotografiată din exact acelaşi unghi

④ Exploratorul englez James Cook care, în 1769, a cercetat minuţios Arhipelagul Noii Zeelande, declarîndu-l posesiune britanică **(Noua Zeelandă — tradiţie şi istorie,** p. 33)

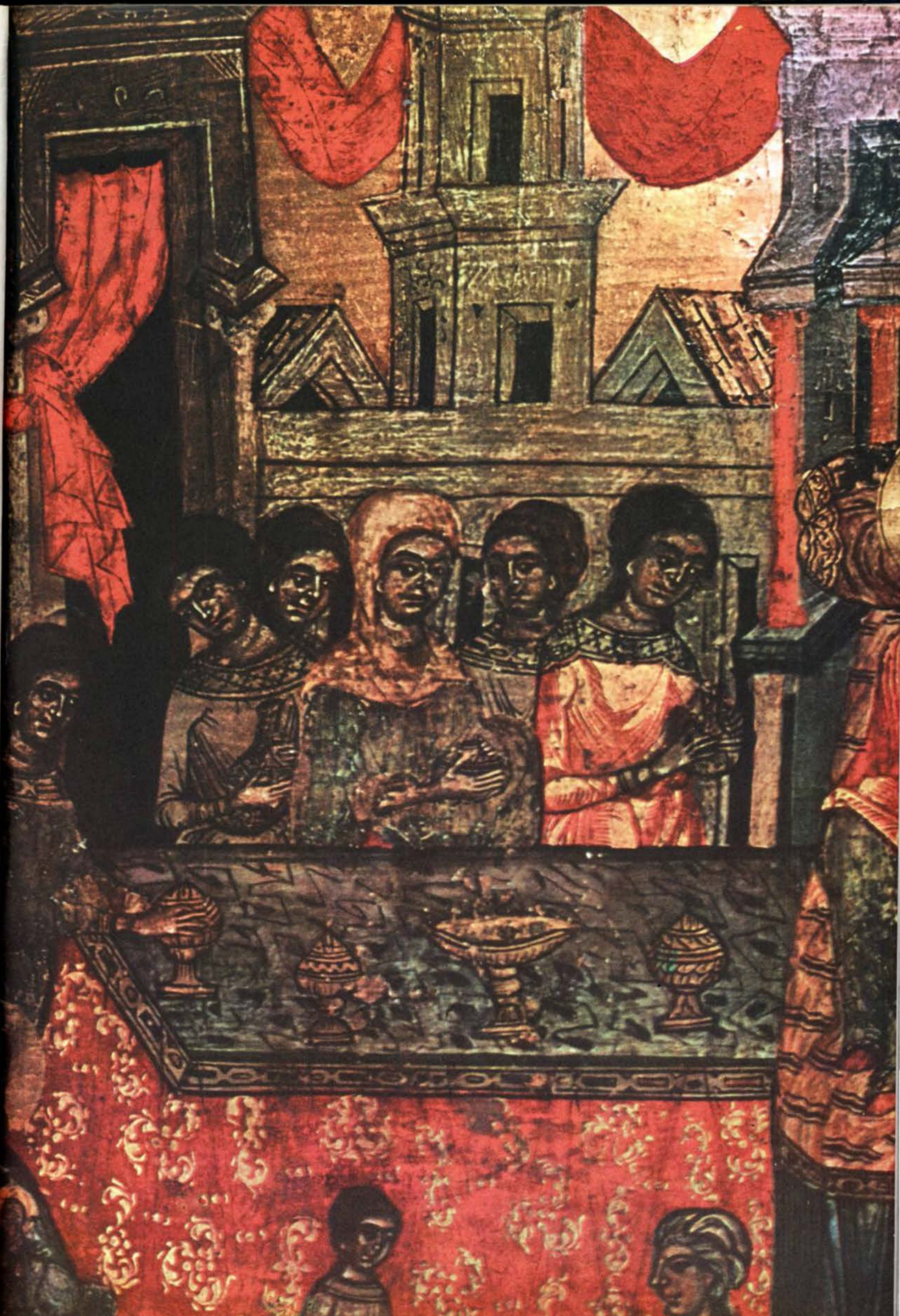

Album istoric românesc

NOUA ZEELANDĂ
tradiție și istorie

KEITH SINCLAIR

13 decembrie 1642. Explorînd mările australe, navigatorul olandez Abel Janszoon Tasman (1603-1659) descoperea Capul Foulwind. În primele zile ale anului următor, continuînd să străbată Pacificul spre nord, el atingea Capul Van Diemen. Curînd, europenii aveau să afle că în sudul Oceanului Pacific, în vecinătatea Australiei, există o insulă, pe care descoperitorul ei o denumea Nouă Zeelandă.

La peste 125 ani de la expediția lui Tasman, în 1769, celebrul explorator englez James Cook (1728-1779) cerceta litoralul insulei și arăta că, de fapt, era vorba de un arhipelag compus din două insule. În toamna aceluiași an, la 15 noiembrie, Cook declara acest teritoriu posesiune britanică, subordonată administrativ coloniei australiene New South Wales.

Tasman și Cook aveau să fie succedați în Noua Zeelandă de pescuitori de balene și traficanți, care cumpărau de la indigeni in și lemn, vînzîndu-le în schimb arme de foc.

Omenirii i se dezvăluia o nouă civilizație. De esență polineziană, ea reprezenta o fază caracteristică a culturii materiale proprii populației locale, maori, și diferea izbitor de cea a primilor locuitori ai insulelor, acum dispăruți.

Dar cine fuseseră acești primi locuitori ai Noii Zeelande? Cum dispăruseră ei? Cum evoluase cultura lor locală și ce influențe suferise ea? Ce este deci un neozeelandez? La aceste întrebări ne răspunde cunoscutul istoric englez Keith Sinclair în primul capitol — pe care îl reproducem într-o formă condensată — din lucrarea sa, A History of New Zealand, **o concisă și documentată incursiune în trecutul acestei țări mici din Oceanul Pacific, pe care — după cum ne avertizează Keith Sinclair — autorul a încercat să o privească deopotrivă ca o fostă colonie britanică[1], parte a Lumii Noi și insulă a Pacificului.**

F. D.

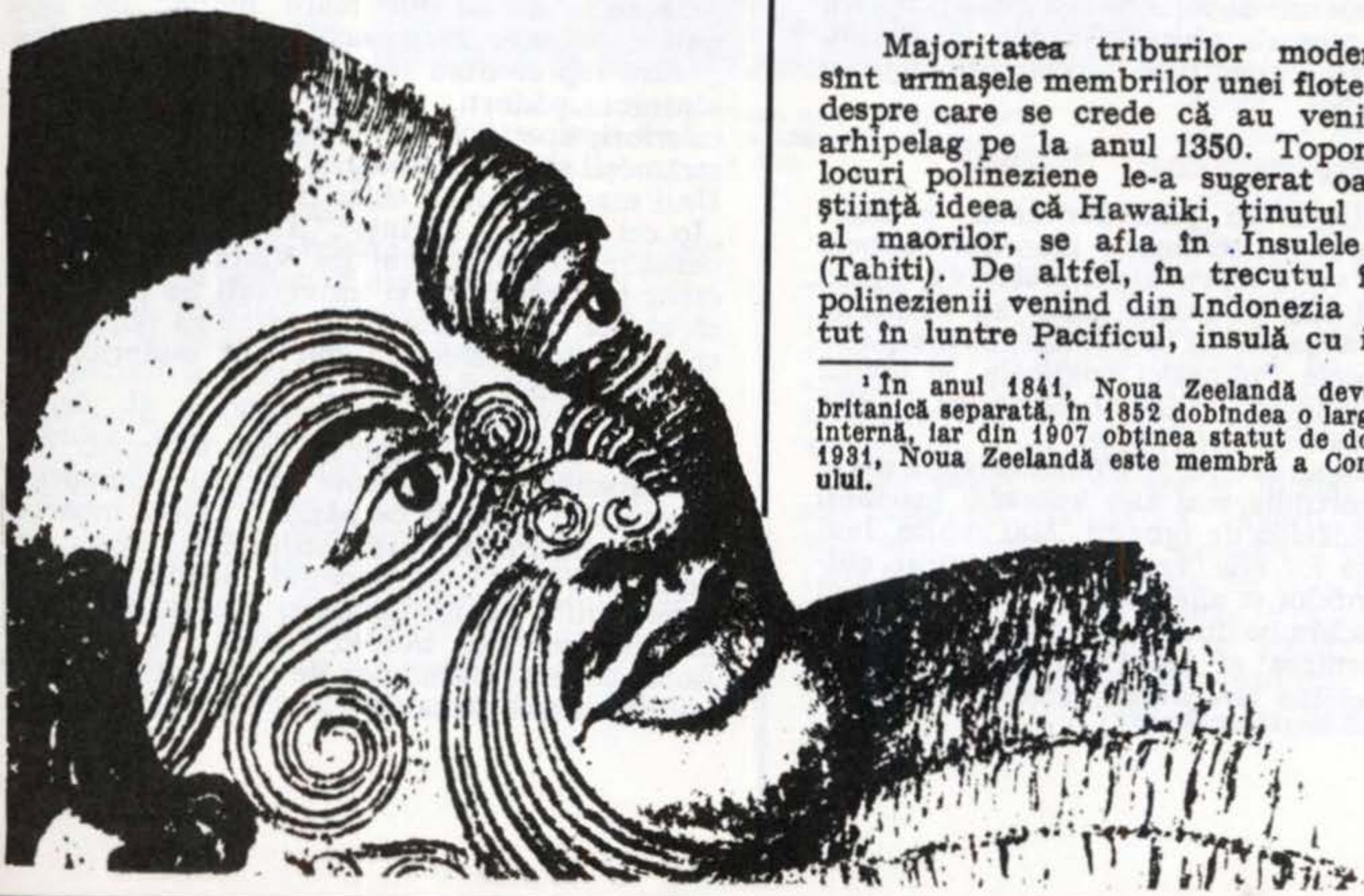

Majoritatea triburilor moderne maori sînt urmașele membrilor unei flote de luntre, despre care se crede că au venit în acest arhipelag pe la anul 1350. Toponimia unor locuri polineziene le-a sugerat oamenilor de știință ideea că Hawaiki, ținutul strămoșesc al maorilor, se afla în Insulele Societății (Tahiti). De altfel, în trecutul îndepărtat, polinezienii venind din Indonezia au străbătut în luntre Pacificul, insulă cu insulă.

[1] În anul 1841, Noua Zeelandă devenea colonie britanică separată, în 1852 dobîndea o largă autonomie internă, iar din 1907 obținea statut de dominion. Din 1931, Noua Zeelandă este membră a Commonwealthului.

Vînători fără arme...

Cea mai mare parte a istoriei omului din Noua Zeelandă este învăluită în misterul epocii dinaintea scrisului. Săpăturile arheologice efectuate în ambele insule au scos la iveală cîteva obiecte care atestă viaţa unei populaţii aproape uitate, vînătorii de păsări moa, poate primii locuitori ai Noii Zeelande. În mormintele lor au fost găsite unelte şi podoabe confecţionate din oase şi ouă de moa, păsări care trăiau în grupuri numeroase pe pajiştile de pe ambele insule. Modul în care erau lucrate uneltele, cîrligele de prins peşte şi obiectele de podoabă a dus la concluzia că vînătorii de moa erau polinezieni. Cum probabil nu s-au temut de vreun duşman şi n-au fost un popor războinic în primele timpuri, se pare că nu aveau arme. Unele din amuletele şi podoabele lor au o frumuseţe stranie, neobişnuită. În multe peşteri se mai pot vedea şi astăzi picturi ce le pot fi atribuite. Obiectele găsite atestă o cultură materială destul de dezvoltată, ceea ce i-a determinat pe cercetători să presupună că insulele au fost locuite cu cel puţin 1 000 ani înainte. Cert este că, la venirea europenilor în Noua Zeelandă maorii uitaseră de existenţa păsărilor moa, prezente doar în cîteva legende. Pare deci plauzibilă ipoteza succesiunii mai multor generaţii, pînă ce aceste păsări au fost exterminate şi apoi uitate.

Tradiţia conform căreia Noua Zeelandă a fost colonizată intenţionat presupune că un explorator polinezian ar fi descoperit ţinutul, s-ar fi întors acasă şi i-ar fi învăţat şi pe ai săi geografia Pacificului de Sud. Nu există însă nici o dovadă precisă că polinezienii au călătorit intenţionat dincolo de propriile lor teritorii. Unii autori susţin că, pornind în călătorii scurte, polinezienii s-au rătăcit şi astfel au debarcat în insulele Pacificului, inclusiv în Noua Zeelandă. Dacă acceptăm această ipoteză, înseamnă că societatea maori a fost produsul mai multor secole, întrucît e puţin probabil ca un număr atît de mare de oameni să fi fost aruncaţi pe ţărmurile Noii Zeelande, la distanţe de mii de mile de cea mai apropiată insulă. În plus, de obicei, femeile nu făceau parte nici din expediţiile de pescuit, nici din cele de război.

...şi artizani dibaci

După dispariţia păsărilor moa, o bună perioadă de timp, strămoşii maorilor trebuie să fi avut o viaţă foarte grea. **Aotearoa, „Ţara Norului cel Alb şi Lung"**, cum au numit ei noul ţinut, avea un sol bogat, dar, în comparaţie cu insulele Polineziei tropicale, le oferea hrană insuficientă: rădăcini de ferigă şi alte plante, crustacee şi peşte.

Maorii au adus cu ei în Noua Zeelandă unele plante comestibile, mai ales **kumara** (cartoful dulce) şi rădăcina de ignam[1]. Mai multe luni pe an, viaţa lor era organizată în jurul cultivării plantelor şi adăpostirii roadelor. Fiind nevoiţi să schimbe din cînd în cînd locul holdelor, desţelenirea şi curăţirea unor terenuri noi trebuie să fi însemnat pentru ei o muncă istovitoare şi îndelungată.

Nu cunoşteau prelucrarea metalelor, nu aveau animale de muncă şi nici un mijloc de transport, în afară de luntre. Şi totuşi, cu unelte din os şi piatră, ei au creat o cultură impresionantă — în multe privinţe cea mai dezvoltată din Polinezia. Tehnica lor de împletit şi ţesut inul, pentru a-şi face coşuri şi îmbrăcăminte, modul în care-şi făureau uneltele şi topoarele din piatră, cîrligele de prins peşte şi acele din os, instrumentele muzicale şi podoabele, metoda de a construi case şi luntre din lemn, toate atestă o cultură materială care, în unele privinţe nu era inferioară celei a europenilor. Maorii erau mari meşteri în sculptura în lemn (luntre de război, case de întruniri ornamentate, cutii şi ustensile de tatuaj) şi în piatră. Cele mai frumoase obiecte ale lor erau bîtele scurte şi podoabele lor personale, pe care le sculptau din jad transparent. Pentru a găsi această piatră, ajungeau pînă în Alpii Sudici şi vestul coastei Insulei de Sud şi pe care o şi numeau „Apa de Jad".

În decursul veacurilor, populaţia maori a crescut numeric şi s-a împrăştiat pe întregul arhipelag. Triburile, organizaţii extinse de rubedenie, erau constituite din subtriburi şi grupuri de familii, mai mari decît cele din cadrul familiei europene.

Fiecare trib era format din sclavi (cea mai mare parte prizonieri de război), **tutua,** adică oameni de rînd, şi **rangatira,** clasa şefilor. Căpetenia tribului, **ariki,** era un şef absolut şi într-o oarecare măsură **tapu** (concept care, ca şi forma sa anglicizată **tabu,** însemna sfînt, sfinţit, prohibit sau blestemat).

Funcţia, cu prerogativele ei de conducere şi putere, era ereditară. Uneori însă un şef slab putea fi înlocuit de către un rival mai puternic. Acest conducător trebuia însă să ţină seama de părerea exprimată la întrunirile tribului de către alţi şefi aflaţi în subordinea sa.

Între „tohunga" şi zei

Maorii aveau un mare număr de zei: unii care erau recunoscuţi de întreg tribul şi care reprezentau forţele naturii, poruncind vîntului, pădurii, mărilor etc. şi alţii, zei inferiori, specifici diferitelor familii. În plus, strămoşii şi eroii mitologici erau şi ei zeificaţi. Unii maori credeau chiar într-un zeu suprem, „Io cel Fără de Părinţi", „Io cel cu Faţa Ascunsă", „Io Dătătorul de Viaţă", care ar fi creat pe ceilalţi zei şi universul. Se pare însă că acesta nu era adorat de întreaga populaţie, ci constituia obiectul unui cult esoteric, cunoscut numai de preoţi.

Maorii credeau şi în viaţa de apoi, dar aceasta nu era o lume în care se împărţeau recompense sau pedepse pentru comportamentul din viaţa de pe pămînt. După moarte, spiritul călătorea spre nordul Noii Zeelande, unde bea apă din şuvoiul denumit „Apa Infernului", continuîndu-şi călătoria spre punctul cel mai nordic, Capul Te Reinga. Acolo cobora, ţinîndu-se de rădăcinile vechiului copac **pohutakawa,** care vara era plin de

[1] Plantă exotică care produce tuberculi comestibili, de dimensiuni foarte mari.

flori sîngerii şi se scufunda în marele ocean al lui **Kiwa,** plecînd astfel în lumea spiritului, care se presupunea că există în direcţia Hawaiki-ului.

Slujitorii religiei erau denumiţi **tohunga.** Ei primeau o educaţie deosebită, dar nu formau o castă distinctă şi ereditară. **Tohunga** aveau nu numai puterea de a comunica cu zeii şi a le interpreta dorinţele, ci erau şi savanţi, deţinători ai cunoştinţelor şi istoriei triburilor. Maorii nu aveau o limbă scrisă, dar, încă din copilărie, erau obişnuiţi să memoreze genealogiile triburilor.

Aceşti **tohunga** aveau multe funcţii. Ştiau să recite **karakia** (rugăciuni, descîntece şi farmece), conduceau tot felul de ritualuri legate de război, naştere, boală, înmormîntare şi alte evenimente importante. Mai mult, **tohunga** puteau face şi desface **tapu**. Fiecare şef — după cum am menţionat — era **tapu,** noţiunea extinzîndu-se însă şi asupra proprietăţii lui personale, a îmbrăcăminţii, podoabelor şi armelor. Atentatul la o asemenea proprietate îl expunea pe infractor la rigorile pedepsei spiritelor rele aducătoare de boli. Deşi maorii nu aveau o forţă poliţienească, **tapu** inspira o astfel de teroare, încît încălcarea voluntară a legii trebuie să fi fost un fapt rar. De asemenea, **tapu** proteja locurile de îngropăciune, terenurile arabile, asigura respectarea protocolului şi servea numeroase alte scopuri sociale, nefiind deci asociat numai cu lăcaşurile sfinte şi ritualurile religioase.

Persoana aflată sub tapu *nu putea atinge mîncarea, fiind hrănită de altcineva, de obicei de o fată*

În cartea sa **Old New Zealand**(„Vechea Nouă Zeelandă"), judecătorul F.E. Maning, care în tinereţe fusese **Pakeha Maori** (adică un alb care trăieşte mai mult sau mai puţin ca şi maorii), relatează cum în anul 1863 devenise **tapu** pentru că din întîmplare atinsese un craniu. Imediat, prietenii şi servitorii l-au părăsit. Nimeni nu se mai apropia de el, nu i se permitea să intre în nici o casă sau să se atingă de mîncarea cuiva. Nefericitul care devenea **tapu** trebuia să mănînce undeva departe sau să fie hrănit de altcineva, ca nu cumva să contamineze alimentele cu mîinile lui. Tocmai cînd începuse să se teamă că excomunicarea i se va prelungi la infinit, Maning a fost salvat de un **tohunga** „un bătrîn sălbatic, cu o înfăţişare gravă, apatică, cu un singur ochi". El s-a apropiat mormăind o rugăciune sau un descîntec total neinteligibile, l-a hrănit pe Maning cu nişte cartofi dulci, l-a pus să-şi schimbe hainele, după care a distrus toate oalele, vasele şi tacîmurile acestuia. Deşi „purificat", Maning a constatat că, ani de zile după aceea, servitorii stăteau la distanţă de teamă să nu fi „păstrat vreo urmă a îngrozitoarei infectări".

Cît priveşte ritualurile maorilor, ele erau destul de simple, lipsite de ceremonialul complicat din alte ţinuturi. În comparaţie cu unele regiuni ale Polineziei, unde templele aveau clădiri pretenţioase, în Noua Zeelandă existau doar altare în locuri izolate, marcate cu pietre sau stîlpi.

Marile evenimente publice erau întrunirile tribale şi războiul. Maorii erau înzestraţi cu calităţi militare, lupta fiind la ei o artă bine dezvoltată. Deşi primii locuitori polinezieni nu par să fi fost un popor războinic, pe măsură ce populaţia a crescut, triburile au început să se bată pentru un pămînt mai bun. Cînd au venit europenii, în Insula de Nord nu mai existau pămînturi necultivate, iar graniţele triburilor erau marcate cu precizie. Terase, povîrnişuri, tranşee şi îngrădituri din trunchiuri de copac, împletite strîns cu plante agăţătoare sau tîrîtoare, făceau din satul maor o redută foarte greu de cucerit. Chiar dacă pătrundea prin zidul exterior, inamicul mai avea de înfruntat alte adevărate fortăreţe, constituite din fiecare casă. Războiul implica un întreg ceremonial, avea perioade bine stabilite, protocolul său, tradiţii şi ritualuri. Maorii îşi instruiau luptătorii atît în folosirea armelor — lănci, bîte, pari de aruncat (se pare că nu au cunoscut arcul şi săgeata) — cît şi în lupta corp la corp.

Numărul populaţiei băştinaşe înainte de sosirea europenilor nu se cunoaşte. În a doua jumătate a secolului XVIII, James Cook, care a văzut numai regiunile de coastă, îl aprecia la circa 100 000, dar alţi exploratori ulteriori, ca, de pildă, Joseph Banks, îl estimau la aproape dublu.

Din punct de vedere al numărului, ca şi sub aspectul civilizaţiei, maorii au fost cel mai important dintre popoarele polineziene. Le-a lipsit însă un cîntăreţ de talia lui Homer, aşa încît, deşi multe dintre faptele lor sînt cîntate şi slăvite, altele se pierd, oricît de vii s-ar afla în plăsmuirea istorică.

Traducere de Doina MOTAŞ

Anna de Noailles

Martha Bibescu

Vlăstare de domnitori români în Panteonul culturii franceze

„Celei mai mari poete, Paris. **O scrisoare trimisă în 1912 şi avînd pe plic această unică indicaţie, a parvenit imediat contesei de Noailles“.**

Aşa începe un articol publicat de revista franceză Miroir de l'histoire **(nr. 297, din martie 1977) şi consacrat centenarului marii scriitoare de origine română, Ana Brîncoveanu, care a devenit, prin căsătorie, contesa de Noailles. Autorul, Jean de la Nouette, reproduce portretul ei schiţat în 1897 de Elena Văcărescu: „Îi revăd ochii imenşi, de un verde cenuşiu, presăraţi cu paiete de aur, capul de statuie, mersul înaripat [...], pielea de transparenţa tabletelor de fildeş, pleoapele lungi, de culoarea chihlimbarului“.**

Prietenă şi confidentă a celor mai de seamă oameni de litere ai epocii — Marcel Proust i-a preluat trăsăturile pentru personajul vicontesei de Révillon, iar Maurice Barrès o numea „chipul poeziei înseşi“ — Anna de Noailles a primit, în 1921, Marele premiu al poeziei, decernat de Academia Franceză, iar un an mai tîrziu a devenit membră a Academiei Regale de Limbă şi Literatură din Belgia. În 1925, Academia Română a ales-o ca membră de onoare, la propunerea a şaisprezece academicieni, în frunte cu Nicolae Iorga.

Pe lîngă bogata sa activitate scriitoricească, Anna de Noailles s-a preocupat îndeaproape de fenomenul politic. „Această prinţesă prin origine, scrie Jean de la Nouette, această contesă prin căsătorie, această mare doamnă a vrut să fie — şi a fost — o înflăcărată republicană şi chiar socialistă. «Da, sînt socialistă, declara ea. Cred în popor şi în frăţia dintre popoare, cred în ştiinţa care deschide calea dreptăţii şi înţelegerii, cred într-un viitor care va fi o veşnică vară»“.

Fidelă crezului său, relevă articolul din Miroir de l'histoire, **Anna de Noailles s-a numărat printre apărătorii căpitanului Dreyfus, condamnat pe nedrept în urma unei înscenări reacţionare, şi printre cei mai înfocaţi susţinători ai tribunului socialist Jean Jaurès. La moartea acestuia, ea a scris un poem în trei cînturi, care s-a declamat cu un uriaş răsunet la mitingurile partidului socialist.**

Cu acelaşi prilej al centenarului, într-o altă revistă pariziană, Historia **(nr. 360, noiembrie 1976), celebrul biolog şi om de litere Jean Rostand, membru al Academiei Franceze, publică o amplă evocare a Annei de Noailles, amintindu-şi printre altele: „Într-o grămadă de privinţe, ea mă instruia, mă silea să gîndesc, îmi deschidea ochii. Ce viziune îndrăzneaţă, ce libertate de judecată! Cum ştia, cu un singur cuvînt, să dezumfle baloanele trufaşe [...] Cu o privire de vultur, ea cuprindea totul, înţelegea totul, cîntărea totul, pînă în cele mai mici amănunte“.**

Şi Jean Rostand continuă: „Afectuoasa admiraţie, tandrul entuziasm pe care mi le inspira Anna de Noailles m-a îndemnat să revin la opera ei literară. Unul după altul, i-am citit volumele de versuri, romanele, povestirile şi nu mi-a trebuit mult să descopăr acolo o incomparabilă poetă, o incomparabilă prozatoare... Prietenia îmi fusese necesară pentru a recunoaşte geniul!“.

Vară primară cu Elena Văcărescu, Anna de Noailles a fost și vară prin alianță a unei alte mari scriitoare române de limbă franceză. Tatăl ei, care a luat numele și prenumele părintelui său adoptiv, Grigore Brîncoveanu, a fost fratele mai mare al lui Gheorghe Bibescu, tatăl lui George Valentin Bibescu: acesta s-a căsătorit cu fiica lui Jean Lahovary, cea care avea să intre pe poarta principală în lumea literelor franceze și universale, sub numele de Martha Bibescu.

Pornind pe urmele verișoarei care a precedat-o pe drumul aurit al gloriei, Martha Bibescu a nutrit, de-a lungul întregii sale vieți, o înflăcărată dragoste pentru țara sa de obîrșie. Articolul care urmează aduce numeroase și concludente dovezi în acest sens. O deosebită pondere capătă paginile scrise de ea, în chip de Prefață la volumul tatălui său, Amintirile unui voluntar în armata română (Plevna, 1877)[1].

Evocînd o perioadă care depășește cu cîteva decenii anii războiului de independență, Martha Bibescu reînvie fatidicele zile de sfîrșit de iulie și început de august 1914, cînd s-a declanșat primul război mondial: „Știindu-l pe tata copleșit de neliniște, chinuit la culme de evenimentele politice, aproape bolnav de inimă rea, mă duceam să-l văd în fiecare zi. Nu mai citea, nu mai dormea, nu mai primea pe nimeni [...]

— Dacă izbucnește războiul între cele două coaliții, România nu poate, nu trebuie să lupte alături de Austro-Ungaria! [...].

3 august [...] La ora opt seara, mă duc să-l aștept pe tata care este la Consiliul de coroană[2]. De cum se întoarce, tăbărîm pe el cu întrebările. Nu vrea să răspundă, nu ne poate spune nimic! Ca și celorlalți consilieri ai tronului, regele [Carol I — n.n.] i-a cerut să nu dea în vileag cele discutate azi după-amiază. Și tata, și-a dat cuvîntul!

Îl privesc drept în ochi și îi spun:

— De vreme ce tu trebuie să taci, o să vorbesc eu. Îți dau o veste bună, îți dezvălui o mare taină: ai o înfățișare cu mult mai puțin tristă ca azi dimineață — deci ai învins. Nu vom intra în război de partea Austriei.

Nu mi-a răspuns, dar a surîs și eu am înțeles că ghicisem adevărul [...]

9 august. Abia astăzi aflu ce rol [...] a jucat tata la Consiliul de coroană [...] După ce a dat citire tratatului secret, regele a expus situația și a făcut cunoscute telegramele primite de la împărații Germaniei și Austriei, care îi cereau să li se alăture. Tata a întrebat dacă cei doi monarhi l-au consultat pe rege, înainte de a declara război. Suveranul s-a tulburat [...]: nu fusese avertizat decît după luarea gravelor hotărîri. Tata i-a replicat:

— Sire, este incompatibil cu demnitatea țării noastre ca Maiestatea Voastră să fie tratată ca un vasal [...]".

Omagiu adus tatălui său, Prefața Marthei Bibescu se dovedește, deopotrivă, un omagiu adus „poporului român, care a făcut războiul din 1877, așa cum l-a făcut și pe celălalt", pe cel din 1916-1918, însuflețit de idealul independenței și demnității naționale.

M. C.

[1] Jean Lahovary: Souvenirs d'un volontaire de l'Armée Roumaine (Plevna, 1877), Editura „Cultura Națională", București, 1925.

[2] Vezi Magazin istoric, nr. 1/1976.

Istoria țării în opera Marthei Bibescu

MARIA BRĂESCU

„Nimic nu va putea face din mine o exilată în Franța", arăta Martha Bibescu, într-una din cărțile sale, declarînd cu fermitate în alta: „Mi-e drag pămîntul acesta [românesc] pentru lunga lui poveste și pentru suferința-i plină de răbdare".

Înscriindu-se în vasta și bogata tradiție a scriitorilor români de limbă franceză, Martha Bibescu, deși și-a petrecut o mare parte a vieții la Paris, a rămas profund atașată țării sale de baștină.

România este mereu prezentă în scrierile sale, care se întind pe mai bine de o jumătate de secol. Douăsprezece cărți adică aproape jumătate din operă, cuprind ecouri mai mult sau mai puțin puternice ale pămîntului și trecutului românesc. Cronologia lucrărilor arată că, după o perioadă de debut în care se constata o detașare de realitățile patriei, Martha Bibescu consacră un volum masiv, **Izvor, țara sălciilor,** vieții poporului român. Ulterior, la intervale mai mult sau mai puțin regulate, tema românească revine cu insistență, fie aluziv, fie plenar.

Istoria zbuciumată a poporului român constituie una dintre temele predilecte ale scriitoarei. Începînd cu perioada frămîntată a formării poporului nostru, trecînd prin epoca cruntă a migrațiunilor cotropitoare și a luptelor neînfricate duse de Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul sau Constantin Brîncoveanu, fără a omite perioada modernă de prefaceri rapide, întregul letopiseț al țării noastre este prezent în opera sa. În tot ce relatează străbat, ca un fir roșu, dragostea de patrie și mîndria de a aparține unui popor care a luptat eroic și demn pentru a-și menține ființa, de multe ori amenințată

de poftele celor mari şi puternici.

Amintind originea nobilă a poporului român, autoarea este emoţionată la vederea Valului lui Traian şi impresionată de măreţia monumentului de la Adamclisi, descriind cu adevărată pasiune de arheolog vestigiile cetăţii romane din vecinătatea acestui monument: „... înaintea trofeului care i-a dat numele, oraşul militar este cuprins între şanţurile sale adînci. Planul e mic, dar limpede şi desăvîrşit pe o întindere de treisprezece hectare. N-au mai rămas din el decît temeliile; prin el dăinuieşte cetatea".

Iată şi legendara întemeiere a Moldovei: „Ţara asta de vînători începe printr-o poveste de vînătoare. În vremuri de demult, Dragoş, principe al Transilvaniei, pornit în urmărirea unui zimbru, pătrunde într-o pădure întunecoasă, străbătută de un rîu strălucitor şi iute [...]". După ce duce fermecătoarea poveste pînă la capăt, scriitoarea continuă: „O variantă a acestei rapsodii cinegetice este întîlnirea de către vînător, în timpul urmăririi zimbrului, a unei fete minunate, domniţă a acestui ţinut şi care nu e alta decît rîul. Dragoş o ia de soţie; rivalul său zimbrul, duhul pămîntului, care îl condusese pînă la ea, apare de atunci cu o stea în frunte pe stema Moldovei".

Umbra mereu vie a lui Ştefan cel Mare plutind de veacuri deasupra Moldovei este evocată în cuvinte mişcătoare:

„Acest domnitor este şi astăzi stăpînul necontestat al Moldovei de Sus. El domneşte singur, se află pretutindeni, risipit în privelişti, purtat de coline, alergînd cu apele învolburate ale văilor. [...] Nimeni nu l-a înlocuit în închipuirea poporului. Fiecare trecătoare din munţi înseamnă o bătălie cîştigată de el; fiecare vîlcea cuprinde un şuvoi de apă vie în care el şi-a adăpat calul; fiecare cetate cuprinde o biserică pe care el a zidit-o [...].

Gloria lui Ştefan se datorează faptului că el nu s-a resemnat niciodată [...], că a fost singurul dornic să recucerească cheile pierdute ale Porţii Europei [...] S-a luptat cu furie pentru ea, s-a îndîrjit împotriva lacătului înainte ca poarta să fie zidită. Singurul principe creştin care să fi înfrînt de două ori pe cuceritorul Constantinopolului este acest tînăr bărbat blond, cu plete lungi [...]".

Domnitorul Mihai Viteazul este înfăţişat de Martha Bibescu la Alba Iulia, acolo unde „a fost recunoscut şi încoronat ca principe suveran al ţinuturilor reunite ale Moldovei, Transilvaniei şi Ţării Româneşti, unire care a durat doar cît un fulger".

Figura lui Constantin Brîncoveanu, ctitorul Palatului de la Mogoşoaia, revine deseori sub pana Marthei Bibescu, în diferite opere ale sale. Interesată îndeobşte de problemele culturii, scriitoarea stăruie asupra rolului acestui domnitor luminat în propăşirea artei şi culturii româneşti din acea epocă. „Copilul Constantin primi o educaţie superioară celorlalţi copii ai ţării. El învăţă să scrie şi caligrafia sa deveni admirabilă, sub influenţa dascălilor greci. Învăţă să citească bine cu dascălii italieni, pe incunabule aduse în schimbul aurului, iar acea plăcere pe care o simţea citind îl făcu să iubească într-atît cărţile încît dori să scrie el însuşi cărţi. Cu vîrsta avea să devină editor, înfiinţînd o tipografie după modelul vestitei tipografii de la Veneţia, de unde aduse litere, cerneluri roşii, cerneluri negre şi tiparniţe la preţul aurului.

[...] Brîncoveanu întemeie Şcoala mare, cea a domnului Valachiei, zidită chiar în curtea Mănăstirii Sf. Sava din Bucureşti. Dascălii erau plătiţi din vistieria personală a domnitorului [...] Aici se studiau logica, retorica, fizica, astronomia, metafizica. Cărţile de şcoală erau: discursurile lui Socrate şi Demostene, Homer, Eschil, Sofocle, Euripide, Pindar, Tucidide, Plutarch, Pitagora, Esop, Evanghelia Sfîntului Grigore şi Sintaxa lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul".

Din galeria figurilor evocate nu lipseşte cea a lui Constantin Mavrocordat, care a domnit de şase ori în Muntenia şi de patru ori în Moldova. Atenţia scriitoareî este reţinută în special de reformele sociale iniţiate de acest domnitor pe care-l ascultăm glăsuind: „Din fundul ţinutului meu dac, foloseam limbajul nou al secolului, promulgînd legea pentru abolirea iobăgiei. Legea pentru eliberarea iobagilor, promulgată întîi în Ţara Românească unde provocase înlăturarea mea, a fost aplicată îndată după aceea în Moldova".

Martha Bibescu se referă şi la politica de încurajare a culturii promovate de Constantin Mavrocordat: „Am hotărît să trimit, pe socoteala mea, doisprezece tineri boieri la şcoala grecească de la Veneţia, pentru a se perfecţiona în studii umaniste. Voiam ca ei să înveţe şi italiana"[1].

Să nu uităm, de asemenea, că în cîteva rînduri este pomenită biblioteca Mavrocordaţilor — una dintre cele mai renumite în Europa acelor vremuri — purtînd mîndrul supranume de **Splendidissima Consolatrix.**

Aducînd şi unele ecouri ale mişcării paşoptiste în principate, Martha Bibescu înfăţişează cu indulgenţă rolul domnitorului Gh. Bibescu, bunicul soţului său, care, într-o primă etapă, a acceptat revendicările revoluţionare: „Revoluţia din 1848 începu pe străzile Bucureştilor cu strigătele «Trăiască Bibescu»"

În **Portraits d'hommes** („Portrete de bărbaţi") îl întîlnim pe Jean Lahovary, care luptase ca voluntar, iar în **Izvor, ţara sălciilor** pe ţăranul Ion Vlad, „soldat decorat în 1877".

(Continuare în p. 54)

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1976.

cărți sosite la redacție

● **Colonel Gh. Romanescu** — *OASTEA ROMÂNĂ DE-A LUNGUL VEACURILOR.*

Ed. Militară, București, 1976, 204 pp., 100 lei: *istoricul forțelor noastre armate, din timpurile dacilor pînă în anii războiului de independență; lucrarea cuprinde un bogat material ilustrativ.*

● *DIN LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT. 1877-1878* (volum apărut sub egida Bibliotecii V.A. Urechia din Galați). 1976, 20 pp.: *antologie de texte, extrase din lucrări și din presă.*

● **Constantin C. Giurescu** — *HISTOIRE DE BUCAREST.*

Ed. Sport-Turism, București, 1976, 204 pp., 27 lei: *istoria multiseculară a Capitalei patriei noastre; ediția în limba română a lucrării a apărut în 1966.*

● **Sergiu Adam** — *CTITORII MUȘATINE.*

Ed. Sport-Turism, București, 1976, 132 pp., 6,25 lei: *cetăți, curți domnești, mănăstiri, biserici înălțate de domnitorii Moldovei în sec. XIV-XVI.*

● **Alexandru Suceveanu** — *VIAȚA ECONOMICĂ ÎN DOBROGEA ROMANĂ.*

Ed. Academiei, București, 1977, 178 pp., 28 lei: *Sciția Mică, în primele veacuri ale erei noastre.*

● **Eugen Cizek** — *STRUCTURES ET IDÉOLOGIE DANS „LES VIES DES DOUZE CÉSARS" DE SUÉTONE.*

Ed. Academiei, București, în colaborare cu Editura Les Belles Lettres, Paris, 1977, 264 pp., 25 lei: *studiu consacrat structurilor literare și ideologiei celebrei scrieri a lui Suetoniu* Viețile celor doisprezece cezari.

● **S.A. Tokarev** — *RELIGIA ÎN ISTORIA POPOARELOR LUMII.*

Ed. Politică, București, 1976, 556 pp., 15,50 lei: *concepțiile mistice în diferite colțuri ale pămîntului, analizate în strînsă legătură cu istoria societății.*

● **Octavian Răuț, Vasile Ioniță** — *STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE ȘI TOPONIMIE.*

Reșița, 1976, 110 pp.: *contribuții la cunoașterea trecutului unor străvechi așezări din județul Caraș-Severin.*

● *SARGETIA. VOL. XI-XII.*

Deva, 1976, 504 pp., 120 lei: *anuarul Muzeului Județean din Deva.*

Noi lucrări publicate sub egida Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România.

● *MUZEUL NAȚIONAL.* VOL. II (628 pp., 52 lei) și VOL. III (572 pp., 50 lei): *comunicări prezentate la sesiunile științifice organizate în decembrie 1973 și decembrie 1974.*

● **Liviu Marghitan** — *TEZAURE DE ARGINT DACICE.*

București, 1976, 72 pp. + XLIX planșe, 10 lei: *unsprezece tezaure aflate în colecțiile muzeului, ilustrînd înaltul meșteșug artistic al argintarilor geto-daci.*

● *CERCETĂRI ARHEOLOGICE* (*redactori coordonatori prof. dr.* **Florian Georgescu, Valeriu Leahu**).

București, 1975, 294 pp., 16 lei: *rapoarte asupra unor săpături arheologice efectuate între anii 1969 și 1974.*

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 27)

Dantheletii

Herodot îi situează pe dantheleti la izvoarele Strymonului (Struma), dar Strabon îi localizează, împreună cu corallii, și bessii, între Munții Haemus și Pont. De la istoricul grec Polibiu (203-120 î.e.n.) aflăm că regele macedonean Filip V a întreprins, în anul 183 î.e.n., o incursiune prin mijlocul Traciei spre teritoriile odrisilor[1], bessilor[2] și ale dantheletilor, jefuindu-le satele și locuințele.

Împreună cu dardanii și scordiscii, dantheletii au atacat în anul 85 î.e.n. Macedonia, fiind respinși de generalul roman Sylla. Mai tîrziu bastarnii au pustiit ținuturile dantheletilor, conduși pe atunci de un rege orb, Sitas. În sprijinul lor, după cum relatează Dio Cassius, a venit în anul 29 î.e.n., Marcus Licinius Crassus, care a urmărit pe bastarni pînă la gurile Dunării. De la același istoric mai aflăm că bastarnii i-au atacat din nou pe dantheleti, răzbunîndu-se pentru cele îndurate de pe urma romanilor. Împreună cu scordiscii, dantheletii au întreprins, în anul 16 î.e.n., o campanie de jaf în Macedonia.

În epoca Imperiului roman, teritoriul dantheletilor a devenit unul dintre punctele strategice principale ale provinciei Tracia. Numele lor apare și în Tabula Peutingeriană[3]. Ca soldați, dantheletii sînt menționați în legiunile romane de pe limesul de la Rhin.

Dioii

Unul dintre importantele neamuri din Munții Rodopi, așezați în număr mare, pe cursul superior al rîului Nestos (Mesta), așa cum precizează în sec. V. î.e.n. Tucidide. Li se mai spunea și machairophorii, adică „purtătorii de săbii scurte și încovoiate". Dioii se numără printre triburile trace care și-au păstrat independența față de regatul odrisilor, angajîndu-se în armata lui Sitalkes.

Unii istorici consideră pe dioi o ramură a bessilor, ca urmare a denumirii de diobessi folosită de Plinius cel Bătrîn, în **Istoria naturală,** denumire care desemna populația tracă din preajma izvoarelor și de pe cursul superior al Fluviului Hebrus. După părerea lui V. Pârvan, dioii menționați de Tucidide ar putea fi identificați cu o populație dacică. Stăruința cu care revine totuși în izvoare localizarea dioilor între Strymon și Hebrus pare să nu lase nici o îndoială asupra originii lor sudtracice.

Constantin PREDA

[1–2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7, 3/1976.

[3] Hartă antică păstrată în original, care înfățișează principalele localități și itinerare din Imperiul roman.

COMORI ALE TRECUTULUI NOSTRU LA ISTANBUL

Metopa de la Adamclisi și piatra funerară de la Izmit

MIRCEA SĂVAN

Aflîndu-mă pentru o perioadă mai îndelungată la Istanbul, am avut prilejul să vizitez de mai multe ori numeroasele săli ale Muzeului de Arheologie. Discuțiile cu directorul acestei instituții, Necati Dolunay, specialist în arheologie anatoliană, cît și cu colaboratori de-ai săi, mi-au relevat faptul că Muzeul de Arheologie din Istanbul găzduiește, printre numeroasele sale vestigii, și o metopă provenind de la monumentul „Tropaeum Traiani" din Adamclisi și un fragment de piatră funerară, piese ce amintesc de trecutul poporului român[1].

În anul 1874, pe cînd se afla la Constanța, unde era comisar imperial pentru căile ferate, Azmy Bey a făcut o călătorie la Adamclisi. Aici, în zona în care se află monumentul construit în anul 109 de împăratul Traian pentru celebrarea victoriei sale în primul război cu dacii[2], a descoperit o metopă. Fiind pasionat de antichități, Azmy Bey a transportat-o la Istanbul, capitala de atunci a Imperiului otoman. În decursul anilor, ea și-a schimbat în cîteva rînduri proprietarul, ajungînd în cele din urmă în posesia lui Halil Bey, care a donat-o Muzeului Imperial. În acest muzeu, transformat, după proclamarea Republicii Turcia, în Muzeul de Arheologie, se află și azi.

[1]–[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1973, 3/1976, 4/1976; nr. 12/1973 și 3/1974.

Este un bloc dreptunghiular, din calcar poros, cu înălțimea de 1,475 m, lățimea 1,225 m și grosimea 0,275 m. Așa cum se poate vedea și din imagine, metopa înfățișează doi soldați romani stînd în picioare. În mîna dreaptă ei țin cîte o lance, iar pe cea stîngă o au sprijinită pe partea superioară a scutului, rezemat pe pămînt. Ambii au părul tăiat scurt, după moda vremii. Cei doi soldați sînt îmbrăcați în costumul specific al ostașilor romani: tunică scurtă, pelerină și șal. În picioare poartă obișnuitele sandale cu șireturi înfășurate în jurul gleznei, iar pe șoldul stîng au fixate în centiron săbiile scurte. Scuturile, din ale căror centre se desprind, radiind, simbolurile fulgerului lui Jupiter, completează echipamentul celor doi ostași. Deși de-a lungul timpului metopa a suferit unele deteriorări, ea s-a conservat în bună măsură, fiind una dintre cele mai bine păstrate, aceasta și datorită faptului că de la descoperirea ei, timp de un secol, a fost ferită de agenții atmosferici nocivi.

În primele secole ale existenței Imperiului roman cariera armelor era printre cele mai căutate, ea asigurînd celor ce o îmbrățișau (adeseori oameni de origine modestă), o bătrînețe relativ lipsită de griji. O dovadă în acest sens o constituie și soarta celor doi frați (Valerius Ursicinus și Valerius Manius) a căror „poveste"e relatată pe inscripția funerară a primului, piesă descoperită la Izmit

în 1938 și aflată acum la Muzeul de Arheologie din Istanbul.

Originar din Dacia, din satul Dissenanis (localitate care nu poate fi localizată cu precizie), Valerius Ursicinus a ales cariera armelor, slujind ca soldat timp de 23 ani. Deși inscripția nu ne-o spune, este foarte probabil că el s-a afirmat în această carieră, deoarece a ajuns la importanta situație de **protector** (ostaș în garda împăratului), deci într-un corp de elită al imperiului.

Valerius Ursicinus a trăit pînă la vîrsta de 50 ani, bucurîndu-se (cum o spune textul epitafului) de o viață fericită. Inscripția funerară a fost pusă de fratele său, de asemenea **protector** în garda imperială.

Scris într-un dialect al latinei vulgare, textul nu permite descifrarea și traducerea lui integrală. Cele 13 rînduri ale inscripției sînt precedate de inițialele D.M., adică **Dis Manibus** („zeilor mani"), invocație obișnuită către **Manes,** divinitățile subpămîntene ale romanilor, cărora li se încredința ocrotirea defunctului și a mormîntului acestuia. După cîteva cuvinte prin care se exprimă durerea și regretul pentru moartea defunctului, inscripția se încheie cu tradiționalul salut adresat trecătorilor: **Valete viatores** („Fiți sănătoși, trecătorilor").

Pentru istoria poporului român, această piesă arheologică are o remarcabilă valoare, pe de o parte pentru că ne dă informații prețioase despre un țăran din provincia Dacia, devenit ofițer într-un corp de elită al imperiului, pe de alta pentru elementele lingvistice populare pe care le cuprinde.

De asemenea, locul în care a fost găsită (la 105 km de Istanbul, pe țărmul Asiei Mici) pune în evidență legăturile puternice existente între Dacia și această zonă a Imperiului roman.

Doi daci în garda lui Dioclețian

Prof. univ. dr. doc. RADU VULPE

Dintre cele două importante documente arheologice din Muzeul de Arheologie din Istanbul prezentate mai sus, metopa de la Adamclisi, cu cei doi soldați romani, este cunoscută în cercurile științifice prin fotografiile publicate de Grigore Tocilescu și de alți cercetători.

Celălalt document, inscripția de la Izmit, reprezintă o noutate epigrafică foarte valoroasă. Deși descoperită în 1938, inscripția n-a ajuns încă la cunoștința istoricilor noștri, nefiind semnalată, pe cît pot ști în momentul de față, nici chiar în publicațiile din străinătate. Textul său conține epitaful unui militar originar din **provincia Dacia,** din satul **Dissenanis,** care, ajuns la gradul de **protector,** și-a găsit sfîrșitul în garnizoana de la **Nicomedia,** important oraș din Bitinia antică, situat pe locul actualului Izmit, unde a fost găsită inscripția.

Începînd cu acest amănunt geografic, avem destule elemente pentru a ne lămuri atît asupra datei documentului, cît și în ce pri-

veşte cariera defunctului şi a fratelui său, care i-a scris inscripţia de pe mormînt. În adevăr, aceşti doi fraţi făceau parte din corpul de **protectores,** adică de „ocrotitori" ai împăratului, o unitate specială de gardă înfiinţată pe la anul 260 de împăraţii Valerianus şi Gallienus şi ajunsă la o foarte mare însemnătate sub împăraţii din perioada Dominatului, adică a monarhiei autoritare instituite prin reformele lui Diocleţian. Aceşti **protectores** erau aleşi dintre cei mai distinşi şi mai de frunte centurioni ai trupelor de linie, adică dintre **primipili,** fiecare **miles protector** fiind, de fapt, un ofiţer de elită, devotat cu trup şi suflet împăratului, a cărui siguranţă o garanta în tot momentul. Funcţia era răsplătită printr-o înălţare în rang social, protectorul intrînd în clasa privilegiată a cavalerilor.

Altminteri, la origine, mulţi dintre ei erau ţărani săraci, lipsindu-le, uneori, chiar cetăţenia romană. Angajîndu-se în armată, izbuteau, prin merite militare, să urce grad cu grad, căpătînd pe lîngă alte recompense, cetăţenia, pînă cînd calităţile lor deosebite — promovîndu-i la centurionat şi la primipilat — le deschidea calea în corpul de gardă imperială. Este exact cariera strălucită pe care au străbătut-o cei doi ţărani din **Vicus Dissenanis.**

Se înţelege că unitatea de **protectores** era nelipsită de la curtea imperială. Apariţia sa într-un loc denotă, negreşit, prezenţa împăratului. Şi cum cei doi fraţi care îşi precizează gradul de **protector** se aflau la **Nicomedia,** inscripţia nu poate data decît din vremea cînd acest oraş de pe ţărmul asiatic al Propontidei (Marea Marmara) a servit ca reşedinţă unor împăraţi. Împărţind imperiul în patru părţi, în anul 285, cu patru capitale, Diocleţian şi-a rezervat pentru el Răsăritul, cu capitala la Nicomedia, unde i-au urmat Galerius, Maximin Daia, Licinius şi Constantin cel Mare, pînă cînd, la 330, acesta din urmă şi-a întemeiat o nouă capitală, Constantinopolis (Istanbul), pe locul vechiului Bizanţ de pe ţărmul european al Bosforului.

Dar intervalul dintre 285 şi 330, în care Nicomedia a fost reşedinţă imperială şi deci garnizoană de **protectores,** poate fi restrîns pentru datarea inscripţiei noastre numai la cei 20 ani de domnie a lui Diocleţian, 285-305. În adevăr, gentiliciul, adică numele de familie al acestui împărat, era **Valerius,** întocmai ca al celor doi fraţi **protectores: Valerius Ursicinus** (cognomen foarte frecvent în secolul IV) şi **Valerius Manius,** ceea ce înseamnă că ei şi-au primit calitatea de **cives romani** (cetăţeni romani) de la Diocleţian.

Originea lor rustică este dovedită nu numai prin provenienţa dintr-un **vicus** (sat) cu nume traco-getic, dar şi prin caracterul graiului latin din inscripţie, cu abateri gramaticale şi ortografice pronunţate, foarte obişnuite în epigrafele rurale din provinciile dunărene. Tot caracteristică acestor provincii este scrierea cu litera greacă **sigma** a dublului S din numele DISSENANIS. Este o particularitate întîlnită în sec. III-IV, în şesul Olteniei, în nume ca **Sucidavensis, S[aldensis]** şi în Dobrogea, în toponimicul **vicus Siamaus.** Vasile Pârvan explica această folosire a unui semn grec izolat în scrisul latin prin nevoia de a reda un sunet anumit, un fel de „ş" specific foneticii traco-getice, pentru care alfabetul latin n-avea corespondent, doar semnul grec **sigma,** într-o pronunţie uşor şuierată, părînd a fi mai apropiat. Toate numele de persoane sau de locuri în care apare acest semn sînt de origine locală, traco-getică.

O inscripţie latină în mediul grecesc al Bitiniei, la Nicomedia, era greu de redactat de către un pietrar local, care, cunoscînd numai limba greacă, nu putea să sape în piatră semne latine decît atunci cînd erau desenate de clientul său. În cazul de faţă, deci, autorul care a conceput textul şi l-a scris în formele aproximative ale latinei sale danubiene a fost Valerius Manius. Lapicidul grec, necunoscător al acestei limbi, a gravat cu greşeli semnele zgîriate prea slab de clientul său şi astfel litera **T** a fost scrisă pe alocuri ca un **I,** ori ca un Γ **gamma** grecesc, iar **L** a fost transformat, de asemenea, în **I.** Şi mai alterat a ieşit titlul de **protector** al lui Valerius Manius, scris, în rîndul antepenultim, cu o stranie metateză: CAPROTOR.

Data inscripţiei, neputînd fi anterioară începutului domniei lui Diocleţian, anul 285, ne dumireşte şi în privinţa **provinciei Dacia** din care erau originari cei doi **protectores.** Este exclus ca aceasta să fi fost Dacia Traiană, care atunci fusese de cel puţin un deceniu evacuată de Aurelian. Sigur e vorba de noua provincie **Dacia,** creată de acest împărat în dreapta Dunării, iar particularităţile danubiene ale inscripţiei ne îndeamnă să ne îndreptăm atenţia spre partea dinspre fluviu a acestei provincii, viitoarea **Dacia Ripensis.** Cum scindarea provinciei Aureliene în **Ripensis** şi **Mediterranea** nu este atestată din primul moment, ci ceva mai tîrziu, la începutul sec. IV şi cum inscripţia nu pomeneşte decît de o **provincia Dacia** unitară, avem încă o confirmare a datei inscripţiei în intervalul domniei lui Diocleţian.

Cei doi **protectores** daco-romani pot fi priviţi ca strămoşi de-ai noştri, iar reuşita lor carieră militară reprezintă un exemplu în plus al remarcabilei preţuiri de care se bucurau foştii daco-geţi de la Dunăre în armata Imperiului roman.

KREMLINUL MOSCOVEI ȘI ISTORIA SA

Pe abrupta colină Borovițki din desișul pădurii, unde se află acum Kremlinul, s-a stabilit cîndva o comunitate care a pus bazele Moscovei. Așa începe istoria celei mai vechi zone a capitalei Uniunii Sovietice și a unuia din cele mai frumoase ansambluri arhitectonice din U.R.S.S. — Kremlinul[1] moscovit.

Pomenită întîia dată în cronici în anul 1147 — cu prilejul unui ospăț la care participaseră Iuri Dolgoruki, cneazul Suzdalului, și Sviatoslav, cneazul Novgorodului — Moscova și-a considerat acest an data nașterii sale. Dar ultimele descoperiri arheologice permit concluzia că orașul a apărut înainte de sfîrșitul secolului XI.

Colina Borovițki a atras multe generații de istorici, fiecare urmărind să găsească comorile Kremlinului tăinuite sub pămînt (celebra bibliotecă a lui Ivan cel Groaznic, vechile depozite și ascunzători) și să stabilească vîrsta Capitalei.

Săpăturile arheologice, cărora în ultimul timp li se acordă un interes crescînd, au îmbogățit informațiile despre vechiul oraș cu materiale deosebit de prețioase. Descoperirea la o adîncime de 5-6 m a construcțiilor originare din lemn i-a determinat pe savanți să emită ipoteze despre sistematizarea orașului, despre principalele meserii, despre cultura și modul de viață al primilor moscoviți. Căzută pradă multor incendii și invazii dușmane, Moscova a renăscut de fiecare dată. Pe ruinele edificiilor arse, locuitorii au înălțat altele noi, au refăcut străzile. În toată această perioadă, Kremlinul și-a păstrat situația sa privilegiată de centru al orașului.

La sfîrșitul sec. XIV, împrejmuit cu un zid circular de piatră albă, Kremlinul s-a transformat într-o cetate inexpugnabilă pentru acele vremuri; de atunci, Moscova a început să fie numită „orașul de piatră albă". Un secol mai tîrziu, în piața principală a Kremlinului, s-au pus temeliile unui ansamblu arhitectonic de o rară frumusețe alcătuit din: Catedralele Uspenski, Blagoveșenski, Arhanghelski și clopotnița lui Ivan cel Groaznic. Fiecare catedrală, unică prin ornamentația ei, avea o destinație specială. În Catedrala Uspenski, de pildă, considerată la acea vreme o minune a artei arhitectonice și principal lăcaș sfînt al vechii Rusii, se desfășurau fastuoase ceremonii oficiale; aici se dădea citire ucazurilor de stat, aici erau încoronați țarii. Catedrala Arhanghelski a fost pînă tîrziu, în sec. XVIII, cripta familiei imperiale; ea adăpostea și cavoul lui Ivan cel Groaznic. Printr-o amenajare interioară de excepție se remarcă și Catedrala Blagoveșcenski, în vechime biserică a familiei imperiale.

Cît privește clopotnița lui Ivan cel Groaznic, centrul ansamblului de pe colina Kremlinului și cea mai înaltă clădire din Rusia acelei vremi — 81 m — ea era principala turlă de pază și de semnalizare a Moscovei. De aici se putea observa ușor apropierea inamicului. Pînă în zilele noastre aceste catedrale au păstrat o bogată pictură murală cît și obiecte din acele vremuri. În Catedrala Blagoveșcenski, de exemplu, putem admira creațiile marelui pictor Andrei Rubliov.

Cînd Moscova a devenit capitala statului rus, rolul și importanța Kremlinului au crescut. În această perioadă (sfîrșitul sec. XV), în jurul lui s-au înălțat noi ziduri și turnuri de cărămidă, în locul celor vechi din piatră albă. Înălțimea lor variază între 5 și 19 m, iar grosimea între 3,5 și 6,5 m. Kremlinul a căpătat astfel aspectul său actual.

La începutul sec. XVIII, Kremlinul era frumos, măreț, dar pustiu. În anul 1712, Petru I mutase capitala Imperiului rusesc în nord, la Petersburg. Moscova a continuat să rămînă însă a doua capitală a statului rus, devenind în secolele următoare unul din cele mai mari orașe industriale și comerciale ale țării, pe care poporul avea să o socotească inima Rusiei.

În anul 1918, la cîteva luni de la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, orașul a redevenit capitală, iar Kremlinul reședința guvernului. În același an, în cetate au început intense lucrări de restaurare care i-au modificat din nou aspectul. În anul 1935, emblema autocrației țariste — vulturii aflați pe turnuri — a fost schimbată cu stele din metal aurit în cinci colțuri, înlocuite ulterior cu stele incrustate cu rubine.

În ansamblul arhitectonic al Kremlinului s-a înscris armonios Palatul Congreselor, construit în anul 1961. Pereții clădirii, monumentale, dar în același timp ușoare, au fost căptușiți cu marmură albă de Ural. Sala palatului are o capacitate de 6 000 locuri și găzduiește congresele P.C.U.S., alte congrese și reuniuni internaționale. Pe scena ei, cea mai mare din lume, susțin spectacole Teatrul Mare și alte colective teatrale de renume ale țării.

Kremlinul Moscovei, creație inspirată a mîinilor omului, monument al culturii naționale rusești, este păstrat cu grijă de statul sovietic.

Nonna ȘELIAPINA

[1] Kremli (lb. rusă) = citadelă, fortăreață.

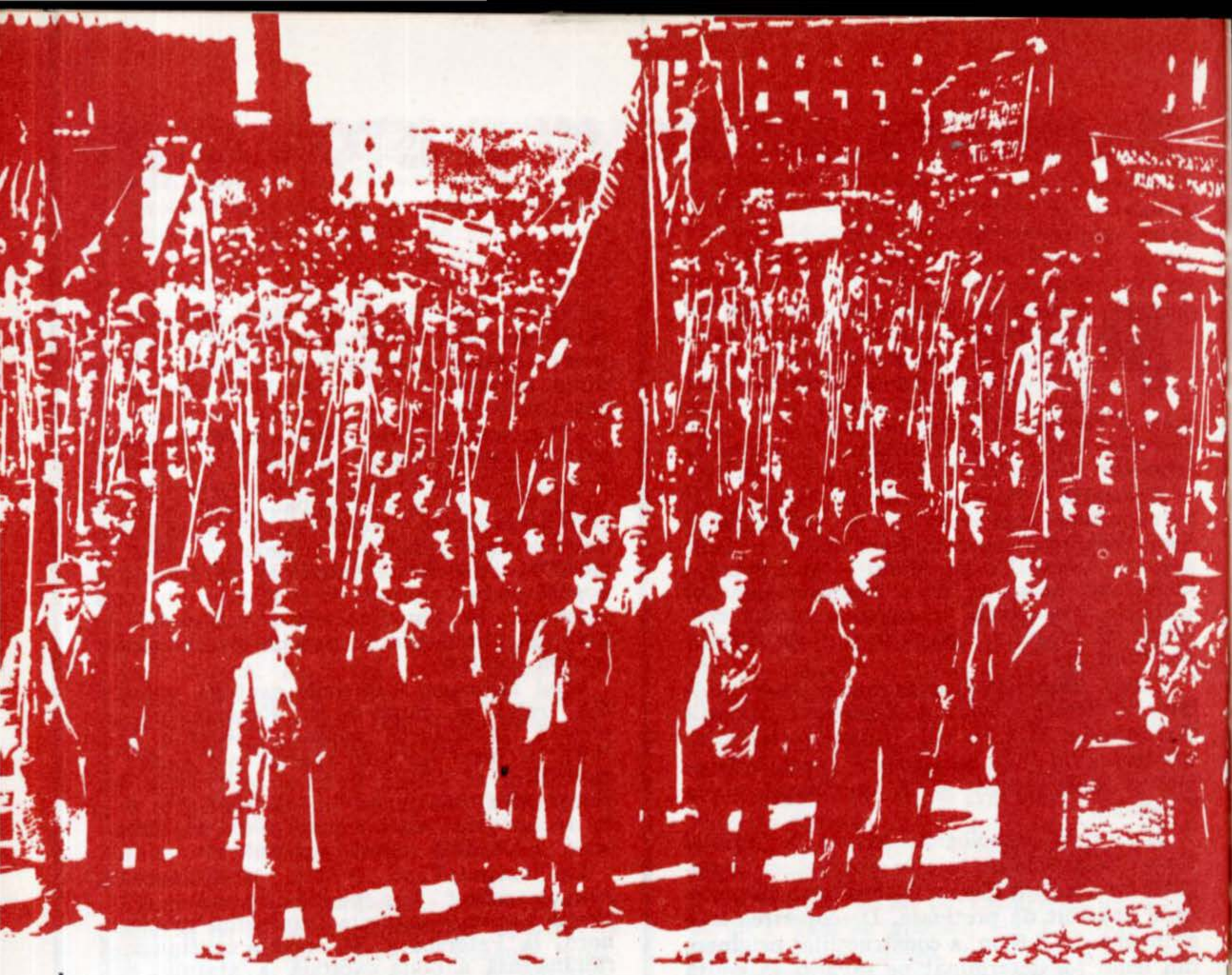

ISTORIA MARELUI OCTOMBRIE

Acad. I. I. MINȚ

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a însemnat — se subliniază în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism — **„un moment de importanță istorică mondială [...] care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea societății omenești — epoca trecerii de la capitalism la socialism. Făurirea primului stat al muncitorilor și țăranilor, sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic, în frunte cu V.I. Lenin, a dat un puternic imbold luptelor revoluționare de pretutindeni, a ascuțit și mai mult contradicțiile de clasă, contradicțiile între țările imperialiste și țările dominate, a stimulat întreaga luptă de eliberare națională și socială".**

În perioada ce a urmat, istoria a înscris crîncena și eroica luptă a oamenilor muncii — care năruiseră imperiul țarist și răsturnaseră puterea burgheziei — pentru apărarea cuceririlor lor împotriva forțelor contrarevoluționare interne și a intervenționiștilor străini, precum și puternicele mișcări revoluționare ce au cuprins largi mase muncitorești-țărănești și forțe progresiste dintr-o serie de țări ale lumii, printre care China, Germania, Ungaria, Turcia.

În România, al cărei popor își făurise prin lupta sa proprie statul național unitar, a avut loc o vie efervescență politică. Clasa noastră muncitoare, mișcarea socialistă, prezentă încă de la începuturile sale în toate momentele hotărîtoare ale istoriei țării, cît și în bătăliile revoluționare internaționale, a dezvoltat o puternică mișcare de solidaritate cu Revoluția din Octombrie, numeroși cetățeni români luptînd cu arma în mînă pentru apărarea tînărului stat socialist[1].

În întîmpinarea celei de-a 60-a aniversări a Revoluției din Octombrie, Magazin istoric **publică extrase condensate din lucrarea** Istoria Marelui Octombrie **a acad. I. I. Mințy, vol. II,**

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967, 3,4/1970, 1/1974.

intitulat Răsturnarea guvernului provizoriu. Instaurarea dictaturii proletariatului[1].

După cum se ştie, în vara anului 1917, forţele burgheze care controlează guvernul provizoriu — instaurat după doborîrea ţarismului[2] — trec la contraofensivă reprimînd brutal demonstraţiile din iulie ale muncitorilor şi soldaţilor revoluţionari din Petrograd. Partidul bolşevic este obligat să acţioneze în condiţii de semiclandestinitate; V. I. Lenin părăseşte Petrogradul locuind la Razliv, de unde continuă îndrumarea partidului.

În noile condiţii, Congresul VI al Partidului Social-Democrat Muncitoresc Rus (bolşevic) ţinut la Petrograd (26 iulie-3 august 1917), apreciază că înfăptuirea revoluţiei socialiste nu mai poate avea loc pe cale paşnică şi adoptă, ca orientare generală, linia spre insurecţia armată.

Între timp, forţele reacţionare se orientează spre înăbuşirea armată a mişcării maselor muncitoare, pregătind dizolvarea Sovietelor, instaurarea unei dictaturi militare şi readucerea Romanovilor pe tron. Pentru a zădărnici complotul generalului Kornilov, care, după o serie de pregătiri politice şi militare, îşi îndreaptă unităţile împotriva Petrogradului, partidul bolşevic combate cu fermitate oscilaţiile guvernului şi ale liderilor conciliatorişti din Soviete, organizînd o puternică ripostă a maselor. După zdrobirea lui Kornilov, activitatea Sovietelor înregistrează o considerabilă înviorare care duce la cucerirea unei majorităţi bolşevice în Sovietele din principalele centre ale ţării. În septembrie, Lenin consideră că s-a copt situaţia pentru cucerirea puterii pe cale insurecţională.

La 12-14 septembrie 1917, Lenin scrie două scrisori: una — Bolşevicii trebuie să ia puterea — **adresată Comitetului Central şi Comitetelor din Petersburg şi Moscova ale partidului bolşevic, a doua** Marxismul şi insurecţia, **destinată exclusiv Comitetului Central. Analiza făcută de Lenin situaţiei interne şi internaţionale ducea la concluzia că trebuia să se treacă la pregătirea insurecţiei armate. Cele două documente, ca şi scrisorile şi articolele care au urmat în cursul lunilor septembrie-octombrie, reflectă activitatea laborioasă a lui V. I. Lenin, rolul său de inspirator şi organizator al insurecţiei. În această perioadă, Lenin acţionează cu insistenţă şi forţă de convingere în faţa organelor de conducere ale partidului, demonstrînd necesitatea de a se trece la acţiune, combătînd pe adversarii insurecţiei imediate[3], care îşi motivau atitudinea cu cerinţa de a se aştepta Congresul Sovietelor sau Adunarea Constituantă.**

Paginile care urmează prezintă momente cruciale ale ultimelor săptămîni dinaintea revoluţiei.

Subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

Citatele din textul autorului provin din: Procesele verbale ale C.C. al P.S.D.M.R. (b), august 1917-februarie 1918, **Moscova, 1958;** Răsturnarea din Octombrie. Fapte şi documente, **Petrograd, 1918;** Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. Cronica evenimentelor, **vol. IV, Moscova, 1961;** Comitetul militar-revoluţionar din Petrograd. Documente şi materiale, **vol. I, Moscova, 1966;** Ziarul Izvestia, **17 octombrie 1917;** Corespondenţa Secretariatului C.C. al P.S.D.M.R. (b) cu organizaţiile de partid locale; Mişcarea revoluţionară din Rusia în ajunul insurecţiei armate din Petrograd; Marinarii din Baltica în cursul pregătirii şi desfăşurării Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, **Leningrad, 1957 — toate în limba rusă; V. I. Lenin,** Opere complete, **vol. 34 — în limba română, Bucureşti, 1965.**

Insurecţia la ordinea zilei

Scrisorile lui Lenin au fost discutate de C.C. al P.S.D.M.R. (b) la 15 septembrie 1917[4]; erau prezenţi 16 membri ai C.C. S-a hotărît să fie convocată cît mai curînd o şedinţă a C.C. „consacrată dezbaterii problemelor de tactică".

I. V. Stalin a propus ca scrisorile să fie trimise spre dezbaterea celor mai importante organizaţii de partid; dar s-a hotărît ca problema să fie discutată la proxima şedinţă a C.C. Apoi s-a pus la vot o propunere care prevedea ca din scrisorile lui Lenin să fie păstrat un singur exemplar. Au votat pentru, 6 membri ai C.C. (4 — contra şi 6 abţineri). În felul acesta, propunerea nu putea fi considerată drept acceptată[5].

Împotriva propunerilor din scrisorile lui Lenin s-a pronunţat Kamenev. El a propus o rezoluţie în care se arăta că „dezbătînd scrisorile lui Lenin, C.C. respinge propunerile practice din cuprinsul lor, cheamă toate organizaţiile să urmeze numai indicaţiile C.C. şi afirmă din nou că C.C. consideră în clipa de faţă cu totul nepermise orice fel de ieşiri în stradă". Kamenev a propus totodată să i se adreseze lui Lenin „cererea de a elabora într-o broşură specială chestiunea pusă de dînsul cu privire la aprecierea situaţiei şi politicii partidului". În felul acesta, Kamenev nu numai că respingea soluţiile preconizate de Lenin, dar voia să transforme problema insurecţiei într-o chestiune teoretică, ce urma abia să fie „elaborată".

Comitetul Central a respins în unanimitate rezoluţia lui Kamenev, exprimîndu-şi în felul acesta acordul cu Lenin, care, în scrisorile sale, nu vorbea de o insurecţie imediată, de fixarea unei date a începerii sale, ci despre necesitatea de a se pune „la ordinea zilei **insurecţia armată** la Petrograd

---

[1] **Participant cu arma în mînă la luptele pentru victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, apoi cronicar al acesteia, academicianul I. I. Mint a primit anul trecut, la împlinirea a 80 ani, înaltul titlu de Erou al Muncii Socialiste al U.R.S.S. Îndelungata sa activitate de cercetare a multiplelor aspecte ale revoluţiei a fost încununată de monumentala monografie Istoria Marelui Octombrie,** din care au apărut pînă acum trei volume, totalizînd peste 3 000 pagini. Operă de sinteză, bazată pe o imensă documentare, cele trei volume analizează perioada din 1914 pînă în primele luni ale anului 1918. Acad. I. I. Mint este un vechi colaborator al revistei noastre.

[2] **Vezi Magazin istoric,** nr. 6-11/1975.

[3] La sfîrşitul lunii septembrie, Lenin arăta că: „... în C.C. şi în vîrfurile partidului nostru există un curent sau o opinie... **împotriva** luării imediate a puterii, **împotriva** insurecţiei imediate. **Trebuie să învingem** acest curent sau această opinie".

[4] Datele calendaristice sînt pe stil vechi.

[5] I. I. Mint arată că, dispunînd de exemplare ale scrisorilor, unii membri ai C.C. au informat şi unele comitete locale importante asupra conţinutului lor.

și la Moscova (inclusiv regiunea), cucerirea puterii, răsturnarea guvernului".

La aceeași ședință a C.C. s-a trasat ca sarcină membrilor C.C. care activau în Organizația militară și în Comitetul de partid din Petersburg să ia măsuri „pentru a nu se trece la acțiune în cazărmi și uzine". Într-adevăr, o acțiune spontană, înainte de momentul oportun, putea oferi guvernului provizoriu un pretext pentru zdrobirea revoluției. Trebuia să se acorde întreaga atenție activității minuțioase, sistematice, de pregătire a întregului partid pentru insurecție, de lămurire a maselor largi cu privire la inevitabilitatea acesteia.

Desfășurînd o activitate uriașă de propagandă cu privire la necesitatea insurecției, Lenin a continuat să elaboreze concret planul de desfășurare a ei. În această muncă deosebit de complexă și importantă s-a manifestat capacitatea sa organizatorică deosebită, imensele cunoștințe în domeniul militar, bazate pe studierea învățămintelor altor insurecții și pe experiența luptei revoluționare a bolșevicilor. Lenin pornea de la ideea nu a organizării de acțiuni izolate, ci a transformării răscoalelor spontane, dispersate, care aveau deja loc pe cuprinsul țării, într-o insurecție populară generală avînd ca scop răsturnarea dictaturii burgheziei. Lenin considera necesar ca insurecția să aibă loc la Petrograd, fără a renunța însă la eventualitatea declanșării ei mai întîi la Moscova, pentru a obține un efect de surpriză.

Un anume K. P. Ivanov

Pentru organizarea insurecției trebuia creat un comandament, un „comitet **secret,** alcătuit din militarii cei **mai de nădejde**".

Trebuia obținută o mare superioritate de forțe „în locul hotărîtor, în momentul hotărîtor", pentru a nu permite adversarului — mai bine înarmat și dispunînd de efective numeroase — să zdrobească detașamentele revoluționare. În acest scop, trebuia din timp stabilită legătura cu marinarii revoluționari din Flota baltică și cu unități desemnate anume, cantonate în zonele apropiate.

Petrogradul trebuia cucerit printr-o lovitură neașteptată și rapidă, atît din interiorul lui, cît și din afară; urmau să fie ocupate în primul rînd punctele principale: telefoanele, telegraful — pentru a-l lipsi pe dușman de legătura cu restul țării — gările, podurile. Totodată, în fiecare raion al orașului trebuiau luate în evidență, pentru a fi ocupate mai tîrziu, instituțiile guvernamentale, închisorile, școlile de ofițeri; trebuiau izolate unitățile pe care guvernul le-ar fi putut, eventual, chema în ajutor — cazacii, cavaleria, trupele de șoc. Planul cuceririi orașului prevedea, de asemenea, ocuparea marilor tipografii pentru a se asigura răsculaților posibilitatea de a edita ziare, manifeste, ordine.

În scopul cuceririi rapide a punctelor nodale din Capitală, se prevedea constituirea unor detașamente de șoc, compuse din soldații, muncitorii și marinarii cei mai conștienți, curajoși și devotați revoluției.

Insurecția nu trebuia să aibă caracterul unui complot; ea trebuia să se sprijine nu pe partid, ci pe clasa muncitoare, pe masele populare. De aceea Lenin acorda o atenție deosebită muncii de agitație, recomandînd ca în cursul unor mitinguri și adunări să se explice maselor sarcinile insurecției și lozincile partidului; totodată, să fie trimiși agitatori în unitățile militare care șovăiau, la regimentele de cazaci, cu scopul de a le smulge de sub influența ofițerilor sau măcar pentru a le neutraliza.

De la 12-14 septembrie, cînd Lenin ridicase prima dată problema organizării insurecției, trecuseră doar trei săptămîni și ceva. Inițial, Lenin nu abordase încă problema datei insurecției, lăsînd-o la aprecierea Comitetului Central, în funcție de situația din țară. Dar în acest răstimp, revoluția progresase. Acum, V.I. Lenin considera că s-a ajuns la momentul cînd trebuiau trimise în luptă toate forțele. La 10 octombrie, a avut loc o ședință a Comitetului Central la care, pentru prima dată după evenimentele din iulie (deci după trei luni și ceva), a apărut Lenin. El a venit machiat, fără barbă și fără mustăți purtînd o perucă și avînd un buletin de identitate pe numele de Konstantin Petrovici Ivanov.

Ședința s-a ținut în locuința lui N.N. Suhanov, adept al curentului reprezentat de ziarul **Novaia Jizn,** pe str. Karpovka, nr. 32, apart. 31. Suhanov lipsea de acasă, iar soția lui, G. K. Suhanova (Flaxerman), membră a partidului bolșevic, își pusese locuința la dispoziție pentru ședință. Din punct de vedere conspirativ, alegerea locului era foarte bună: greu de presupus ca agenții guvernului să-l caute pe Lenin acolo. La ședință au participat 12 membri ai C.C.: V.I. Lenin, A.S. Bubnov, F.E. Dzerjinski, G.E. Zinoviev, L.B. Kamenev, A. M. Kollontai, A. Lomov (G.I. Oppakov), I.M. Sverdlov, G.I. Sokolnikov, I.V. Stalin, L.D. Trotki, M.S. Uritki.

Raportul în problema principală, privind situația generală, a fost prezentat de Lenin: „Situația internațională este

În p. 44: *o manifestație a Gărzilor roșii la Petrograd*

...ert Thomas, trimis al guvernului ...ancez, în sprijinul lui Kerenski

de așa natură, încît trebuie să ne asumăm inițiativa", a subliniat el relevînd că liderii contrarevoluției proiectau să retragă trupele de pe front în interiorul țării și să predea Petrogradul germanilor. De aceea, devenise deosebit de necesară trecerea la acțiuni hotărîte.

V.I. Lenin a criticat cu vigoare faptul că în problema organizării insurecției „se observă o anume indiferență"; drept urmare „după cum se vede, acum sîntem în mare întîrziere", în timp ce împrejurările dictează în mod imperativ „să dăm atenție laturii tehnice a chestiunii".

În încheierea raportului, Lenin a propus o rezoluție cu privire la insurecția armată. În favoarea ei au votat 10 membri ai C.C., împotrivă — 2 (Zinoviev și Kamenev).

Apoi, Comitetul Central a creat un Birou Politic din 7 membri: V.I. Lenin, A.S. Bubnov, G.E. Zinoviev, L. B. Kamenev, C.I. Sokolnikov, I.V. Stalin, L.D. Trotki[1].

Lupta pentru garnizoană

Pînă atunci, de pregătirea insurecției se ocupaseră Comitetul Central al partidului și Organizația sa militară. Dar, pentru desfășurarea concretă a acestei mari acțiuni, era necesar un comandament special.

Scrisoarea lui Lenin **Marxismul și insurecția** se încheia cu cerința de a se organiza „**statul-major** al detașamentelor de insurgenți". În scrisoare erau definite și funcțiile unui asemenea organ. Din scrisoarea către Smilga se vede că, atunci cînd fusese trimisă, la 27 septembrie, încă nu se punea problema creării unui stat-major legal. Dar mersul evenimentelor istorice, creația revoluționară a maselor au dat curînd naștere unei forme concrete de Centru militar legal al Sovietelor, pe care bolșevicii, urmînd indicațiile lui Lenin, l-au transformat într-un stat-major legal al insurecției armate.

La 9 octombrie a fost dat publicității ordinul privind dislocarea pe front a garnizoanei din Capitală[2]. În aceeași zi, la ședința Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, fracțiunea menșevică a propus o rezoluție care recunoștea necesitatea plecării unităților din Petrograd „pentru apărarea căilor de acces ale orașului". Ca să camufleze esența contrarevoluționară a propunerii, rezoluția preconiza crearea, pe lîngă comandantul regiunii militare Petrograd, a unui colegiu alcătuit din reprezentanți ai Sovietului și Centroflot-ului[3]. În plus, figura un punct privitor la necesitatea organizării unui Comitet revoluționar al apărării, „care să clarifice problema apărării Petrogradului și a căilor sale de acces și să elaboreze planul apărării Petrogradului, prevăzînd sprijinul activ al clasei muncitoare".

Scopul acestei propuneri era de a crea condiții politice favorabile pentru trimiterea trupelor revoluționare în afara Capitalei și subordonarea totală a garnizoanei față de statul-major contrarevoluționar al regiunii militare Petrograd. Rezoluția a fost adoptată cu 13 voturi contra 12.

Dar intențiile menșevicilor nu au putut fi traduse în fapt. După ședința Comitetului Executiv, a avut loc plenara Sovietului din Petrograd, la care au participat peste 1 000 oameni. Plenara a respins rezoluția menșevicilor și a adoptat o alta, propusă de bolșevici care, ca o condiție a salvării țării, cerea trecerea puterii în mîinile Sovietelor.

Rezoluția bolșevică prevedea crearea unui Comitet revoluționar al apărării care urma să asigure nu numai apărarea Petrogradului împotriva pericolului din exterior, ci și „securitatea poporului împotriva atacului forțelor contrarevoluționare, care este pregătit fățiș".

La 11 octombrie, colegiul Secției militare a Sovietului din Petrograd a elaborat o rezoluție cu privire la constituirea, componența și funcțiile Comitetului revoluționar de apărare a Petrogradului și la crearea unei consfătuiri a garnizoanei ca verigă permanentă de legătură între trupele din garnizoană și statul major revoluționar. La 12 octombrie, Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd, a aprobat în ședință închisă, pe bază raportului lui P.E. Lazimir[4] **Regulamentul de funcționare al Comitetului militar-revoluționar și al consfătuirii garnizoanei.**

Consfătuirea garnizoanei urma să asigure o legătură strînsă

A. F. Kerenski, șeful guvernului provizoriu

---

[1] În cursul ședinței, Dzerjinski propusese ca „din rîndurile membrilor C.C. să se constituie un birou politic pentru conducerea politică în perioada imediat următoare".

[2] Guvernul provizoriu condus de Kerenski sconta, în felul aceasta, să slăbească forțele revoluționare care cîștigaseră de partea lor majoritatea garnizoanei. Totodată, plecarea unităților ducea la sporirea pericolului de a se ceda Capitala trupelor germane.

[3] Centroflot — denumirea prescurtată a Comitetului Central al tuturor flotelor din Rusia, aflat sub conducerea menșevicilor și socialiștilor-revoluționari, care sprijineau guvernul provizoriu.

[4] Reprezentant al socialiștilor-revoluționari de stînga.

Brutala reprimare a demonstrației muncitorilor și soldaților revoluționari. Petrograd, iulie 1917

și permanentă între comandamentul revoluționar și unități, ținînd comandamentul la curent cu situația concretă de la fața locului. Statul-major revoluționar devenea stăpînul **de facto** al forțelor armate din Petrograd, al flotei și al trupelor din Finlanda.

Menșevicii s-au împotrivit cu înverșunare aprobării regulamentului menționat. „Comitetul revoluționar care este înființat aici — spunea menșevicul M. I. Broido — nu înseamnă nimic altceva decît organizarea unui stat-major revoluționar pentru cucerirea puterii". O rezoluție a menșevicilor împotriva participării la Comitetul revoluționar a fost respinsă.

Simptomatic a fost faptul că Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd a modificat însăși denumirea noului organ: acesta a început să se numească Comitetul militar revoluționar [C.M.R.]. Eliminînd din denumire cuvîntul „apărare", autorii regulamentului (lucrătorii Secției militare a Sovietului din Petrograd) au subliniat prin aceasta caracterul ofensiv al acestui organ și volumul sarcinilor sale, care cuprindea nu numai unitățile garnizoanei, ci și formațiunile de luptă ale proletariatului (Garda roșie).

Garda roșie pe picior de război

După evenimentele din iulie, Garda roșie, proscrisă de guvernul provizoriu, trecuse în ilegalitate și efectivele ei se reduseseră, iar constituirea de noi formațiuni devenise mult mai grea. La 12 iulie, guvernul provizoriu emisese un ordin care îi obligase pe muncitori să predea toate armele în termen de trei zile. În cartierele muncitorești avuseseră loc percheziții de masă; totuși, dezarmarea Gărzii roșii nu reușise. Urmînd indicația partidului bolșevic, muncitorii au ascuns armele. În ciuda represiunilor, cadrele de bază ale Gărzii roșii s-au păstrat.

După Congresul VI, la care s-a adoptat linia insurecției armate, partidul a desfășurat o muncă imensă de pregătire a forțelor sale de luptă. Organizația militară a C.C. al P.S.D.M.R.(b) a trimis instructori în toate raioanele Petrogradului și s-a creat un centru orășenesc al Gărzilor roșii — Comenduirea centrală.

La 27-28 august, Garda roșie a ieșit din ilegalitate și a jucat un rol important în zdrobirea complotului kornilovist. Numai la Uzina Putilov s-au înrolat atunci în detașamentele Gărzii roșii peste două mii de oameni. În total, în acele zile, la Petrograd au intrat în Garda roșie cca. 25 000 oameni.

Înțelegînd bine adevăratul caracter al acestor unități, la 2 septembrie, Kerenski a emis ordinul de a se înceta imediat constituirea de detașamente organizate „sub pretextul luptei împotriva acțiunilor contrarevoluționare". Dar proletariatul nu a dat ascultare nici ordinelor guvernului burghez, nici poveților conciliatorilor.

După scrisorile lui Lenin cu privire la insurecție, bolșevicii au început să acorde și mai multă atenție instruirii luptătorilor din Gărzile roșii. Organizația militară a C.C. al partidului bolșevic a organizat cursuri speciale pentru instructorii detașamentelor de muncitori înarmați. În septembrie, pregătirea militară se desfășura în mod sistematic în 79 fabrici și uzine din Petrograd. Mii de muncitori studiau tactica luptelor pe baricade și a luptei de stradă, învățau să tragă cu mitraliera, ba chiar și cu tunul.

De la sfîrșitul lunii septembrie, la cursurile de instructori din Petrograd participau și alte orașe, soldați de pe fronturile de nord și de sud-

vest, marinari din Flotele Balticii și Mării Negre.

Conform statutului, adoptat la Conferința orășenească din octombrie, Garda roșie se constituia pe lîngă Soviete. Acum, cînd Sovietele se bolșevizau, Garda roșie devenea organ al lor. Conducerea ei nemijlocită o asigura Comenduirea centrală (președinte — K. K. Iurenev), dirijată, la rîndul său, de Comitetul militar-revoluționar.

Comenduirea centrală avea în subordonarea sa detașamentele raionale, în frunte cu comenduirile raionale. Detașamentele erau compuse din batalioane (pînă la 600 oameni), iar acestea se împărțeau pe formațiuni, plutoane și grupe de cîte zece. Corpul de comandă era ales de membrii formațiilor. Ca și înainte, Garda roșie avea un caracter de clasă și se forma pe bază de voluntariat.

La 23 octombrie, Comenduirea centrală a hotărît să treacă Garda roșie pe picior de război. Detașamentele din Petrograd al căror efectiv ajunsese la 20 000 oameni, au fost încazarmate, așteptînd semnalul partidului bolșevic pentru a începe insurecția.

La Moscova, în preajma izbucnirii insurecției, în Gărzile roșii se înrolaseră aproximativ 10 000 luptători.

În general, procesul de consolidare organizatorică a Gărzilor roșii s-a desfășurat în întreaga țară, efectivul lor total ridicîndu-se la cca. 75 000 oameni la mijlocul lunii octombrie.

Organizînd insurecția armată, partidul bolșevic conta nu numai pe simpatia armatei, ci și pe sprijinul direct al unei însemnate părți a acesteia. Un asemenea ajutor îl putea acorda în primul rînd Flota baltică (peste 80 000 marinari și cîteva sute de nave) precum și trupele revoluționare din Petrograd și de pe frontul de nord. Bolșevicii din Armata 12 comunicau Comitetului Central: „Majoritatea covîrșitoare a trupelor este de partea noastră". Armata 5 scria ziarului **Pravda:** „Majoritatea armatei are încredere numai în bolșevici. Ei sînt ultima speranță". Despre frontul de vest, I.M. Sverdlov raporta la ședința C.C. al partidului din 10 octombrie: „Starea de spirit [a soldaților] de pe front este în favoarea bolșevicilor, pe care îi vor urma împotriva lui Kerenski... Ei pot să trimită de la Minsk un corp de armată la Petrograd".

Centrobalt-ul și Sovietul din Kronstadt, conduse de bolșevici, acționau în strînsă legătură cu C.M.R. din Petrograd. La 17 octombrie, Centrobalt-ul a transmis comitetelor de navă și comitetelor unităților de litoral să constituie plutoane operative și să fie în alertă. Încă înainte, comandamentul marinei a fost supus unui control. La 23 octombrie, Centrobalt-ul a declarat că „flota urmărește cu atenție centrul și leagănul revoluției — Petrogradul — și este gata la prima chemare a Sovietului din Petrograd să vină cu arma în mînă în sprijinul revoluției".

Partidul bolșevic acorda o importanță extrem de mare activității în garnizoanele din spatele frontului. O anumită ilustrare a acestei acțiuni o poate da faptul că, în preajma lunii octombrie, pe cuprinsul țării acționau, după date incomplete, 350 organizații militare ale P.S.D.M.R.(b).

Garnizoana din Petrograd, cu un efectiv de peste 150 000 oameni, care împreună cu trupele din suburbii atingea cifra de aproape 240 000, era gata să acționeze la chemarea partidului bolșevic încă de la mijlocul lunii octombrie.

Pregătind forțele înarmate ale revoluției, partidul bolșevic a îndeplinit indicația lui Lenin privind necesitatea superiorității de forțe asupra inamicului.

Cuvînt introductiv, traducere și note de
Vladimir ZAHARESCU

Paris, septembrie 1938 -septembrie 1939

ANUL LAȘITĂȚILOR FATALE

JEAN ZAY

Carnetele secrete ale lui Jean Zay. **O cărțulie firavă, cu destin uimitor, aparținînd unui francez remarcabil, cu destin tragic. O cărțulie care se citește cu nesaț, ca un roman, deși (sau tocmai pentru că) toate întîmplările și personajele sale sînt pe deplin autentice, nimic nu e născocit. O cărțulie despre miniștrii unei țări mari și puternice, despre sfaturile lor de taină, despre învoielile, vrăjbile și tocmelile dintre ei, despre îndrăzneala celor puțini și fricile celor mulți, despre nepăsarea unora și perfidia altora — sau, pe scurt, despre felul cum acești miniștri au dus spre prăpastie țara lor și, odată cu ea, Europa întreagă.**

Născut la Orléans, în 1904, Jean Zay a aderat, încă din adolescență, la Partidul Radical Socialist, care avea nobile tradiții republicane și democratice. Începînd din 1932, alegătorii orașului său natal l-au trimis, fără întrerupere, în Camera deputaților celei de-a treia Republici (este republica a cărei existență s-a scurs între două înfrîngeri ale Franței — cea din 1871 și cea din 1940 — de ambele dăți triumfătoare fiind Germania).

Militant al aripii de stînga din partidul său și prieten apropiat al lui Léon Blum și al altor fruntași socialiști, Jean Zay nu a fost scutit de unele păcate, pe atunci foarte răspîndite printre oamenii politici burghezi cu vederi democratice: teama obsedantă de comunism și de perspectiva transformărilor revoluționare ale societății, tendința la compromisuri și tranzacții de culise nu numai cu partenerii, ci și cu adversarii, subestimarea

potențialului destructiv al forțelor reacționare din propria țară, incapacitatea de a demasca și combate pînă la capăt uneltirile extremei drepte etc., etc.

La Jean Zay însă nu erorile și slăbiciunile precumpăneau. Fidel vechilor și nobilelor crezuri progresiste ale radical-socialismului, el a îmbrățișat, cu entuziasm și dăruire de sine, cauza Frontului Popular, intrînd în guvernul pe care l-a impus, în 1936, votul celor mai largi mase populare. De-a lungul a trei ani și mai bine, tînărul ministru al Educației Naționale s-a străduit să restructureze, pe baze democratice, învățămîntul de toate gradele, refuzînd să-l mai trateze ca pe un apanaj rezervat exclusiv claselor dominante și făcîndu-l mai accesibil categoriilor situate pe treptele de jos ale scării sociale.

Dar, la activul lui Jean Zay, istoria înscrie, în principal, meritul de a fi sesizat, cu deplină luciditate, caracterul funest al politicii de conciliere față de Hitler, practicată la Paris și la Londra în ultimii ani ai deceniului patru. Cu o stupiditate care astăzi pare de-a dreptul neverosimilă, guvernanții francezi și britanici întîmpinau fiecare agresiune a Reichului nazist cu o toleranță practic nelimitată, ba chiar cu flatante manifestări de admirație, închipuindu-și că vor intra astfel în grațiile fiarelor fasciste pentru a le asmuți în direcția est.

Conciliatorismul — iată tema centrală a Carnetelor secrete, care nu sînt de fapt nici carnete (autorul a lăsat un unic caiet), nici mai secrete decît orice jurnal politic al oricărui ministru. Paternitatea absurdului titlu revine lui Philippe Henriot, odiosul lacheu parizian al cotropitorilor hitlerișți care avea să fie executat de patrioți în 1944. El a publicat manuscrisul în plină ocupație germană (1942), cu o prefață și numeroase comentarii menite să dea celor 91 pagini o alură incriminatoare pentru autor, care fusese întemnițat încă cu doi ani în urmă. Rezultatul a fost exact invers celui scontat, deoarece cartea revela uriașa culpă a conciliatorilor în înfrîngerea Franței din mai-iunie 1940. Un efect de bumerang pentru slugile zvasticii, care s-au răzbunat în stil propriu: în 1944, după patru ani de detenție, fostul ministru a căzut sub gloanțele așanumitei „milități" — aproximativul echivalent francez al poliției legionare de sinistră memorie.

Jean Zay a pierit, dar Carnetele îi supraviețuiesc, intrînd în tezaurul istoriei ca un prețios document de epocă. În covîrșitoarea majoritate a cazurilor, însemnările se referă la ședințele guvernului prezidat, de la 10 aprilie 1938, de Edouard Daladier (1884-1970). Dezbaterile permit cititorului să deslușească cele trei orientări fundamentale care divizează pe membrii cabinetului. Oricît ar părea de bizar, toate cele trei tendințe au lideri radical-socialiști: Daladier, premierul cu „frunte de taur" și verb bătăios, dar cu voință molatecă și răzgîndiri frecvente, e șeful oscilanților; Georges Mandel și Jean Zay luptă în primele rînduri ale celor decișI să nu se mai lase intimidați de șantajul hitlerist; pe conciliatori îi dirijează Georges Bonnet (1889-1967), titularul Externelor, supranumit „ministrul Afacerilor Străine de Franța", purtătorul steagului alb al tuturor capitulărilor în fața fascismului. Desfășurîndu-se cu politicoasă îndîrjire pe frontul verbal din jurul mesei de consiliu, războiul dintre cele trei grupări precede cel de-al doilea război mondial cu un an — anul Carnetelor.

... În septembrie 1939, Jean Zay, consecvent cu sine însuși, părăsește confortabilul său birou ministerial, plecînd ca sublocotenent voluntar pe front. Jurnalul se curmă brusc la 14 septembrie, printr-o ultimă notă, alcătuită doar din patru cuvinte: „Et maintenant la guerre"... Și acum, războiul!

Nicolae MINEI

Luni,
18 septembrie 1938

Daladier face o dare de seamă a convorbirii, care a avut loc ieri, la Londra, între miniștrii francezi și englezi. La Berchtesgaden[1], Hitler a cerut un plebiscit în toată Cehoslovacia și pentru toate minoritățile[2]. În caz contrar, el va acționa, în ciuda riscurilor de război.

Chamberlain i-a spus lui Daladier: „Sîntem împotriva oricărui angajament în Europa Centrală. Runciman[3] a avut o scenă violentă cu Beneș. Franța nu trebuie să conteze pe intervenția Angliei decît dacă va fi amenințată integritatea teritoriului dv. — și nici atunci imediat, căci ne sînt necesare anumite răgazuri, de pildă pentru a consulta dominioanele. Vom putea să vă trimitem 200-300 avioane și două divizii de infanterie, dar nu imediat. În schimb, flota se va pune de îndată în mișcare. Dar, dacă intrați în război, veți izbuti oare, chiar victorioși, să refaceți Cehoslovacia așa cum arată acum?".

Daladier a apărat din răsputeri poziția franceză, dar zadarnic. Propunerea Londrei constă, așadar, în desemnarea unei comisii internaționale care să stabilească în ce condiții se vor ceda Germaniei districtele [cehoslovace] cu majoritate germană, de unde cehii vor trebui să plece. Se va proceda la un schimb de populație. Noul stat [cehoslovac] va fi garantat de cinci-șase puteri, printre care și Anglia.

---

[1] Reședință preferată a lui Hitler, în Bavaria, nu departe de München.

[2] De comun acord cu naziștii, guvernul horthyist de la Budapesta și cel al „coloneilor" de la Varșovia întrețineau o agitație artificială în rîndurile minorităților maghiară și poloneză, pentru a precipita dezmembrarea statului cehoslovac.

[3] Lordul Runciman, trimis de Chamberlain pentru a „investiga" situația din regiunea sudetă, a avut, de la început, o atitudine favorabilă Reichului.

Daladier consideră că trebuie să acceptăm. Dacă nu, Germania va recurge la forță și noi ne vom găsi singuri în război, vreme de cel puțin o lună. Nici un francez nu poate accepta să-și angajeze țara împotriva Germaniei și Italiei, fără a conta pe ajutorul imediat al Angliei.

Bonnet declară că, dacă cehii vor refuza, el ne va cere să „interpretăm" pactul pe care-l avem cu Cehoslovacia. Ne spune că, ori de cîte ori l-a primit pe Osuski[1], l-a prevenit, în mod confidențial, că nu vom interveni fără participarea Angliei. Cîțiva miniștri îi atrag atenția că nu aceasta este politica guvernului francez. Bonnet le răspunde că și-a exprimat o părere personală.

Miercuri,
21 septembrie 1938

Cabinetul ceh a deliberat toată ziua de 19 și toată ziua de 20[2]. În noaptea de 20 spre 21 septembrie, Parisul și Londra au exercitat asupra guvernului de la Praga o presiune pe care cehii au calificat-o drept irezistibilă și în fața căreia au cedat, consternați.

Se spune că, contrar hotărîrii adoptate de consiliul nostru de miniștri, Bonnet a avertizat Cehoslovacia că în caz de refuz o vom abandona. În fața atitudinii noastre, Polonia și Ungaria emit aceleași pretenții ca și Germania, cu care se concertează direct și care pare a vorbi în numele lor; se spune că, în noaptea de 20 spre 21 septembrie, Beneș ne-a rugat să cerem un arbitraj, dar noi am refuzat să ne angajăm în această direcție.

Joi,
22 septembrie 1938

Mă întreb cum de s-a putut desfășura, timp de opt zile, campania de presă pentru neutralitatea Franței care ne-a silit să batem în retragere[3] și a dovedit lui Hitler cît de divizați sîntem, fără ca Ministerul nostru de Externe să reacționeze în vreun fel. Oare au cedat englezii sau totul se datorește faptului că ne-au găsit pe noi, francezii, prea puțin hotărîți? De la discursul lui Bonnet de la Pointe de Grave[4] au trecut doar cîteva zile. Avem oare două diplomații?

Jean Zay (stînga) împreună cu Paul Reynaud (18.IV.1939)

În p. 50: *Neville Chamberlain, președintele cabinetului englez, și Édouard Daladier, șeful guvernului francez, în timpul „crizei" cehoslovace*

Duminică,
25 septembrie 1938

Invitați la Londra, Daladier și Bonnet țin consiliu de cabinet la ora 15. Daladier ne amintește că planul britanic, acceptat de noi, prevedea pe de o parte cedarea de teritorii numai acolo unde germanii sînt în proporție de 50 la sută, pe de altă parte garantarea viitorului stat cehoslovac [de către marile puteri capitaliste]. Or, Hitler a ridicat alte pretenții în memorandumul pe care Chamberlain s-a mulțumit să-l transmită Pragăi[5].

Daladier întinde pe masă harta, pe care figurează exigențele lui Hitler: în roșu — regiunile pe care vrea să le ocupe și în verde — cele ce vor rămîne cehilor, dar unde se va ține plebiscitul.

După citirea memorandumului, examinăm harta. Schimb de păreri. Remarcăm că zona verde cuprinde regiuni pur cehe, care nu au figurat niciodată pe hărțile lui Henlein[6]. Unul dintre aceste teritorii se găsește în plin centrul Cehoslovaciei. În cadrul zonei roșii, germanii vor lua toate fortificațiile, iar Plzeň cu uzinele Skoda, se va afla la numai 3 km de trupele lor. Boemia va fi aproape izolată, comunicînd cu restul țării doar printr-o fîșie lată de 30 km și lipsită de căi ferate. Sub ce presiuni se va ține plebiscitul?

Bonnet declară că anumite condiții [din memorandumul nazist] i se par acceptabile, altele formează o bază de discuție sau stîrnesc rezerve.

Întreb dacă, după aplicarea acestui proiect, Cehoslovacia rămîne capabilă de a opune un minimum de rezistență militară.

— Nu imediat, îmi răspunde Daladier.

Marți,
27 septembrie 1938

La ora 10, consiliu de miniștri la Palatul Elysée[7].

Bonnet ia cuvîntul și scurta sa expunere provoacă o profundă tulburare printre cei de față. Ministrul de Externe declară că a sosit momentul să precizăm ce înțelegem prin

---

[1] Ambsadorul Cehoslovaciei la Paris.

[2] La 19 septembrie 1938, guvernele francez și britanic au cerut Cehoslovaciei să cedeze regiunea sudetă Germaniei hitleriste.

[3] Campania presei de dreapta și alte manifestări capitularde din Franța au servit drept pretext conciliatorilor din guvernul britanic, ca la 21 septembrie să declare cehilor că în caz de neacceptare a „propunerilor" anglo-franceze, își declină orice răspundere.

[4] În cuvîntarea respectivă, Bonnet reafirmase, pe un ton categoric, decizia guvernului francez de a-și îndeplini obligațiile față de aliata sa, Cehoslovacia.

[5] Vizita făcută de Chamberlain lui Hitler, la 22-23 septembrie, l-a determinat pe dictator să-și sporească brusc pretențiile, cerînd ocuparea militară imediată a regiunii sudete și organizarea unui plebiscit pe o vastă arie limitrofă.

[6] Konrad Henlein era liderul partidului nazist din regiunea sudetă și o unealtă docilă a Berlinului în tot cursul „crizei cehoslovace".

[7] Construit în 1718, Palatul Elysée a devenit, în 1873, reședința Republicii Franceze. Acolo se țineau ședințele Consiliului de Miniștri al celei de-a III-a Republici Franceze, care aveau de dezbătut probleme deosebit de importante și la care participa și președintele republicii — în 1938, Albert Lebrun.

„sprijinul acordat Cehoslovaciei". În ceea ce-l privește, e vorba de un ajutor indirect, (livrarea de armament și mobilizarea armatei noastre pentru a reține trupele germane la frontiera cu Franța), nu de o eventuală intrare a noastră în război. După părerea lui Bonnet, nu ne-am aflat niciodată într-o situație militară atît de rea. Anglia nu ne va da decît flota militară, dar nici un avion și cel mult două divizii de infanterie. E imposibil să facem război dacă germanii intră în Cehoslovacia la 1 octombrie.

Daladier răspunde că nu înțelege. Dacă Bonnet era decis să abandoneze Cehoslovacia, trebuia s-o fi spus mai dinainte. Prin urmare, Hitler nu are decît să înhațe totul. E inadmisibil să vorbim numai despre forța lui și despre slăbiciunea noastră.

Președintele Republicii spune că se va vedea la momentul cuvenit.

Reynaud[1] afirmă că dacă va transpira cel mai mic ecou despre expunerea lui Bonnet, va fi o catastrofă pentru Franța. Dacă l-ar fi auzit, Hitler ar fi putut acționa în voie.

— Nu mai înțeleg nimic, declară, în același sens, cîțiva miniștri.

Consiliul ia sfîrșit la ora 11.45, într-o atmosferă de mare emoție.

Vineri,
30 septembrie 1938

Semnarea Acordului de la München[2], la ora 1.45 dimineața. După-amiază, înapoierea triumfală a lui Daladier. Imediat, la ora 17.30, consiliu de miniștri la Elysée.

Daladier face o expunere asupra discuțiilor de la München. S-a ajuns la un acord, luîndu-se ca bază o notă gata redactată, pe care Ciano [ministrul de Externe al Italiei fasciste] a scos-o din buzunar. Zona roșie va fi ocupată treptat, între 1 și 10 octombrie.

Miercuri,
23 noiembrie 1938

Consiliu de miniștri la ora 10. Bonnet ne pune la curent cu „declarația franco-germană". Povestea a început la 19 octombrie, cu prilejul ultimei convorbiri dintre Hitler și Poncet[3]. Hitler a arătat că trebuie să ne îmbunătățim relațiile și că e dispus să pregătească o declarație în acest sens. La 7 noiembrie, contele Welczeck[4] a adus un proiect. Bonnet a cerut o modificare. Ieri, Welczeck i-a adus lui Bonnet declarația retușată, exprimîndu-și dorința ca Ribbentrop [ministrul de Externe hitlerist] să vină la Paris, pentru a o semna, între 28 noiembrie și 3 decembrie. Englezii sînt de acord și rușii au fost informați.

Cîțiva miniștri regretă inoportunitatea acestei declarații, acum cînd Germania e izolată. Daladier precizează că negocierile au început cu mult înainte și regretă că nu s-a publicat ceva în presă pe această temă.

Venirea lui Ribbentrop la Paris stîrnește o împotrivire generală, căreia pare să i se alăture și președintele republicii. Bonnet insistă totuși.

Vineri,
10 martie 1939

La ora 10, consiliu de miniștri la Elysée. Expozeu al lui Bonnet, care vorbește despre criza slovacă[5]. Mandel[6] îmi șoptește la ureche că Bonnet trece sub tăcere o notă germană, primită cu 48 ore în urmă.

Vineri,
17 martie 1939

La ora 10, consiliu de miniștri la Elysée. Daladier, într-o scurtă expunere, arată că socotește de prisos să mai evoce gravele evenimente care au avut loc. Pe plan extern, crede că trebuie să ne pregătim de război. Dar pe plan intern se impun hotărîri grave, mai ales în domeniul armamentului.

— Sîntem de acord? întreabă Lebrun.

Ca de obicei, nimeni nu scoate o vorbă. Cer cuvîntul: trebuie să proclamăm că am pus capăt politicii de concesii și de timiditate, care în cîteva luni, ne-a adus la un dezastru fără precedent. Franța nu va mai ceda un milimetru, lucru care trebuie să se știe.

Lebrun declară că trebuie să fim foarte prudenți. O rechemare temporară a ambasadorului nostru de la Berlin i-ar putea servi drept pretext lui Hitler, „doar știm ce fire are".

Vineri,
31 martie 1939

La ora 11, îi fac o vizită lui Jeanneney, președintele Senatului. Acesta îmi spune lucruri extrem de tari despre Bonnet, în care nu mai are încredere nimeni, nici în Franța, nici în străinătate. L-a sfătuit pe Daladier să se descotorosească de el, dar îl va asculta oare?

Marți,
11 aprilie 1939

La ora 16, consiliu de cabinet pe strada Saint-Dominique[7]. Daladier face o expunere despre situația internațională. Italienii au ocupat Albania, la 48 ore după ce îi asiguraseră pe englezi că nu au nici o intenție dușmănoasă față de această țară.

Problema esențială este de a salva România. Spre ea se vor îndrepta germanii pentru a avea petrol. Englezii au garantat Polonia și Grecia. Trebuie să obținem o garanție și pentru România.

Marți,
22 august 1939

La ora 17, consiliu de cabinet pe strada St. Dominique. Daladier face o expunere [în legătură cu pactul de neagresiune sovieto-german]. În privința măsurilor militare, Daladier spune că putem chema sub arme un număr oarecare de rezerviști.

— Dacă vreți, putem hotărî mobilizarea generală, adaugă el, deși nu pare să o considere necesară deocamdată.

---

[1] Paul Reynaud era ministru de Finanțe în guvernul Daladier.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1973.

[3] André François-Poncet își încheia atunci misiunea sa de ambasador al Franței la Berlin (vezi **Magazin istoric**, nr. 1-3/1976).

[4] Ambasadorul Germaniei naziste la Paris.

[5] Expresia „criza slovacă" desemna, eufemistic, cotropirea întregii Cehoslovacii de către Hitler. Invazia a avut ca pretext proclamarea independenței Slovaciei, de către un „guvern" de marionete ale naziștilor.

[6] Georges Mandel (1885-1944), ministru de Interne în guvernul Daladier și unul dintre adversarii cei mai consecvenți ai politicii de conciliere, a fost și el ucis de călăii fasciști ai „miliției".

[7] Sediul Ministerului de Război, al cărui portofoliu fusese preluat tot de Daladier.

Mandel și Reynaud se pronunță pentru o mobilizare generală imediată. Bonnet declară:

— Eu nu o cer!

După această frază, se face tăcere.

Reynaud vorbește despre ajutorul financiar care trebuie acordat Poloniei și României. E indispensabil ca Anglia, mai bogată ca noi, să furnizeze mai bine de jumătate din acest ajutor.

Joi,
24 august 1939

La ora 10, consiliu de miniștri la Elysée. De cîteva luni, repetăm că nu e vorba de Danzig[1], nici măcar de Polonia, ci de cine va deține hegemonia în Europa și de soarta Franței pe termen scurt. Dacă îl lăsăm să înăbușe Polonia, Hitler îi va veni repede de hac. Noi vom fi dezonorați și Germania, formidabil întărită, se va întoarce, peste cîteva săptămîni, împotriva noastră.

Plec de la consiliu foarte îngrijorat în ceea ce privește fermitatea mai multor colegi ai mei.

Joi,
31 august 1939

La ora 15, Monzie[2] mă anunță că Mussolini i-a propus lui Bonnet convocarea unei conferințe internaționale, care să dezbată revizuirea Tratatului de la Versailles.

La ora 18, consiliu de miniștri la Elysée. Bonnet ia cuvîntul. Ciano a anunțat că Mussolini propune Franței și Angliei să invite Germania la o conferință, pe data de 5 septembrie „pentru a examina clauzele Tratatului de la Versailles, cauza actualelor frămîntări". Chamberlain s-a declarat de acord, fără măcar a-și reuni cabinetul, dar cere în prealabil, demobilizarea armatelor. Bonnet susține că ar fi foarte primejdios să refuzăm pur și simplu propunerea italiană.

Daladier ia cuvîntul și declară, pe un ton categoric, că lecția de la München a demonstrat că semnătura lui Hitler nu are nici o valoare. După cîte știe el, Chamberlain e împotriva unei conferințe despre soarta Poloniei, dar încearcă să evite un refuz brutal.

Interpretarea atît de diferită pe care o dau Daladier și Bonnet atitudinii lui Chamberlain provoacă stupoare în Consiliul de miniștri.

Noaptea de 31 august spre 1 septembrie 1939

În ciuda răspunsului nostru dat lui Mussolini[3], Germania invadează Polonia, după ce Ribbentrop nu l-a primit pe ambasadorul acesteia decît seara tîrziu, pentru a-i citi, foarte repede, o listă de propuneri pe care Varșovia le ignora.

Sîmbătă,
2 septembrie 1939

La 19.30, consiliu de cabinet. Ciano i-a telefonat lui Bonnet că Italia e de acord cu o conferință în cinci, dar cere ca înainte de a trimite vreun ultimatum, să așteptăm pînă duminică la amiază răspunsul Germaniei la proiectul de conferință. Bonnet insistă să acceptăm propunerea italiană. Daladier se declară de acord ca și întreg consiliul, cu excepția lui Mandel. Reynaud pune însă o întrebare:

— Dar dacă Italia încearcă doar să cîștige timp pentru Germania? Dacă aceasta, atingîndu-și obiectivele [în Polonia] va propune încheierea păcii? Nu ne va veni mai greu să-i declarăm război?

Sîmbătă,
9 septembrie 1939

La ora 17, consiliu la Elysée. Nimeni nu suflă un cuvînt despre operațiunile militare. Îl întreb pe Mandel dacă e adevărat că Pétain va intra în guvern.

— Ar fi o greșeală, îmi răspunde el, căci era defetist și în 1914-1918.

După părerea lui Mandel, polonezii au toate motivele să se plîngă: noi nu acționăm destul de energic.

---

[1] Denumirea germană a portului polonez Gdansk.

[2] Anatole de Monzie, politician de dreapta și admirator fanatic al lui Mussolini, era ministru al Lucrărilor Publice.

[3] Acceptînd propunerea lui Mussolini, guvernul francez solicitase ca la conferință, alături de Germania, Italia, Anglia și Franța, să participe și Polonia.

ISTORIA ȚĂRII...

(Urmare din p. 38)

Demne de relevat sînt simpatia, admirația și dragostea Marthei Bibescu pentru țărănime, pe atunci exploatată, oropsită și umilită. În ochii scriitoarei poporul este „esențialmente curajos, răbdător, credincios", în contrast cu „odioșii boieri", trădători, corupți, lași, de aceea îi atribuia lui Constantin Mavrocordat următoarea profesie de credință: „Învățînd să-i cunosc pe cei mari am ales: îi prefer pe cei umili, aceasta va fi constanta domniei mele pămîntești și gîndul credincios al neamului meu: dragostea pentru poporul de jos, **prostimea**[1], poreclă dată plebei, care ținea piept simulînd prostia, de către cei ce vlăguiau poporul, cei înavuțiți, cei corupți".

Martha Bibescu nu a scris un tratat de istorie a țării noastre și nici nu s-a inspirat din trecutul ei pentru a concepe un roman. Dar numeroasele crîmpeie de cronică românească, presărate de-a lungul operei sale, scot la iveală mîndria autoarei de a aparține unui popor care și-a păstrat ființa, și-a apărat meleagurile printr-o luptă dîrză, necurmată, împotriva unor adversități de neînchipuit.

Exprimîndu-și convingerea că, de-a lungul veacurilor, românii s-au afirmat tot mai viguros pe arena istoriei, scriitoarea păstrează o credință nestrămutată în destinul luminos al poporului nostru:

„Va veni o vreme cînd acest popor, care n-a fost cunoscut pînă acum, va fi luat în seamă. Din această țară, trecută sub tăcere, vor răsuna cîntece și muzică. Neamul acesta va renaște după un mileniu de existență și lumea se va mira ca de o minune să afle, în sfîrșit, tot ceea ce el posedă din conștiința universală".

---

[1] În românește în text.

DIN NOU DESPRE CRUCIȘĂTORUL „INDIANAPOLIS"

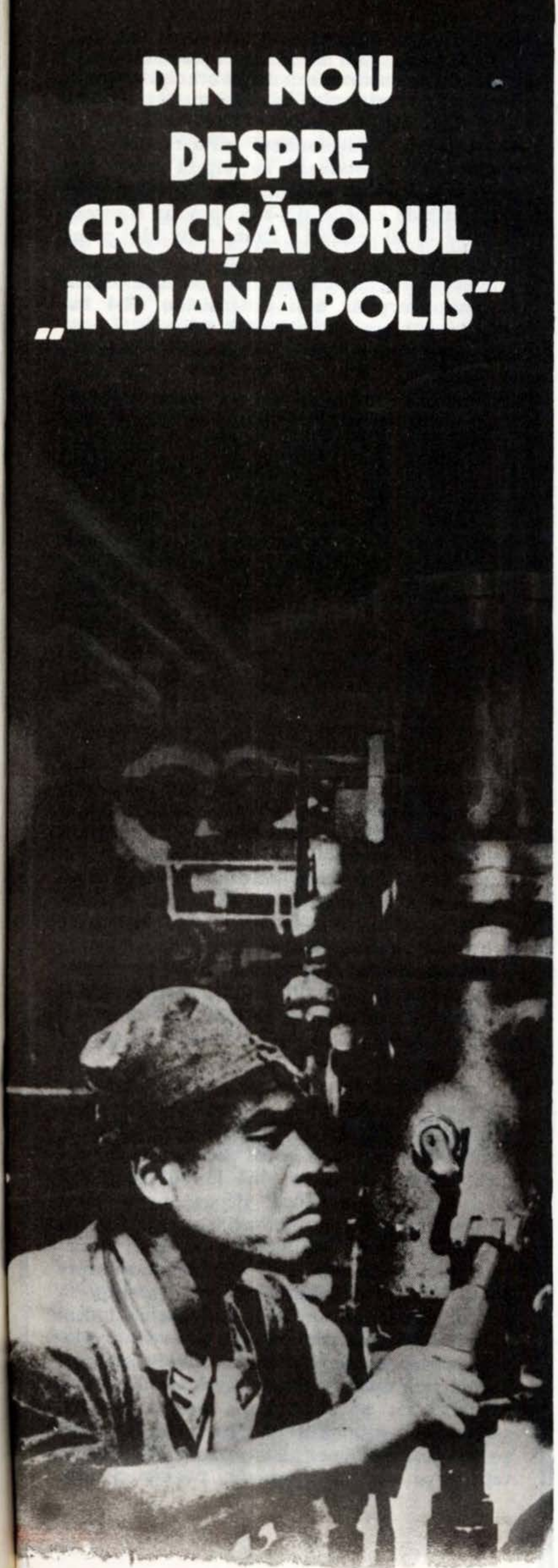

În urmă cu șapte ani (nr. 11-12/1970) prezentam cititorilor noștri ultima dramă din Pacific a celui de-al doilea război mondial. Cu aproximativ o lună înainte de semnarea actului de capitulare necondiționată a Japoniei, submarinul nipon I-58 torpila crucișătorul greu american „Indianapolis". 880 marinari și ofițeri piereau înghițiți de apele oceanului; comandantul și 315 marinari erau salvați. Ni s-a părut interesant să revenim acum cu versiunile niponă și americană despre acest episod final al culiselor marii conflagrații.

Intrat în luptă la 7 decembrie 1941 și întors la baza sa din portul Kure la 18 august 1945, Mochitsura Hashimoto, comandantul lui I-58, a brăzdat în lung și în lat — la bordul submarinului său — imensele spații ale Oceanului Pacific, participînd la multe acțiuni de luptă din această zonă. Rodul experienței sale de ofițer pe submarin a fost volumul de amintiri Sunk **(„Cei din adîncuri").**

Episodul despre „Indianapolis", din penultimul capitol al cărții (versiunea în limba engleză a apărut la New York, în 1954) prezintă interes pentru cititor mai ales prin via dispută pe care a suscitat-o, în rîndul specialiștilor, mijlocul de distrugere folosit de japonezi împotriva crucișătorului american. Ce gen de armă a scufundat pe nefericitul „Indianapolis"?

Răspunsul comandantului Hashimoto la această întrebare este contestat de un compatriot al victimelor de pe „Indianapolis" — amiralul Edward Latimer Beach. Ofițer pe cîteva nave de suprafață, colaborator al statului major naval din Washington și autor a patru volume adresate marelui public, Beach a absolvit și Școala de submarine din New London (Statul Connecticut), după care a luptat la bordul unor astfel de nave în perioada 1942-1945. De remarcat că, după sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, a comandat submarinul care a efectuat primul ocol al lumii în submersie. Calități și funcții care dau o pondere destul de importantă punctului său de vedere.

Torpile...

MOCHITSURA HASHIMOTO

Era în ziua de 29 iulie 1945. Părăsisem de zece zile baza, continuîndu-ne misiunea în lungul Pacificului. Rezervele de legume proaspete erau pe sfîrșite și nu mai aveam decît cîteva cepe. În rest, de dimineața pînă seara, trebuia să ne mulțumim cu conserve, de care ni se cam făcuse lehamite.

În speranța că o să întîlnim inamicul, ne-am îndreptat spre punctul de intersecție

Căpitanul Hashimoto la periscop

al rutelor sale de comunicaţie dintre Insulele Leyte şi Guam şi Arhipelagul Palau şi Insula Okinawa. Ziua, vremea a fost urîtă, dar fără furtună. Am navigat la suprafaţă. Cu radarul şi cu cele patru binocluri mari, prietenii noştri de nădejde, speram să detectăm inamicul înainte de a ne descoperi el pe noi. Spre seară, vremea s-a stricat. Pe la ora 19, vizibilitatea a ajuns aproape de zero. Am intrat în imersiune, hotărînd să aşteptăm luna, care apărea, de obicei, pe la ora 22. După ce am ordonat să fiu trezit la ora 22.30, am plecat să mă odihnesc în salonul ofiţerilor.

La ora stabilită, maestrul de cart mi-a raportat că totul este în ordine. După ce mi-am făcut rugăciunea în faţa altarului improvizat de noi pe submarin, am urcat în chioşcul de comandă. Mi-am lipit ochiul de periscop şi am privit în jur. Încet, încet, privirea mi s-a obişnuit cu întunericul; oceanul era pustiu şi pe ecranul radarului nu se vedea nici un avion. Am început să ne ridicăm la suprafaţă. Continuam să cercetez prin periscopul de noapte marea din jur, cînd am auzit exclamaţia ofiţerului cu navigaţia: „Unghi 90° tribord, pare a fi o navă inamică!". Am urcat repede pe puntea comenzii şi am îndreptat binoclul în direcţia indicată. La orizont, sub razele lunii, se vedea clar o pată neagră: era o navă duşmană. Pentru a nu fi reperaţi, am ordonat imediat: „În imersiune!". I-58 s-a scufundat repede. „Pregătiţi tuburile lans-torpile! Piloţii kaiten-urilor[1] să fie gata!", am ordonat din nou. Era ora 23.08. Am venit apoi uşor spre stînga; silueta navei se afla astfel exact în faţa noastră. Urmăream prin periscop conturul ei. Din cînd în cînd priveam la orizont, dar nici un alt pericol nu ne pîndea. Inamicul se apropia încet, îndreptîndu-se drept spre noi. I-58 era gata să lanseze şase torpile. Am trecut prin cîteva clipe de emoţie, la gîndul că putea fi un distrugător care ne descoperise şi se pregătea de atac. Atîta timp cît nu-i cunoşteam clasa şi înălţimea catargelor, nu puteam stabili distanţa pînă la el. Nici măcar zgomotul elicelor nu i-l auzeam prin hidrofoane.

Treptat, conturul întunecat şi rotund s-a transformat într-o siluetă triunghiulară. La ora 23.09 m-am pregătit pentru o jerbă de şase torpile. Apoi am dat ordin unui pilot de kaiten să-şi ocupe locul, iar altuia să se pregătească. Dimensiunile navei inamice creşteau treptat. Pentru a lansa torpilele şi a lovi ţinta era nevoie să cunoaştem distanţa care ne despărţea şi viteza ei de deplasare. Calculele trebuiau executate de comandant cu ochiul lipit de periscop. După înălţimea arborelui mare, cam 27 m, am apreciat că este vorba de un cuirasat sau de un crucişător greu. Distanţa s-a redus pînă la 3 650 m. Am stabilit pentru lansare: distanţa — 1 830 m, unghi — 45° tribord. Hidrofonistul mi-a raportat că inamicul se deplasează cu viteză mare, dar privind mai atent am constatat că nu mergea chiar atît de repede şi i-am apreciat o viteză mijlocie — 20 noduri. Eram atît de prins cu punerea la punct a atacului cu torpile convenţionale, încît n-am mai dat alte ordine oamenilor-torpilă, deşi ei insistau să-i întrebuinţez. Am hotărît să-i folosesc numai dacă operaţiunea nu-mi reuşea cu torpilele obişnuite.

Luna se afla în pupa noastră, aşa că vedeam bine nava inamică; se conturau foarte clar arborele dinapoi şi două turele la pupa. Fără nici o îndoială, era o navă din clasa „Idaho".

Într-o linişte mormîntală, I-58 aştepta cu nerăbdare ordinul de lansare a torpilelor. „Ochii" lui erau periscopul comandantului, iar „urechile" hidrofonul. Oamenii-torpilă stăruiau cu întrebările: „Ce mai e nou? Unde e inamicul? De ce nu ne lansaţi?". Se apropia momentul fixat pentru începerea atacului: schimbasem elementele de lansare, distanţa: 1 370 m, unghiul 60°. În sfîrşit, am ordonat: „Foc!". Ca un evantai, cele şase torpile — ţîşnind din două în două secunde — au pornit în întîmpinarea crucişătorului. Mi-am lipit repede ochiul de periscop, dar n-am văzut nimic. Am adus submarinul pe o direcţie paralelă cu cea de deplasare a navei americane, apoi am aşteptat cu înfrigurare exploziile. Fiecare minut ni se părea o veşnicie. În sfîrşit, două coloane de apă, apoi flăcări roşii au izbucnit în faţa şi în spatele turelei de artilerie la tribord. Apoi s-a înălţat o a treia coloană de apă lîngă turela nr. 2. Părea că, de jur împrejurul navei, exploziile se ţineau lanţ. „Ţinta lovită!", „Ţinta lovită!", strigam eu cu fiecare torpilă care nimerea nava duşmană. Echipajul a început să ţopăie de bucurie.

Crucişătorul îşi pierduse viteza, dar plutea încă. Am ridicat şi periscopul de zi, dînd astfel ofiţerilor din cabina de comandă posibilitatea să vadă ce se petrecea la suprafaţă. Curînd, a ajuns pînă la noi zgomotul unei explozii puternice, depăşind cu mult pe cea provocată în mod obişnuit de torpile. Au mai răsunat apoi alte trei explozii succesive, urmate de alte şase. Neînţelegînd despre ce e vorba, echipajul nostru a început să strige: „Atac cu grenade submarine"! Am liniştit repede oamenii, spunîndu-le că exploziile proveneau de pe nava torpilată, căci prin apropiere nu se mai aflau americani. Deoarece inamicul nu se scufundase, ne-am pregătit să lansăm o a doua jerbă. Din nou i-am auzit pe piloţii torpilelor: „Nu se scufundă, trimiteţi-ne pe noi". Într-adevăr, pentru ei, cru-

[1] Corespondent naval al avionului **kamikaze** şi una dintre ultimele inovaţii japoneze în materie de armament, **kaiten**-ul era o torpilă mare, avînd la bord un pilot, care o conducea pînă la ţintă şi care devenea prima ei victimă.

cișătorul era o pradă ușoară, chiar și pe întuneric, dar mă gîndeam că, odată lansați, plecau fără întoarcere. În plus, era posibil ca nava să se scufunde înainte ca ei să ajungă la țintă. Nu voiam să risc, așa că am hotărît ca, de data aceasta, să nu folosesc oameni-torpilă. Nu aveam de ce să mă grăbesc. Curînd, mi s-a raportat că inamicul utilizează hidrolocatoarele, încercînd, probabil, să stabilească distanța pînă la noi. Ca să nu ne descopere, am coborît la o adîncime destul de mare pentru a reîncărca tuburile lans-torpile. În același timp, hidrofonul și hidrolocatorul „nu scăpau din ochi" pe inamic. De unde să știu că, așa după cum aveam să aflu după război, „Indianapolis" își trăia atunci ultimele clipe?

La scurt timp mi s-a adus la cunoștință că semnalele hidrolocatorului inamic încetaseră. Încheind operația de reîncărcare a tuburilor lans-torpile, am venit la imersiune periscopică și am îndreptat submarinul spre locul unde s-ar fi putut să se fi scufundat nava inamică. N-am văzut însă nimic. Țineam foarte mult să am dovada victoriei obținute, dar, pe întuneric, era foarte greu să distingem eventuale rămășițe la suprafața apei. Cu părere de rău am guvernat spre nord-est, temîndu-ne să nu fim urmăriți de aviația și flota americană.

La 7 august, am auzit la radio comunicatul despre distrugerile provocate orașului Hiroshima de o singură bombă. Locotenentul Nishimura, care asculta de obicei emisiunile posturilor americane, mi-a spus că nu era o bombă obișnuită.

Înainte de decolarea bombardierului B-29, purtînd la bordul său bomba pentru Hiroshima, echipajul avionului aflase despre scufundarea crucișătorului „Indianapolis", care transportase din S.U.A. la Tenian, masa critică de uraniu 235, sîmburele exploziv al bombei atomice Little Boy („Băiețașul"). Pe această bombă, echipajul avionului notase următoarea dedicație: „Un dar pentru sufletele morților de pe Indianapolis".

...sau kaiten-uri?

EDWARD L. BEACH

Analizînd împrejurările în care a fost scufundat „Indianapolis" și cunoscînd preferința japonezilor pentru utilizarea oamenilor-torpilă, am ajuns la concluzia că, la 29 iulie 1945, ei au folosit unul sau mai multe kaiten-uri.

În descrierea atacului, Hashimoto vorbește cu destulă parcimonie despre tactica apropierii de crucișător. Cert este că acesta naviga în linie dreaptă, iar I-58 — avînd parametri de lansare 60° unghi prova tribord și cca. 1 350 m distanță de crucișător — a lansat o jerbă de șase torpile în evantai, dintre care trei au nimerit în plin ținta. Lipindu-și ochiul de periscop, comandantul submarinului a văzut că „Indianapolis" a fost lovit, apoi a **auzit și alte explozii la bordul** lui.

În relatarea sa, Hashimoto face unele afirmații paradoxale, susținînd că, pentru a străbate cei cca. 1 350 m, torpilelor le-a trebuit maximum un minut. Dar, după lansarea lor, comandantul nipon și-a adus submarinul, cum singur ne-o mărturisește, pe o direcție paralelă cu cea de deplasare a crucișătorului, avînd deci timp suficient pentru această manevră. Executarea unei operații similare lua unui submarin american cca. 3 minute. De fapt, însuși Hashimoto afirmă apoi că „fiecare minut i se părea o veșnicie". Bineînțeles, poate fi o simplă figură de stil, pentru că, într-adevăr, momentele de așteptare a exploziei ți se par interminabile. Dar, dacă luăm vocabula **minut** în stricta ei accepțiune de 60 secunde, avem încă o dovadă că, de la lansarea și pînă la explozia torpilelor, s-au scurs nu un minut, ci cîteva minute. Ceea ce înseamnă că la mijloc erau oameni-torpilă.

Pentru un submarin american, cei doi parametri de lansare — 1 350 m distanță față de țintă și 60° unghi prova tribord — reprezintă o poziție ideală de lansare a torpilelor. Americane sau nipone, torpilele pornite din această poziție își atingeau ținta în numai cca. 40 secunde, timp absolut insuficient pentru manevrarea submarinului pe o altă direcție. Dacă acceptăm intervalul de cîteva minute, înseamnă că, mai mult ca sigur, era vorba de kaiten-uri. Iată de ce, la atîția ani după cazul „Indianapolis", bănuielile mele cu privire la tipul de torpilă folosit de japonezi sînt departe de a se fi spulberat.

Argumentul final ni-l oferă un alt capitol al cărții, intitulat „Ultimele acțiuni de luptă cu oameni-torpilă": Hashimoto pretinde că, a doua zi după lansarea bombei atomice asupra orașului Nagasaki, ar fi atacat un convoi american, lansînd doi oameni-torpilă și scufundînd două distrugătoare. Cîteva zile mai tîrziu, la 12 august 1945, relatează el mai departe, a trimis pe al treilea om-torpilă, împotriva unui portavion american, cu un deplasament de 15 000 tone. Din datele noastre lipsesc însă cu desăvîrșire cele două evenimente — scufundarea atît a celor două distrugătoare, cît și a portavionului — de către vreun submarin nipon sau prin orice alt mijloc de atac. Din cele spuse de Hashimoto am reținut că „Indianapolis" fusese lovit de trei torpile. Apare deci ca legitimă concluzia că atacurile împotriva distrugătoarelor și a portavionului sînt rodul fanteziei autorului, care a vrut astfel să justifice sacrificarea celor trei oameni-torpilă.

ARMAND CĂLINESCU

ÎNSEMNĂRI POLITICE (II)

În lunile imediat următoare loviturii de stat din 10 februarie 1938, se părea că figura centrală a regimului dictatorial instituit de regele Carol II avea să devină fostul premier liberal Gheorghe Tătărescu. În fond, acesta acumulase o vastă experienţă politică, se dovedise un rafinat tactician, dispunea de întinse relaţii în mai toate partidele, era binecunoscut dincolo de hotare şi — ceea ce cîntărea foarte mult în cumpăna preferinţelor Palatului — dobîndise, prin fidelitate şi discreţie, încrederea deplină a camarilei.

Aproape nimic nu lăsa, în schimb, să se întrevadă în acele prime luni de dictatură carlistă că lui Armand Călinescu i-ar fi fost hărăzit alt rol decît acela de titular al Ministerului de Interne. Căci fostul naţional-ţărănist — deşi nu un necunoscut în viaţa politică — fusese ţinut pînă atunci în umbra corifeilor partidului său, iar relaţiile cu Palatul erau pe cît de noi, pe atît de fragile.

Dar aparenţele s-au dovedit înşelătoare. În timp ce, din motive încă insuficient lămurite, steaua lui Gheorghe Tătărescu a pălit vremelnic, pe firmamentul politicii româneşti s-a detaşat exact cel căruia nu i se acordau prea multe şanse. Prin interimate — unele de lungă durată — în mîinile lui au fost concentrate departamente importante, ca Apărarea Naţională sau Educaţia; la 1 februarie 1939 i s-a încredinţat funcţia, creată ad-hoc, de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri; o lună mai tîrziu — la 7 martie — a devenit prim-ministru.

Se ştie că în preajma loviturii de stat din februarie, Carol II îşi oprise privirile asupra lui atras, mai ales, de însuşirile ce-l recomandau drept excelent executant al politicii monarhiei în domeniul „ordinii publice": loialitate faţă de Coroană, incoruptibilitate şi intransigenţă în raporturile cu adversarii. Regele sconta să domine astfel curentele potrivnice şi să obţină răgazul necesar pentru a consolida regimul autoritar pe care îl plănuia. Curînd însă monarhul a început să aprecieze şi alte calităţi ale fostului naţional-ţărănist. Mai întîi, excepţionala lui viziune de ansamblu asupra imperativelor politicii interne şi externe româneşti, apoi, capacitatea lui de a se concentra asupra obiectivelor esenţiale şi de a deveni, în momentele grele, un ghem de energie ce dinamiza întreaga echipă ministerială. În sfîrşit, curajul cu care îşi expunea propria persoană şi îşi asuma răspunderea actelor politice — flori rare în lumea politicienilor burghezi îmbulziţi în jurul Tronului. Armand Călinescu a făcut ceea ce a depins de el pentru a servi interesele monarhiei: un şir de măsuri adoptate după 10 februarie 1938 — dizolvarea vechilor partide, înfiinţarea Frontului Renaşterii Naţionale, modificarea Codului penal, reforma administrativă şi altele — au fost gîndite de el sau au purtat în final amprenta personalităţii lui. Şi dacă asemenea măsuri nu şi-au atins scopul principal — consolidarea regimului — aceasta s-a datorat, înainte de toate, însuşi caracterului retrograd, antipopular al dictaturii cariiste, demascate cu vigoare de forţele democratice, în frunte cu Partidul Comunist Român.

În activitatea politică desfăşurată de Armand Călinescu în anii 1938-1939 au existat însă pe lîngă aspectele contradictorii schiţate mai sus, două filoane ce se dovedesc durabile peste timp şi conferă dimensiuni naţionale rolului lui pe scena vieţii publice româneşti.

Primul constituie un etalon pentru a evalua universul atît al omului cît şi al omului politic Călinescu. Aşa cum subliniam şi cu alt prilej[1], spre deosebire de mulţi alţi politicieni care au trecut cu arme şi bagaje în slujba noului regim, atraşi — după expresia atribuită lui Nicolae Iorga — de „mirosul fripturii", Armand Călinescu s-a decis la acest pas încredinţat că astfel putea să contribuie la apărarea intereselor naţionale ale statului. După 10 februarie 1938, el a avut tăria să reziste tentaţiilor şi avansurilor camarilei, ţinîndu-se departe de pletora servililor şi afaceriştilor care roiau în jurul Tronului. El, personal, nu a urmărit să obţină foloase materiale sau privilegii din înaltele funcţii pe care le-a deţinut şi nu a înlesnit nimănui — nici măcar regelui — vreo afacere în dispreţul cinstei sau intereselor ţării. I-am citit testamentul, scris în preajma sfîrşitului tragic (pe care, cu certitudine, îl anticipase): în afara unei sfori de moşie pe care o moştenise şi a unei mici vile, grevate de datorii (în cartierul Cotroceni din Bucureşti, pe strada Dr. Clunet nr. 12), nu a lăsat soţiei şi fiului decît îndemnul de a trăi demn şi cinstit şi de a socoti soarta ţării mai presus de durerile sau bucuriile personale.

Al doilea filon este, cred, şi mai important. Consecvent orientării avute anterior, Armand Călinescu s-a consacrat prioritar, după 10 februarie, luptei împotriva primejdiei fasciste-revizioniste şi zdrobirii Gărzii de fier — principala agentură nazistă din România. Documentele păstrate în arhive şi multe din însemnările lui zilnice — în parte reproduse mai jos — atestă pregnant că această orientare a fost ghidată, decisiv, de o înţelegere lucidă a răspunderii fiecărei generaţii faţă de interesele naţionale perene.

Viziunea lui Armand Călinescu asupra căilor de salvare a României se baza, în parte, pe aprecieri realiste. Astfel, analiza critică a evenimentelor l-a condus la concluzia justă că ascensiunea fascismului extern şi a agenturilor lui se datorase nu atît potenţelor acestora, cît slăbiciunii cu care li se ripostase pînă atunci. Iar această slăbiciune îşi găsea, la rîndul ei, explicaţia în laşitatea, pertractările sau actele de complicitate vinovată la care se pretaseră guverne şi cercuri politice din diferite ţări. Era necesar, în consecinţă, ca guvernul român să se ridice curajos şi ferm împotriva duşmanilor de moarte ai independenţei şi integrităţii ţării. Pe plan extern, el trebuia să respingă consecvent orice ingerinţe hitleriste-revizioniste şi, pentru a evita izolarea României, să strîngă alianţele cu marile puteri occidentale — îndeosebi Anglia — şi statele din Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică. Pe plan intern, se impunea

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967.

stîrpirea grabnică a agenturilor naziste, începînd cu cea mai nocivă — Garda de fier — pentru ca ele să nu poată juca rolul de cai troieni în zilele de gravă primejdie ce, după toate semnele, aveau să vină.

Pe aceste aprecieri s-a întemeiat acțiunea politică prodigioasă desfășurată în guvern și în alte organisme centrale de Armand Călinescu, în strînsă conlucrare cu alte personalități care îi împărtășeau convingerile: Nicolae Iorga, Mihail Ralea, Petre Andrei, Victor Iamandi, Mitiță Constantinescu, Mihail Ghelmegeanu, dr. Nicolae Marinescu, generalii Paul Teodorescu și Gheorghe Argeșanu ș.a. Lectura însemnărilor probează că grupul Călinescu a căutat să limiteze influența nefastă exercitată la Palat de membrii camarilei și politicienii dispuși la conciliere, ca Ernest Urdăreanu și, mai tîrziu, Ion Gigurtu.

În primăvara și vara anului 1938, orientarea politicii externe românești a dobîndit accente antinaziste și antirevizioniste tot mai pronunțate: vizite ale emisarilor guvernului de la București în capitalele aliate pentru a sonda stările de spirit și, mai ales, pentru a determina acțiuni comune împotriva agresorilor; atitudine fățișă de solidarizare cu Austria, Cehoslovacia, Spania și alte state devenite sau pe cale să devină victime ale Reichului hitlerist și ale complicilor lui; respingere demnă a propunerilor și presiunilor Berlinului; eforturi pentru înviorarea politicii de securitate colectivă la Liga Națiunilor.

Armand Călinescu s-a orientat, în interior, spre lichidarea Gărzii de fier prin metode preponderent represiv-polițienești. Dealtfel, așa cum se poate citi și în însemnările lui, el a subapreciat dificultățile pe care avea să le întîmpine ca urmare a sprijinului pe care legionarii îl primeau din partea Reichului, cît și de la unele elemente ultrareacționare autohtone.

Fragmentele din însemnările lui Armand Călinescu inserate în acest număr al revistei Magazin istoric reliefează, pregnant, poziția antifascistă a autorului lor. Ele sînt, totodată, un rechizitoriu necruțător la adresa trădătorilor legionari care, pentru 30 arginți cu care i-au mituit străinii, și-au vîndut sufletul, neamul și țara.

Autorul a dispus de foarte puțin răgaz pentru a-și așterne gîndurile pe hîrtie. De fapt, însemnările sînt, aproape fără excepție, notițe telegrafice, de un laconism extrem — uneori criptice — și concepte destinate unor audiențe la Palat sau ședințe ale cabinetului. Valoarea lor documentară și umană rămîne însă nealterată.

Al. Gh. SAVU

1938

Audiență la M.S. Regele:

14 februarie

[...] Problema mare rămîne Garda de fier. Eu rămîn la convingerea că arestarea și internarea a 100-150 conducători ar avea rezultat [...]. *Dacă chiar în situația de azi procedăm cu mănuși, vom pierde și autoritatea, și poziția. Discuția cu Iorga: da, imediat; Dobrovăț, Ciuc. Discuție cu Tătărescu: da, în principiu, dar trebuie pregătit și găsit pretextul* [...][1]

12 martie

Merg la Urd.[2] *și-i spun că Garda va ridica din nou capul după cele întîmplate în Austria*[3]. *Codreanu a trimis deja o telegramă lui Hitler. E momentul unei acțiuni decisive. Poate Rex nu trebuie să mai plece*[4]. *Urd. cheamă pe Rex la telefon și-i spune. Se amînă pe a doua zi.*

13 martie

Vine Hoare[5] *și mă întreabă ce am zice dacă Siguranța engleză ar trimite agenți care să însoțească trenul regal. Tillea i-a sugerat, după ce m-a vizitat pe mine. Mă arăt surprins. Nu avem nici o grijă deosebită. Mulțumesc pentru sentimentele exprimate și cer să reflectez. Informez pe Urd. Sînt chemat la Palat după-amiază, la ora 4.*

Voi expune astfel situația M.S.:

Evenimentele din Austria nu sînt întîmplătoare. Ele sînt o etapă în planul de expansiune germană care cuprinde: stat național integral și cucerire de debușeuri și materii prime în răsărit. Dunărea — bulevard comercial și strategic între Est și Vest. Toate statele care au fost așezate aici au suferit mari presiuni: Austria, apoi Cehoslovacia, ar urma România [...]

— Momentul ales: Anglia nemulțumită, Franța frămîntată de lupte sociale și economice, Rusia considerabil slăbită.

— Metoda: dezlănțuirea acțiunii pe plan ideologic. Mișcări naționaliste de dreapta. Deci, ajutor și presiune dinăuntru.

— Care e acum situația României? Am primit un moment curentul și l-am luat noi. O nouă așezare constituțională. Nu este însă consolidată. În evoluție normală era de așteptat o redeșteptare[6]. *Ea a fost grăbită și stimulată prin evenimentele din Austria. Telegrama Codreanu, ecourile de la Gardă. Dealtfel, sub Goga*[7] *nu s-a găsit decît puțin interes la Roma și indiferență la Berlin. Era socotit ca o etapă pentru a ajunge la Gardă. Faimoasa formulă „în 48 de ore atașare la Axa Berlin—Roma"*[8]. *Deci, străinii centrali vor încuraja tot pe gardiști și la momentul decisiv vor conta tot pe ei, chiar cînd oficialitatea română ar crede potrivit să schimbe politica externă. Așadar, nici*

---

[1] Din referirea la Dobrovăț și Ciuc — unde s-au înființat ulterior lagăre de internare a legionarilor — rezultă că discuția cu cei doi a avut ca obiect reprimarea Gărzii de fier. La teroarea legionară, autoritățile au răspuns prin teroare. Represiunile au fost declanșate brusc, în aprilie 1938, după un plan inițiat de Călinescu și aprobat de rege. Sute de legionari — practic, toți cei care fuseseră identificați pînă atunci de autorități — au fost internați în lagărele înființate special cu acest prilej. Corneliu Zelea Codreanu și alți șefi gardiști au fost judecați și condamnați la muncă silnică pe termene lungi. Mulți simpatizanți ai legionarilor au fost scoși din funcțiile deținute și au primit domiciliu forțat.

Cu toate amenințările și comploturile urzite împotriva lui și a familiei, Armand Călinescu nu și-a schimbat cu nimic poziția sa ferm antilegionară și antihitleristă. Înfricoșată de amploarea și duritatea loviturilor primite, Garda de fier s-a resemnat. Din partea multor membri ai ei, inclusiv șefi notorii, au început să curgă declarații de fidelitate față de rege și guvern.

Măsurile împotriva mișcării legionare au constituit un al doilea punct de convergență între guvern și opoziția antifascistă; datorită însă acelorași cauze și acesta a rămas fără urmările pozitive întrevăzute de forțele politice lucide.

[2] Ernest Urdăreanu.

[3] Referire la anexarea Austriei de către Reichul nazist.

[4] Regele urma să efectueze o vizită oficială în Anglia.

[5] Reginald Hoare — ministrul Marii Britanii la București.

[6] A agenturilor naziste.

[7] Guvernul Goga-Cuza, instaurat de Carol II pentru a face tranziția spre dictatura fascistă.

[8] Corneliu Zelea Codreanu declarase că, în eventualitatea preluării puterii de către Garda de fier, în 48 ore ar fi aderat la Axă.

regele, nici lumea politică, în afară de Gardă, nu vor putea rezista.

— În asemenea momente se pune problema vizitei la Londra. Dificultăţile şi plecarea unui şef de stat într-un moment critic din ţară: a) nu ştim ce se întîmplă între timp; b) dificultatea şi nesiguranţa voiajului, pe ce rute; c) atmosferă nesigură la Londra; posibilitatea reacţiunii în ţară chiar în ipoteza că va fi stăpînită, ceea ce e sigur.

În favoarea voiajului: a) necesitatea de a nu spori alarma; b) examinarea situaţiei cu cabinetele de la Paris şi Londra. Ambele însă contestabile. Nestabilitate în ambele capitale şi alarma deja existentă.

— Propuneri: 1. amînarea voiajului; 2. lichidarea imediată a gardismului prin arestarea lui Codreanu şi a tuturor fruntaşilor; 3. întocmirea şi începerea realizării unui mare program constructiv — armament, fabrici de armament, căi de comunicaţie, sporirea potenţialului agricol. Ministerul ar întocmi repede programul. Mijloace: mobilizarea armatei statului, prin formule necesare autonome, a tuturor avuţiilor.

Regele m-a chemat întîi singur, apoi a chemat pe Tătărescu şi audienţa a urmat în comun. Mi-a cerut să repet argumentarea. Tătărescu s-a declarat de acord. S-a hotărît să se comunice amînarea vizitei pe motivul incertitudinii dezvoltării viitoare a situaţiei internaţionale. S-a decis să fie trimis Comnen[1] la Paris şi Londra. Rex a adăugat că nici nu ar putea discuta acum în străinătate. Mi-a spus şi am înţeles un fel de preferinţă a sa, că probabil va trebui şi noi să ţinem seama de noul raport de forţe internaţional [...]

Audienţă la M.S. Regele:
28 martie

Cele înfăptuite pînă acum au avut de scop aşezarea unei noi rînduieli. Acum e trasat cadrul constituţional. Trebuie consolidat. Menţinerea stării de asediu şi amînarea alegerilor au acest scop.

După această epocă trebuie un guvern de acţiune constructivă[2]. Dinamic prin compunere şi activitatea lui. Însăşi opinia publică simte nevoia.

Guvernul nu trebuie să-şi asume o răspundere în cadrul noii rînduieli, dar trebuie ca altcineva decît Rex să răspundă personal. De aceea guvernul trebuie să ia contact direct cu opinia publică. Să vorbească cu ţara şi cu străinătatea. Să fixeze un program-declaraţie, să fixeze limitele operei de guvernare. Aşa se fixează atenţia opiniei publice.

Să se anunţe sistemul planului, un organ tehnic (Consiliul Economic), problemele, ordinele de preferinţă, finanţare etc.

Un ziar de stat[3] al Direcţiei Presei pentru popularizarea operei şi formarea noului spirit. Numai apatia poate stimula opoziţia.

În ce priveşte Garda de fier

Am spus în audienţele precedente:

— Masa ţărănească i-a părăsit. Menţin. Şi e bine, fiindcă nu mai au suportul.

— Conducătorii se agită, îndeosebi după evenimentele din Austria. Am arătat că trebuie continuată supravegherea şi am schiţat presiunea ce vor face.

— Am adăugat că am lucrat singur. Poliţia, uneori, nu m-a secondat [...] *Unii membri din guvern, de asemenea, m-au contracarat şi au întreţinut legături cu Codreanu. Astfel apăream că duc o politică* **personală,** *ceea ce este inadmisibil.*

— Propun acum urmărirea lui Codreanu pe tema ultragierii lui Iorga[4]. Eventual, arestarea celor ce s-ar solidariza.

Audienţă la M.S. Regele:
4 aprilie

Problema ordinei în stat

— [...] Decretarea unei legi a apărării statului pe bazele arătate în nota anexă[5].

— Fixarea domiciliului obligator la un prim lot de 100-120 legionari [...]

— Magistratura. Reorganizarea. Epurare. Dacă nu face nimic, de ce am mai suspendat inamovibilitatea [...]

Audienţă la M.S. Regele:
24 mai

Procesul[6]

Evenimentele dau curaj, va fi greu. Personalitatea [lui Codreanu]: incult, cruzime, nici o activitate profesională. Cartea lui cu complotul de la 1923.

— Ameninţarea, judecata şi... pentru intimidare, să se tragă de vor fi dezordini.

— Martori: Maniu... Cîţi?

— Cîte pledoarii?

— Şedinţe secrete.

— Noi internări: 50 [legionari], din cari 6 femei.

E predispoziţie la reacţiune în momentul acesta, de aceea trebuie mutare.

Cred că tot intimidarea şi forţa sînt mai eficace. Am alertat Poliţia şi Jandarmeria [...]

Situaţia externă. Poziţia geografică:

— ţară bogată;

— aşezată pe bulevardul invaziunilor;

---

[1] N. Petrescu-Comnen, pe atunci ministru de Externe.

[2] Două zile mai tîrziu, la 30 martie 1938, s-a constituit un nou guvern, tot sub preşedinţia patriarhului; Armand Călinescu a rămas, în continuare, titular la Interne.

[3] Ulterior a apărut, ca organ oficios al guvernului, ziarul **România,** sub direcţia lui Cezar Petrescu.

[4] Şeful Gărzii de fier trimisese o scrisoare jignitoare şi plină de ameninţări savantului Nicolae Iorga, care s-a adresat autorităţilor (Vezi şi **Magazin istoric,** nr. 11/1975).

[5] Nota n-a fost găsită printre însemnările care s-au păstrat de la Călinescu.

[6] Este vorba de procesul lui Corneliu Zelea Codreanu.

— pe artere de circulaţie — Dunărea;

— unde se înfruntă ideologiile [...].

Care trebuie să fie politica?

— Nu sentimentalism. Ci interes [...].

Dacă sîntem cu germanii, victoria [lor înseamnă] subjugare economică şi apoi politică. Am mai cunoscut aceasta, ţara şi Coroana. Şi atunci era un Hohenzollern, rudă şi cavaler[1]*. Totuşi, umilinţe. Ce ar fi un aventurier de origine joasă!*[2]

De aceea trebuie căutat un sprijin armat. Recunosc că Franţa e în criză, deşi pe punct de redresare.

Dar avem Anglia. Aici trebuie să ancorăm politica noastră.

Metoda

Atitudine netă, demnă şi independentă. Germanii au reuşit pînă acum prin bluf. Lipsă de reacţiune la timp. Cînd [Germania] va înfrunta rezistenţa, nu se va aventura. De aceea, avertisment. Una e amiciţie şi afaceri economice cu Germania şi alta e politica faţă de expansiunea ei agresivă [...]

Să nu uităm resentimentul public. Cred că Ardealul este antigerman, din tradiţie postbelică [...]

Proces Codreanu

23 mai

— Serie de 40 complici.

— Serie de 100 internaţi.

— Apoi, tăcere în presă.

— Rămîne chestia şcolară şi preoţească.

— Proces sau internare a cîtorva doamne[3] [...]

[1] Aluzie la Wilhelm II, rudă cu Carol I; cavaler (de viţă nobilă).

[2] Referire la Adolf Hitler.

[3] Membre ale Gărzii de fier.

Convorbire cu Fabricius[4]

Fabricius: *Cînd a venit a găsit oameni care îi erau binevoitori şi alţii răuvoitori. A ales pe cei dintîi.*

— C[odreanu] e un idealist care lucra pentru ţară şi în înţelegere cu G[ermania] contra comuniştilor.

— Are ordine de la N[5] *să nu se amestece şi să stea rezervat. Presa germană nu a publicat decît o informaţie [despre procesul lui Codreanu]. Nici un comentariu. Opinia publică [germană] însă ştie, şi ea simpatizează cu Ga[rda].*

— Fără să se amestece, crede totuşi că „persecuţia" [legionarilor] nu e bună. Trebuiau analizate.

Răspuns: *Nu e vorba de persecuţie. Ce ar fi făcut şi ce au făcut ei. E vorba de aplicat legea unor infractori... Nu cred că bunele relaţii sînt ajutate cînd se manifestă o preferinţă. Politica o duce guvernul responsabil, pe baza acestor interese. Dacă e interesată opinia publică de la ei, e interesată şi cea de la noi, care nu trebuie bruscată.*

El: *A fost inteligent că nu s-a publicat*[6]*, speră că nu va fi publicat nici de aici înainte* [...]

[4] Aceste însemnări nu sînt datate. După conţinut rezultă că întrevederea a avut loc, probabil, în ultima decadă a lunii mai 1938.

[5] Konstantin von Neurath, pe atunci ministru de Externe al Reichului.

[6] Fabricius avea în vedere faptul că guvernul român, pentru a nu înăspri relaţiile cu Berlinul, evitase să dea publicităţii documentele descoperite la legionarii arestaţi, din care rezulta clar că ei erau dirijaţi şi susţinuţi material de Reichul hitlerist. Pe de altă parte, rapoartele lui Wilhelm Fabricius şi ale altor reprezentanţi nazişti în România cuprindeau pasaje tot mai ample referitoare la orientarea anglofrancofilă, potrivnică Reichului hitlerist, adoptată nedisimulat de

El: *Ce s-a mai găsit? Dar bani?*

Eu: *Nu justific. Sînt şi altele* [...]

Audienţă la M.S. Regele:

30 mai

Cîteva reflecţii pe marginea procesului.

Ce a urmărit?

— Îndepărtarea lui Codreanu.

— Discreditarea lui.

Ce am făcut?

— O campanie prealabilă care a reuşit.

— Libertate la proces, pentru a nu crea legende.

— Cînd s-a observat tendinţa de schimbare a atmosferei, am introdus cenzura şi am difuzat rechizitoriul.

Problema grea:

— Nu mai aveam personal chestiunea în mînă.

— Era şi adversarul care lucra [...]

Ce e de făcut?

— Problema nu e închisă.

— Am obţinut succesul tactic, dar pentru a schimba atmosfera trebuie timp.

— Stabilitate în acţiuni de guvern şi evitarea greşelilor [...]

— Cel puţin s-a edificat toată lumea ce era în realitate.

guvernul de la Bucureşti. Bazată pe fapte indubitabile, istoriografia noastră a demonstrat că România nu a încetat în această perioadă să lupte pentru a-şi salva independenţa şi integritatea. Această orientare ar fi putut deveni un factor de convergenţă între guvern şi opoziţia democratică, inclusiv forţele antifasciste cele mai consecvente; din păcate, o serie de cauze — anticomunismul unor politicieni burghezi, şi nu în ultimul rînd însuşi reacţionarismul regimului carlist — au anihilat efectele tentativelor de apropiere făcute din ambele părţi. Totodată, divergenţele dintre Franţa şi Anglia, tranzacţiile la care ele s-au pretat cu agresorii pe seama statelor mici şi mijlocii — Pactul de la München fiind, în 1938, expresia cea mai brutală a politicii imperialiste de reîmpărţire a zonelor de influenţă şi dominaţie — au contribuit la agravarea situaţiei externe a României.

poșta mi

PRIMA JERTFĂ

Lt. colonel GH. PUȘCAȘU, *din* București, *ne trimite următoarele însemnări, în completarea notei* La Islaz, prima jertfă, *publicată în nr. 3/1977:* „Sergentul major Florea Blejan, născut în 1852, s-a înrolat voluntar în armată fiind repartizat la compania de grăniceri din Islaz. În aprilie 1877, împreună cu soldații din subordine, a acționat energic împotriva cetelor inamice care încercau să treacă Dunărea, respingînd atacurile ambarcațiunilor otomane împotriva comunei Islaz. A căzut în ziua de 4 mai 1877, în timpul schimbului de focuri cu monitorul otoman «Podgoriță», jertfa sa fiind consemnată și în *Jurnalul de operații* al Diviziei 4. Înalte oficialități de stat au depus pe mormîntul «în care se îngroapă bravul ostaș» o cunună de lauri și frunze de

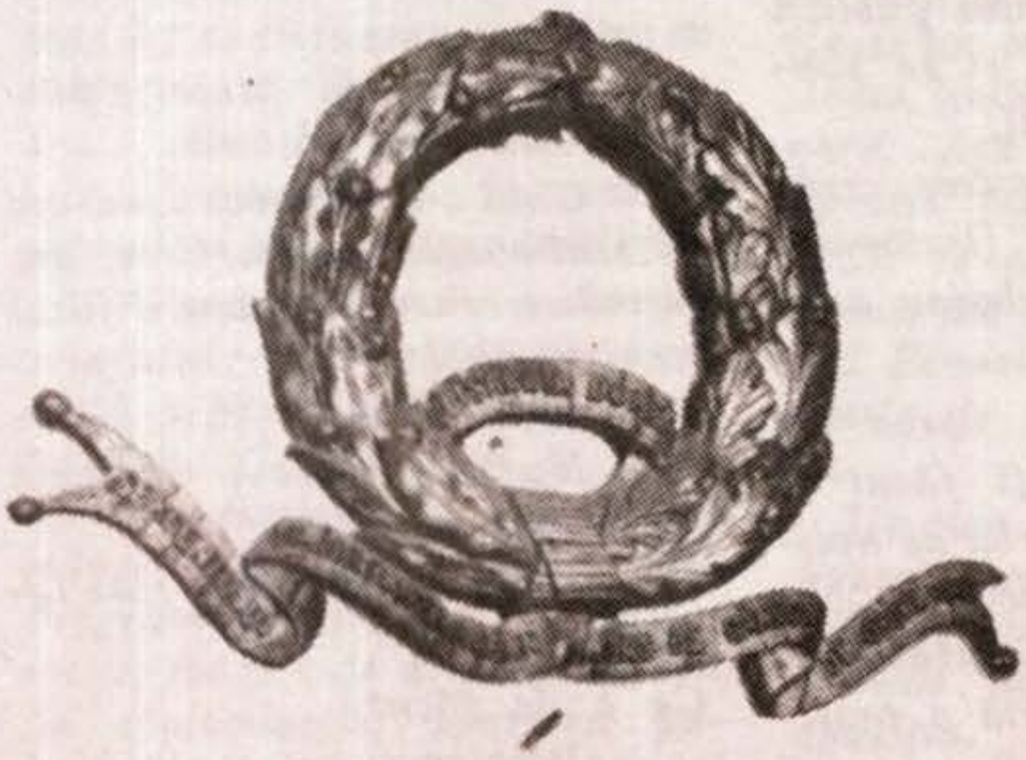

stejar, turnată în bronz-aurit (în fotografia de mai sus), purtînd inscripția «Sergentului major Florea Blejan, mort pe cîmpul de onoare — 1877». Ea se păstrează și astăzi la Islaz, ca semn de prețuire pentru jertfele înaintașilor".

BUNICII STRĂBUNICII

RADU HOMESCU, *din* București: „Fotografia pe care v-o trimit, executată în 1868, îi înfățișează pe *Petru* și *Iuliana Florescu*, țărani din satul Pîrneava (actualmente inclus în orașul Arad), care au avut 18 copii, fiind bunicii străbunicii mele. Marea mea satisfacție: i-am întîlnit în fruntea listei de subscripție, lansată la 31 mai/12 iunie 1877 de revista *Gura satului* (fondator Iosif Vulcan), pentru strîngerea de ajutoare destinate soldaților români răniți în războiul de independență. Iată primele rînduri ale documentului: «Colecta diurnalului *Gura satului* pentru soldații români răniți în resbelul ruso-româno-turc.

1) Petru Florescu, proprietar și subpreside la comitetul parochiale gr. or. în Arad... 5 fl.

.2) Soția D-sale Iuliana Florescu... 5 fl.»".

UN EROU BUZOIAN

P.C. protos NIFON HRISTACHE, *de la* Mănăstirea Cernica, jud. Ilfov, *ne trimite cîteva date privind viața unui erou de la 1877, Iorgu Cosma, din care reținem: s-a născut în 1847, în comuna Rușavăț, jud. Buzău. În 1870, a fost încorporat în Batalionul 2 vînători. După lăsarea la vatră, a fost brigadier silvic, apoi subcomisar în Buzău și, ulterior, „chirurg" (felcer) la spitalul din acest oraș. La declanșarea războiului, s-a prezentat la batalionul său, luînd parte la toate luptele din campania din 1877-1878. A fost decorat cu „Steaua României", „Virtutea militară" și „Crucea trecerii Dunării", precum și cu înalte ordine rusești, printre care Crucea Ordinului „Sfîntul Gheorghe". Decedat în 1902, după ce participase la sărbătorirea jubileului de 25 ani de la proclamarea independenței, a fost înmormîntat la Mănăstirea Cernica. Pe mormîntul său, din inițiativa directorului ziarului* Universul, *Luigi Cazzavillan, a fost ridicat un monument comemorativ.*

MIHAIL C. CERCHEZ

MIRCEA C. TEODORESCU, *din* București, *ne întreabă care este prenumele corect al ofițerului român care a primit capitularea lui Osman pașa, după înfrîngerea oastei otomane la Plevna, deoarece, în mai multe lucrări, l-a întîlnit menționat sub nume diferite.*

Osman pașa s-a predat colonelului Mihail Cristodul Cerchez, comandantul Diviziei 2 infanterie română, ale cărei trupe au intrat printre primele în Plevna. Mihail C. Cerchez s-a născut în 1839. În 1856 a intrat în armată ca sergent-cadet. S-a distins în timpul campaniei din 1877-1878. La 1 decembrie 1877 a fost înaintat general de brigadă. S-a stins din viață la 12 iulie 1885, la Iași.

SCURTĂ ISTORIE A NAȘTERII LEULUI

TEODOR GAVRILESCU, *din* Vaslui: „Am citit mai multe articole, privind contribuția generoasă pe care locuitorii de pe întreg teritoriul românesc au adus-o la înzestrarea armatei în timpul războiului din 1877-1878. Sumele bănești sînt calculate în diferite monede ale vremii. M-ar interesa să știu care era echivalentul acestora în lei românești". *După unirea principatelor, introducerea unui sistem monetar național era necesară, dată fiind diversitatea monedelor — peste 70 la număr — care circulau în România (ca, de altfel, pe tot continentul), ca și repetatele devalorizări la care recurgea Poarta. Inițial, s-a introdus o unitate nominală,* leul *(divizat în 40 parale), echivalent cu 0,361/3 franci francezi.*

Proiectată încă de Alexandru Ioan Cuza, Legea monetară, *ratificată la 14/26 aprilie 1867 și intrată în vigoare la 1/13 ianuarie 1868, a creat noul leu, care valora 2 lei (nominali) și 28 parale, deci exact cît francul francez.*

Iată cursul leului de atunci:

galbenul austriac — 11,85 lei;
florinul — 0,84 lei;
coroana austriacă — 0,96 lei;
icosarul turcesc — 4,66 lei;
lira turcească — 23,30 lei;
rubla — 3,94 lei.

Monedele erau din aur (20,10 și 5 lei), argint (2 lei, 1 leu și 50 bani) și aramă (10, 5, 2 și 1 ban). Pînă în anul 1877 s-au pus în circulație 34 302 030 lei, sumă departe de a acoperi nevoile interne ale circulației bănești, astfel încît monedele străine (valorînd cam 100 000 000 lei) au circulat încă vreme îndelungată.

poșta mi

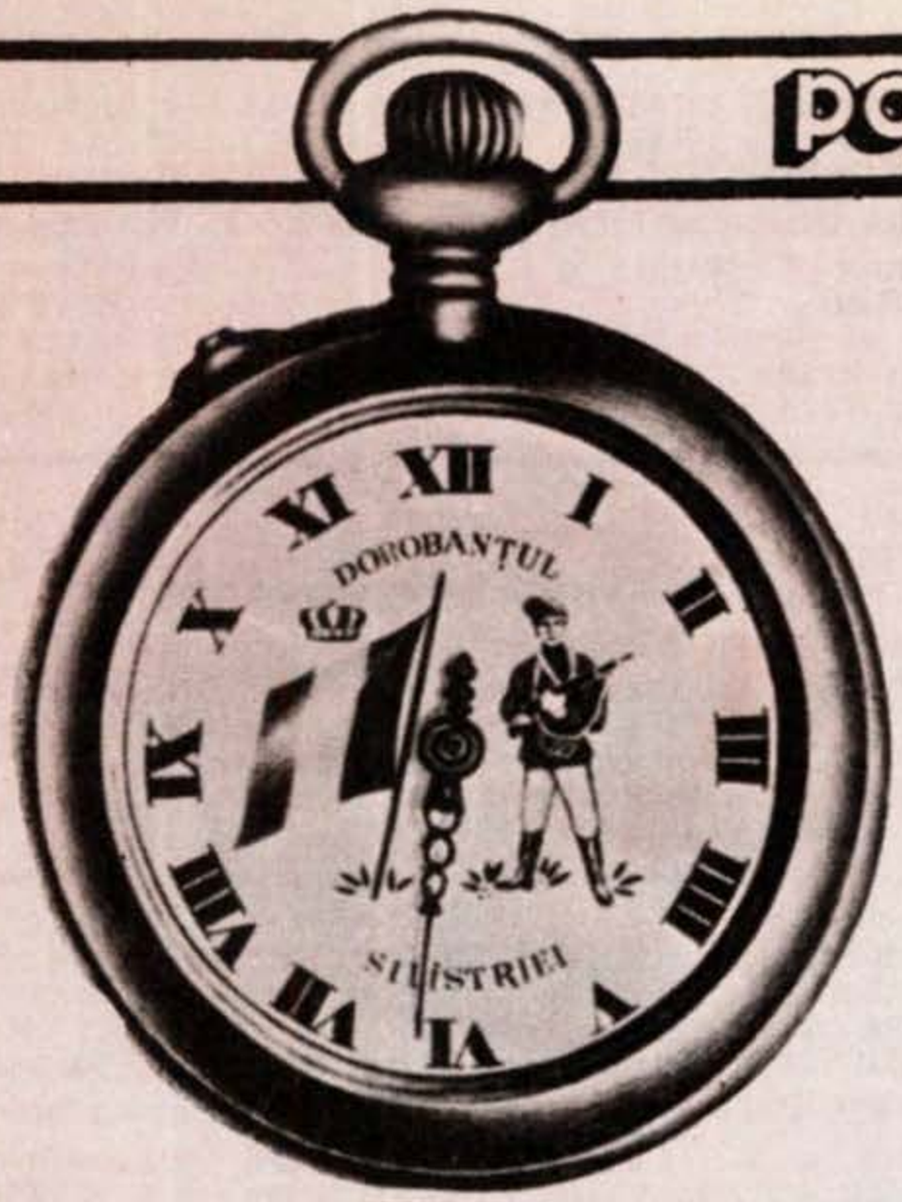

„DOROBANȚUL SILISTRIEI"

Primim de la ILIE CIUTESCU, *din* București, *fotografia de mai sus, însoțită de următoarele rînduri:* „Printre cele 3 650 exponate ale Muzeului Sătesc din Maieru, jud. Bistrița-Năsăud, se află și acest ceas de buzunar, care a aparținut unui localnic, sergentul Grigore Bolfă. Pe cadranul ceasului figurează drapelul tricolor, coroana regală și imaginea unui dorobanț, încadrate de inscripția «Dorobanțul Silistriei»".

RĂSPUNS PROPUNERII

Transmițînd forurilor competente propunerea ar. I. HURDUBEȚIU, *din* Cîmpulung-Muscel, *de a se schimba strada Episcopiei din Capitală în strada dr. N. Lupu, am primit următorul răspuns:* „Denumirea de strada Episcopiei evocă un moment din istoria Bucureștilor, cînd grădina care se afla pe actualul loc al Ateneului Român era metoh al Episcopiei Buzăului. Numele acestei străzi, cu o vechime de peste 100 ani, a intrat ca atare în conștiința locuitorilor Capitalei.

Serviciul de nomenclatură a străzilor a reținut propunerea și numele dr. N. Lupu va fi atribuit unei străzi dintr-un nou cartier bucureștean".

EVOCARE 1877-1977

C. TEODORESCU, *din* Rîmnicu Vîlcea, *autorul sculpturilor* Columna lui Traian *(nr. 5/1973) și* România revoluționară *(nr. 10 /1974) ne trimite imaginea unei noi lucrări: un basorelief în lemn de nuc, avînd 80/46 cm și intitulat* „Evocare 1877-1977". *Corespondentul nostru a realizat această operă în cinstea aniversării celor 100 ani de la proclamarea independenței.*

AUTORUL RĂSPUNDE

Prof. SIVU ȘT. TUDOR, *din* com. Pietroșani, jud. Teleorman, *ne întreabă, pe marginea articolului* Celor care au reînviat vitejia strămoșească, *publicat în nr. 9/1976: 1. dacă eroul Grigore Ion era teleormănean. 2. De unde era sergentul Stan Gheorghe. Dr. Florian Tucă, autorul respectivului articol, ne-a transmis următoarele:* „1. Grigore Ion nu era teleormănean, ci prahovean. În satul său natal, Dumbrăvești, s-a înălțat un monument în amintirea acestui erou. 2. Stan Gheorghe era, se pare, piteștiean. Într-un document din 1895, publicat de Al. Candiano-Popescu în lucrarea sa *Războiul neatîrnării*, este menționat și «sergentul Stan Gheorghe din Pitești»".

În legătură cu sesizarea cititorului, GH. MAKAROVICI, *din* București, *care ne scrie:* „Numele corect al generalului menționat în articolul *Urmașii vitejilor copii ai Vrîncioaiei* (nr. 7/1976, p. 31) este Makarovici și nu Marcovici", *același autor, dr.* FLORIAN TUCĂ, *răspunde:* „Este vorba, într-adevăr, de generalul Gheorghe Makarovici. Greșeala s-a datorat faptului că, dintr-o neatenție care ne aparține, s-a transcris greșit pe manuscris numele respectiv. Ne pare rău că în prestigioasa dv. revistă s-a strecurat această eroare și vă cerem scuzele de rigoare".

PREȘEDINȚII REPUBLICII PORTUGHEZE

VASILE MÎRZA, *din* București, *ne cere numele președinților Republicii Portugheze, de la proclamarea acesteia în anul 1910*[1], *pînă în prezent.*

În 1820, o primă revoluție burgheză, declanșată împotriva ocupanților britanici și a regimului feudal, precum și în favoarea unei monarhii constituționale, nu reușise să-și atingă țelurile. La 19 mai 1906, regele Carlos I instaurase dictatura, înăbușind o răscoală republicană și luînd aspre măsuri antidemocratice.

La 1 februarie 1908, regele, împreună cu prințul moștenitor, Luiz, duce de Bragonza, au fost uciși în Piața do Rossio din Lisabona. Tronul a revenit celui de-al doilea fiu al lui Carlos, Manoel, duce de Beja. Dar Manoel II și-a păstrat tronul doar un an și ceva, căci revoluția burgheză din octombrie 1910 l-a silit să se refugieze în Anglia. În ziua de 5 octombrie s-a proclamat Republica. Primul ei președinte, Manuel do Arriaga, *a impulsionat o politică de reforme. Constituția republicană recunoștea dreptul la grevă, acorda libertatea presei și instituia votul universal. Au urmat o serie de insurecții și invazii ale forțelor monarhiste, care profitau de sciziunea tot mai marcată din rîndurile republicanilor.*

Portugalia a participat la primul război mondial de partea Antantei. Dificultățile provocate de conflagrație l-au silit pe Arriaga să demisioneze la 29 mai 1915. I-a urmat Bernardino Machado, *pe care o lovitură militară de dreapta, doi ani mai tîrziu l-a obligat să se exileze. Președinția a revenit în cele din urmă generalului* Sidonio Pais, *pe care îl susținea Anglia, și care a adoptat numeroase măsuri favorabile monarhiștilor și reacțiunii. Dar în anul 1918, Sidonio Pais a căzut victimă unui atentat în gara orașului Oporto (Porto). L-a urmat amiralul* Joao do Canto y Castro, *care trebuia să ocupe funcția pînă ce avea loc reforma constituțională proiectată. Dar radicalizarea vieții politice din Portugalia s-a accentuat, avînd loc numeroase ciocniri între republicani și monarho-clericali, precum și tentative eșuate de puciuri militare. În cei 15 ani de existență a Republicii Portugheze, s-au succedat 40 guverne și s-au produs 18 tentative de lovituri de stat. La 5 octombrie 1919, bătrînul republican „idealist"* Antonio José de Almeida *a devenit președinte al Republicii, singurul care avea să-și ducă pînă la capăt mandatul constituțional de patru ani.*

I-a urmat Teixeira Gomes *(octombrie 1923), care a demisionat în decembrie 1924, fiind înlocuit de* Bernardino Machado. *Dar acesta a luat pentru a doua oară drumul exilului, după lovitura de stat a generalului* Gomes da Costa, *care a suprimat Parlamentul. Noul președinte,* Mendes Cabeçades *a fost înlăturat la numai zece zile după instalare. Dictator absolut, Gomes da Costa a fost înlocuit la președinția republicii în urma unei noi lovituri militare în 1926, de generalul* Carmona *care se bucura de asemenea de sprijinul Londrei. Primul ministru, Oliveira Salazar a instaurat o dictatură de tip fascist, devenind în fapt conducătorul Portugaliei. Carmona a fost reales într-o serie de consultări electorale, manevrate din culise, astfel încît a rămas președinte pînă la moartea sa, în 1951. L-a urmat generalul* Craveiro Lopez *(1951-1958), succedat la rîndul său de amiralul* Americo Thomas. *La 25 aprilie 1974, acesta a fost destituit împreună cu succesorul lui Salazar, Marcello Caetano, de către Mișcarea Forțelor Armate, ca urmare a unei insurecții populare. După înlăturarea regimului fascist președinția Republicii Portugheze a fost încredințată generalului* Antonio Ribeiro de Spinola *apoi generalului* Costa Gomes *care a vizitat țara noastră în 1975, iar în urma alegerilor din iunie 1976 generalului* Antonio Ramalho Eanes.

Nicolae MINEI

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 10/1975.

CONTENTS (Romanian History) History in President **NICOLAE CEAUȘESCU**'s Exposé at the Centennial Celebration • **M. ȘTEFAN** and **V. MOCANU** August 1877 — Plevna, Rahova, Vidin • **G. CANTILLI** War Memoirs • **D. CERNOVODEANU** Medals for the Brave • **N. VORNICESCU SEVERINEANUL** The Chronicle of a Village Schoolmaster • **C. CORCIOVESCU** The First Romanian Historical Film • **|C. NICOLESCU|** The Princely Courts in the Middle Ages • **G. TUDORAN** The Aricești, a Family of Socialists • **F. DOLGHIN** A Transylvanian at Maria Theresa's Court • **A. BARNEA** and **C. PREDA** Thracian Peoples and Tribes • **E. POENARU, C. SAMOILĂ** and **S. BOBANCU** The Dacian Calendar of Sarmizegetusa • **MARIA BRĂESCU** Anne de Noailles and Marthe Bibesco, Descendants of Romanian Princes in the Pantheon of French Culture • **M. SĂVAN** and **R. VULPE** Old Treasures in Istanbul • **A. CĂLINESCU** Diary, 1938

SOMMAIRE (Histoire roumaine) L'histoire dans l'Exposé du Président **NICOLAE CEAUȘESCU** au Centenaire de l'Indépendance • **M. ȘTEFAN** et **V. MOCANU** Août 1877 — Plevna, Rahova, Vidin • **G. CANTILLI** Mémoires de guerre • **D. CERNOVODEANU** Médailles pour les preux • **N. VORNICESCU SEVERINEANUL** La chronique d'un instituteur de village • **C. CORCIOVESCU** Le premier film historique roumain • **|C. NICOLESCU|** Les cours princières au Moyen Âge • **G. TUDORAN** Les Aricești, une famille de socialistes • **F. DOLGHIN** Un Transylvain à la cour de Marie Thérèse • **A. BARNEA** et **C. PREDA** Populations et tribus thraces • **E. POENARU, C. SAMOILĂ** et **S. BOBANCU** Le calendrier dace de Sarmizegetusa • **MARIA BRĂESCU** Anne de Noailles et Marthe Bibesco, descendantes de princes roumains dans le Panthéon de la culture française • **M. SĂVAN** et **R. VULPE** Trésors du passé à Istanbul • **A. CĂLINESCU** Journal, 1938

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) История в Выступлении президента **НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ** по случаю столетия Независимости • **М. ШТЕФАН, В. МОКАНУ** Август 1877-ый г. : Плевна. Рахова, Видин • **Г. КАНТИЛЛИ** Военные мемуары • **Д. ЧЕРНОВОДЯНУ** Медали для храбрых • **Н. ВОРНИЧЕСКУ СЕВЕРИНЯНУЛ** Летопись, написанная деревенским учителем • **К. КОРЧОВЕСКУ** Первый исторический румынский фильм • **|К. НИКОЛЕСКУ|** Средневековые господарские двора • **Г. ТУДОРАН** Семья Ариеску — семья социалистов • **Ф. ДОЛГИН** Трансильванец у двора Марии Терезии • **А. БАРНЯ, К. ПРЕДА** Фракийские племена • **Е. ПОЕНАРУ, К. САМОИЛЭ, С. БОБАНКУ** Дакийский календарь в Сармиседжетусе • **МАРИЯ БРЭЕСКУ** Анна де Иоай и Марта Бибеску, отпрыски румынских господ в Пантеоне французской культуры • **М. СЭВАН, Р. ВУЛПЕ** Клады румынского прошлого в Стамбуле • **А. КЭЛИНЕСКУ** Дневник — 1938-ый г.

INHALT (Rumänische Geschichte) Die Geschichte auf Grund von Darlegungen des Präsidenten **NICOLAE CEAUȘESCU**, anlässlich der hundertjährigen Feier der Unabhängigkeit • **M. ȘTEFAN, V. MOCANU** August 1877: Plevna, Rahova, Vidin • **G. CANTILLI** Kriegserinnerungen • **D. CERNOVODEANU** Medaillen für Helden • **N. VORNICESCU SEVERINEANUL** Die Chronik eines Dorflehrers • **C. CORCIOVESCU** Der erste rumänische historische Film • **|C. NICOLESCU|** Die Fürstenhöfe im Mittelalter • **G. TUDORAN** Die Aricești — eine Sozialistenfamilie • **F. DOLGHIN** Ein Siebenbürger am Maria Theresas Hofe • **A. BARNEA, C. PREDA** Thrakische Stämme und Geschlechter • **E. POENARU, C. SAMOILĂ, S. BOBANCU** Der dakische Kalender von Sarmizegetusa • **MARIA BRĂESCU** Anna de Noailles und Martha Bibescu, Nachkommen rumänischer Fürsten im Pantheon der französischen Kultur • **M. SĂVAN, R. VULPE** Schätze der rumänischen Vergangenheit in Istanbul • **A. CĂLINESCU** Journal — 1938

SUMARIO (Historia rumana) La historia en la exposición del Presidente **NICOLAE CEAUȘESCU** presentada con motivo del Centenario de la Independencia • **M. ȘTEFAN, V. MOCANU** Agosto de 1877: Plevna, Rahova, Vidin • **G. CANTILLI** Memorias de guerra • **D. CERNOVODEANU** Medallas para los valientes • **N. VORNICESCU SEVERINEANUL** La crónica de un maestro de campo • **C. CORCIOVESCU** La primera película historica rumana • **|C. NICOLESCU|** Las cortes principescas en la Edad Media • **G. TUDORAN** Los Aricești — una familia de socialistas • **F. DOLGHIN** Un transilvano en la corte de María Teresa • **A. BARNEA, C. PREDA** Pueblos y tribus tracios • **E. POENARU, C. SAMOILĂ, S. BOBANCU** El calendario dacio de Sarmizegetusa • **MARIA BRĂESCU** Anna de Noailles y Martha Bibescu, vástagos de príncipes rumanos en el Panteón de la cultura francesa • **M. SĂVAN, R. VULPE** Tesoros del pasado rumano en Estambul • **A. CĂLINESCU** Diario — 1938

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex: 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427